

Verzamelde romans. Deel 35. De filosoof en de sluipmoordenaar

Simon Vestdijk

bron

Simon Vestdijk, *Verzamelde romans. Deel 35. De filosoof en de sluipmoordenaar*. Nijgh & Van
Ditmar, Den Haag / Rotterdam 1980

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/vest002filo03_01/colofon.php

Let op: werken die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd
zijn.

1

Op een hete juli-ochtend van het jaar 1722 werd bij de Pont de Sèvres de schrijver François-Marie Arouet, die zich sinds enige jaren Voltaire was gaan noemen, door drie mannen gemolesteerd. Men behoefde de spirituele apetrone met de dunne, breedgerekte lippen van deze Arouet, alsmede zijn kromme rug en spillebenen maar aan te zien om te weten, dat hij vijanden had, en later misschien op een werelddeel vol vijanden zou kunnen bogen, maar dat hij geestelijk noch lichamenlijk voldoende was toegerust om aan zulk een incident het hoofd te bieden.

De drie belagers waren armoedig geklede hongerlijders: uit een regiment weggelopen, of mislukt als lagere beambte, of weggejaagd als huisknecht; wie weet hadden zij zelfs iets met de letteren uitstaande gehad: met dieven vangt men dieven. Die aaldunne jongeman met het lange, karakterloze rafelhaar kon men zich heel goed voorstellen zwoegend op een slecht gesteld smaadschrift. De andere twee waren kleiner, maar ook grover en gespierder, en van hen was het, dat de jeugdige schrijver, na uit zijn draagstoel te zijn gesleurd, de meeste stoten en stompen te verduren kreeg. De dragers bleven enige ogenblikken staan toekijken, en maakten zich toen met de lege draagstoel uit de voeten.

Onvoorbereid, en alleen door een enorme eigenliefde gevrijwaard voor de ergste angst en vernedering, werd Arouet, de paar minuten dat het duurde, heen en weer geslingerd tussen machteloze woede en een soort ironische overgave aan het onvermijdelijke. Nu eens wilde hij zich te weer stellen, dan weer gewoon wegwandelen. Een stomp deed pijn, dan siste hij als een kat, protesteerde, vloekte, maar was in gedachten veel meer be-

zig met de aanstichter van deze overval, die Beauregard heette, dan met de drie voltrekkers, die hij niet eens behoorlijk te zien kreeg. Dat ze hun vak verstonden, was duidelijk. Ze kaatsten hem naar elkaar toe als een speelbal. Het was een echt Parijs incident: zelf had hij zich ook wel eens van dit soort huurlingen bediend.

Getuigen waren er niet. De draagstoel was al over de brug, en van het troepje leeglopers daar in de verte zou niemand kunnen zeggen, of zij toekeken dan wel filosofisch de zegeningen smaakten van Parijse zonneschijn en vrede en voorspoed onder het regentschap. Toen sloeg de laatste seconde; de aaldunne jongeman schoof hem golvend naar een der kleine krachtpatsers; maar voordat een nieuwe stoot in de ribben hem zijn werktuiglijk gesis had kunnen ontlokken, naderde van de andere kant dan waar de leeglopers stonden een lange gedaante, gereed om met een degenstok de aanranders op de vlucht te drijven.

‘Honden! Wat is dit hier?’

‘Genoeg,’ zei de aaldunne jongeman met een opvallend lage stem; hij keek over zijn schouder; en toen zijn makkers zich met goedgespeelde verbazing in postuur wilden zetten, begon hij hen met ongelooflijke radheid uit te vloeken, zodat zij achteruitdeinsden.

De man met de degenstok stond naast de zich betastende Arouet naar de aanranders te kijken, die zich op enige afstand naast elkaar hadden opgesteld, als jakhalzen, die, de leeuw eenmaal verdwenen, hun prooi opnieuw zullen overvallen. Hij wees met zijn degenstok omlaag: ‘Daar ligt uw hoed. Het is ongelooflijk wat het rapaille zich tegenwoordig veroorlooft.’

Arouet haalde de schouders op, en bukte zich. ‘Een bijzonder geval.’

‘Was het om uw beurs te doen?’

‘O neen, mijnheer,’ zei Arouet beleefd, de hoed in de hand, ‘een persoonlijke vete, die wat eenzijdig uitgevochten werd.’

‘Ze zijn brutaal,’ zei de man met iets ironisch verlekkerds in zijn stem, ‘wie blijft er nu staan wachten onder zulke omstandigheden! Ze willen het voelen, ze houden van stokslagen... En natuurlijk niemand in de buurt om hen in te rekenen.’

‘Ik vermoed, dat ze een certificaat van mij willen hebben. Wanneer ik morgen rondstrooi, dat ik mij kostelijk geamuseerd heb,

zonder blauwe plekken, dan krijgen ze hun geld niet.’

De man lachte niet. Veeleer bereikte Arouet een verontwaardigde blik, met ook iets van onzekerheid erin, als van iemand die zich terechtgewezen voelt; en het kwam bij hem op, dat het noemen van blauwe plekken als een toespeling kon worden opgevat op gemis aan belangstelling voor de toestand van een arm slachtoffer.

‘Ik ben u in elk geval buitengewoon dankbaar,’ haastte hij zich te zeggen, ‘dat heeft niets te maken met mijn... menselijke belangstelling voor deze slecht betaalde vrienden, die daar staan te overleggen wat ze hun opdrachtgever voor gruwelen zullen vertellen.’

‘Vrienden, jawel,’ zei de man, die niet goed geluisterd scheen te hebben. Nog steeds staarde hij naar het drietal, dat geen aanstalten maakte om een goed heenkomen te zoeken. Toen sloeg hij de ogen neer, als in verwarring.

Deze ogen, troebel en donkerbruin, waren groter dan bij zijn leeftijd paste, en het wit ervan was geel verkleurd. Hij kon een vijftiger zijn, en zijn houding deed Arouet aan een gewezen officier denken. Goed gekleed was hij niet; zijn linnen was verre van onberispelijk; en de notie van militaire stramheid en correctheid kon niet uitsluitend worden toegeschreven aan het ongebogene van een gestalte, die door haar lengte op iets ronder schouders recht zou hebben gehad. Het kwam meer door de manier waarop hij de degenstok had gezwaaid, de zelfbeheersing die daaruit had gesproken. Hij leek op een generaal, die drie lafaards van het slagveld heeft gestuurd, die zou moeten straffen waar hij alleen maar verachten kan, en die deze verachting als iets vernederends voelt voor zichzelf. De ogen hield hij nog steeds neergeslagen, maar zijn adelaarsneus wees naar de drie nietswaardigen als een hoge, doch machteloze aanklacht. Zijn gelaatskleur was geelachtig, zijn kortgeknipte snor grijzend, de groeven aan weerskanten van de mond diep en bitter. Arouet begreep een andere toon te moeten aanslaan dan die van het frivole bespiegelen, waartoe de opwinding na het doorstane gevaar hem zo onweerstaanbaar noopte.

‘Het geval is de moeite niet waard, mijnheer; de voorgeschiedenis, zo die u ook maar enig belang kon inboezemen, zou ik u graag vertellen, maar u zou zich vervelen... Overigens geef ik

toe, dat uw edelmoedig optreden iets beters verdiend had aan deze drie schoeljes, die ons daar staan te begluren als in een dierentuin. Aan de andere kant twijfel ik niet aan uw bereidwilligheid om mij bij te staan, zo deze armzaligen zich met messen hadden geweed. Wat ze nooit zouden hebben gedaan, omdat men hen daar niet voor betaald heeft. Ze worden per stomp betaald. Het geval heeft ook een komische kant, namelijk... Vergeeft u mij, mijnheer, dat ik u met mijn divagaties lastig val, maar is men eenmaal filosoof... schrijver, geleerde... mijn naam is Arouet, tenminste mijn oorspronkelijke of echte naam, en ik zou graag de uwe willen weten, voor het geval dat ooit een wederdienst...'

'Ingerukt!' brulde eensklaps de man met de degenstok, waarbij hij zulk een cholische onbeheerstheid tentoonspreidde, dat het onbeschaamde drietal nu toch werkelijk enige tekenen gaf van schrik of bedremmeldheid. Zij wendden zich half af, of keken naar de keien, maar zij bleven staan waar zij stonden, op hun beurt aangehaapt door de leeglopers in de verte. Verder gebeurde er niets. Arouet moest lachen.

'Dit is het beste bewijs, dat er vrede heerst op aarde. Wanneer de bevelen niet meer opgevolgd worden, komt eerlang de tijd, dat men zelfs met omkoperij geen oorlog meer kan voeren, en deze schelmen overleggen hoe zij hun steentje kunnen bijdragen tot deze paradijselijke toestand... Dat u een Fransman bent, mijnheer, is zonder meer duidelijk, en het is u misschien mogelijk mij behalve uw naam ook uw militaire rang...'

'Dat is niet nodig,' viel de man in, zijn geel oog op Arouet vestigend, 'ik ben gelukkig u te hebben kunnen helpen, maar ik ben geen meester van mijn tijd.'

Arouet glimlachte voorkomend. - 'Alleen uw naam...'

'Het is onnodig,' zei de man, terwijl hij aanstalten maakte om door te lopen.

'Ik ben ervan overtuigd, mijnheer, dat u zich geprikkeld voelt door mijn grapjes. Maar die wijzen erop hoezeer ik in angst gezeten heb! Niemand zo welbespraakt als die zojuist uit de hel is ontsnapt, en in die zin zou men onze beroemdste advocaten dan ook trawanten van de duivel kunnen noemen. Maar ik erken, dat het voor de andere partij niet aangenaam is, wanneer een geredde zich aan lichtvaardige kwinkslagen te buiten gaat. Het

doet mij denken aan dat geval van de oude generaal Saint Luc, die in het Bois de Compiègne een reiziger redde uit de handen van bloeddorstige rovers. In plaats van de generaal te voet te vallen vergastte die reiziger hem op zouteloze anekdotes, ik meen over een jaloerse barbier, zodat de oude heer zich tenslotte genoodzaakt zag zijn protégé af te snauwen...'

Zij waren samen opgelopen. Maar reeds bleef Arouet achter. Hij wilde zijn grappige opdringerigheid niet te ver drijven, en de donkere bos op het gezicht van zijn redder en de lijdende trek om diens mond bewezen, dat hier het gevoel voor humor overtroffen werd door afkeer van aan het hoofd te worden gezanikt. Hij maakte een buiging tegen de rechte rug die hem was toegekeerd, en draaide zich om, waarna hij zich met kleine pasjes naar de drie belagers begaf, een spottende glimlach om de dunne lippen, de bemodderde hoed diep in de ogen.

Toen hij nog eens omkeek, begreep hij, dat deze demonstratie vooral voor de vertrekkende was bedoeld. En doel trof, want ook zijn redder draaide zich om, de hand aan de degenstok, alsof hij met de mogelijkheid rekening hield voor de tweede maal te hulp te moeten komen. Arouet voelde zich vreemd verloren: half op weg naar iets onzinnigs, half gescheiden van iemand wie hij dank verschuldigd was en wiens naam hij niet te weten had kunnen komen; een tussenpositie tussen een vijandige vriend en een vijand die de moeite niet waard was, en alles op grote afstanden van elkaar, in de zon, bij een Parijse brug, waar het nu overigens iets drukker was geworden. Zelfs reden er twee koetsen over de brug. Deze koetsen reden vlak achter elkaar, alsof zij een deftige familie vervoerden, of een ambassadeur met zijn gevolg bij een verhuizing. Ambassadeurs verhuisden vaak. De Zweedse gezant, graaf Gyllenborg, was in een jaar tijds al driemaal verhuisd.

Met een kort woord riep hij de aaldunne jongeman bij zich, waarop de andere twee zich teleurgesteld afwendden, om even later met hangend hoofd af te druipen. De jongeman keek op Arouet neer en liet zijn kleine, zwarte ogen rollen.

'Hoeveel heeft u gekregen?'

'Nog niets,' zei de jongeman met zijn lage stem.

'Ik ga voor uw genoegen niet een dag in bed liggen, maar u kunt aan kapitein Beauregard zeggen, dat hij tevreden kan zijn,

en dat ik voor hem hoop, dat hij het blijft. Weet u wie die man is, die mij te hulp kwam?’

De jongeman keek de onbekende na, die op het punt stond een zijstraat in te slaan.

‘Ik betaal drie dukaten, als u zijn naam en adres te weten komt.’

‘Moet ik hem dan achternalopen?’

‘Wat anders?’

‘Maar als hij mij met die degenstok afranselt, mijnheer Arouet?’

‘Probeer het op een voorzichtige manier te weten te komen,’ zei Arouet met een vertrouwelijk knikje, waarna hij met een zwaai zijn hoed afnam voor een hem bekend advocaat, die hem, ook al weer over zo'n grote afstand, nieuwsgierig stond te bekijken. De afstanden waren inderdaad opvallend groot, deze ochtend van zonneshijn en molest en anonieme hulp, en toen hij voor het laatst nog eens naar de jongeman omkeek, was deze al bijna bij de hoek van de zijstraat, waarin zijn redder was verdwenen. Arouet liep langzaam verder. Hij voelde zich opeens zo moe als een hond. Niet als een geslagen hond, maar als een hond die zijn meester kwijt is en met zijn verdere dag geen raad weet.

2

Dit gevoel van leegheid en vergeefsheid bleef hem nog dagenlang kwellen, en de aandacht, die hij aan het ongeval schonk dat hem overkomen was, vloeide minder voort uit verontwaardiging of uit het verlangen naar wraak, of zelfs maar uit de reclamezucht van wie zijn weg in de letteren nog had te banen, dan uit zijn teleurstelling de kordate redder zo gemakkelijk te hebben laten ontsnappen. Wie was deze man? Een oud-officier, arm maar eerlijk, die als een kind zo blij was geweest nog eens een blijk van moed, beleid en trouw te mogen geven, die zich achteraf voor deze verrukkingen geschaamd had, en dit toen maar op zijn beschermeling had verhaald door als een boerenkind weg te lopen? Een eenkennige zonderling? Iemand die niet van praatjes hield? Of had hij alleen maar haast gehad. Zelfs de dragers, toen die om hun geld kwamen, vroeg hij naar de heer met de degenstok, zich te laat herinnerend, dat zij niets hadden kunnen zien.

Dat hij aangerand was, en op wiens aanstichten, was, niet geheel buiten zijn toedoen, al spoedig in Parijs bekend, en vrienden die hem raad gaven, kennissen die er meer van wilden weten, dames die zijn kneuzingen wilden zien, ontving hij met de vermoeide glimlach van wie er zich dan maar in schikte de held van de dag te zijn. Zijn grote adellijke vriend, de hertog van Sully, spoorde hem aan een klacht in te dienen bij de autoriteiten van Sèvres, en was zichtbaar teleurgesteld, dat het voorval hem niet eens een epigram had ontlokt. Zijn vriend Thiériot, die bij hem inwoonde, min of meer als factotum, de uren dat hij daar niet te lui voor was, betoogde daarentegen, dat hij kapitein Beauregard veel gevoeliger zou treffen door er geen werk van te maken, als teken van minachting. Een logische gedachte was dit niet, want

deze minachting, die Arouet hem reeds eerder had doen voelen, had juist tot de wraakneming geleid. Wanneer in Versailles iemand tegen Beauregard zei, zo dat iedereen het horen kon: 'Ik wist, dat men spionnen betaalde, maar niet dat men ze aan de tafel van een minister liet eten,' dan moest deze zelfde Beauregard wel volstrekt ongevoelig zijn voor het beledigende van het niet reageren op een pak ransel. Thiériot had het alleen maar gezegd, omdat hij bang was, dat juridische stappen hem zijn rust zouden kosten.

Bovendien was Beauregard te dom voor dit soort subtiliteiten. Dom maar vrolijk: een aardige kameraad, een gezellige prater, zij het dan ook een spion, tenminste vermoedelijk een spion. Een creatuur althans van minister Le Blanc, die wel moordenaars in zijn dienst had. Wanneer het erop aankwam, vergaf hij Beauregard alles, tot zijn domheid toe; maar hij begon nu te begrijpen, dat een aanklacht ook Le Blanc zou treffen, op wie hij eigenlijk veel meer gebeten was. Werd Beauregard gestraft, of gecasseerd en verbannen, dan verloor Le Blanc een nuttige kracht, en werd misschien gecompromitteerd. Overigens was Le Blanc het niet, die hem in de Bastille had gebracht. Dat was veeleer de Regent zelf, tegenover wie hij niet de minste wraakgevoelens koesterde, die hij veeleer bewonderde, ja vereerde, als een strenge en frivole vader.

Tenslotte diende hij zijn aanklacht toch nog in, nam een advocaat, en deed alles om de strafzaak zo spoedig mogelijk in het Châtelet te brengen. Vijf dagen waren verstreken, en nu begon hij zich voor het eerst ook werkelijk boos te maken, te meer omdat niemand meer over het voorval sprak. Het was of hij uit een verdoving ontwaakte. Het was hem ook alsof de man met de degenstok, die zijn naam niet had willen noemen, met deze verdoving iets te maken had gehad. Dát moest hem verlamd hebben: zonder deze anonieme held zou hij wel anders zijn opgetreden! Alles wat hij gedaan had en nagelaten was tot in bijzonderheden bepaald door de man met de degenstok als denkbeeldig ooggetuige en beoordelaar. Naar de drie huurlingen was hij toegelopen in de hoop, dat de man hem terug zou roepen: 'Neem mij niet kwalijk, mijnheer, u begeeft zich in gevaar, ik heb geen tijd om u opnieuw te redden, maar mijn naam is zo en zo, ik woon daar en daar, en loopt u nu rustig door en laat u die booswichten

aan hun lot over. Ik heb gezien, dat u een dapper man bent, die recht, heeft op mijn naam.' - Arouet zag deze scène voor zich als op het toneel, de man met de degenstok lang en streng, geelbruin in het gelaat, het troebel oog grootmoedig. Helaas, hij was in het geheel geen dapper man. Voor zijn gezondheid dronk hij dagelijks een liter ezelinnemelk, en toen hij de pokken had gehad, had hij gehuild als een kind, de onmogelijkste geneesmiddelen geslikt en zelfs amuletten gedragen. Maar op het toneel was het niet onmogelijk zich een dapper man te voelen, wanneer een ander dapper man het zei.

Hij ontdekte nog meer. Met zijn aanklacht had hij getreuzeld, vijf kostbare dagen lang, alleen en uitsluitend omdat de man met de degenstok van hem verwachtte, dat hij met kapitein Beauregard zou duelleren inplaats van hem aan te klagen. Van een onbekende was dat tamelijk veeleisend, maar het lag voor de hand. En de gedachte was dubbel pijnlijk, omdat aan de enige maal, dat hij zelf iemand door huurlingen had laten afranselen, of althans molesteren, de weigering van een duel was voorafgegaan. Dat was geweest toen de beroemde acteur Poissons zich verstout had Suzanne Gravet de Corsembleu de Livry belachelijk te maken, de kleine actrice van goede familie, met wie hij een liaison had gehad, totdat zijn vriend Génonville hem bij haar had verdrongen. Te meer omdat hij niet precies meer wist, of hij Génonville niet opzettelijk met Suzanne in kennis had gebracht om de last wat te verdelen, had hij het ondeugende paar vergeven met een epigram; en het was mogelijk, dat Poissons dit niet wist en alleen van het bedrog op de hoogte was, zodat hij Arouet niet langer als Suzanne's beschermer beschouwde. Voor de rol van Jocaste in diens drama 'Oedipe' was zij ten enenmale ongeschikt, en Poissons, geen ongeestig man, had gezegd, dat zij minder Oedipus' moeder leek dan wel een achterlijke kamenier. Toen Arouet, nerveus reeds door het waagstuk een drama op te voeren, dat de Regent in verband met de praatjes over bloedschande met zijn eigen dochter, madame de Berry, als een toespeling zou kunnen opvatten, de belediger op hoge toon ter verantwoording riep, had deze dadelijk aangeboden te duelleren, met een toneelgrootmoedigheid, die toch geen lafheid verborg, want hij was niet alleen gespierd, doch ook een geoefend schermer. Arouet had hem toen laten weten, dat hij zich te ver boven hem verheven achtte.

Dit was ook waar: zijn leven was toch zeker honderdmaal meer waard dan dat van een toneelspeler? Daarna dan het half geslaagde molesteren van Poissons, die zich vechtend een doortocht had gebaad; waarna hij er nog in geslaagd was de acteur op grond van diens bedreigingen in het bijzijn van derden een paar dagen in de gevangenis te krijgen. Geen propere historie. En, nu hij erop terugblikte, toch wel voornamelijk iets om Suzanne te laten voelen hoe anders hij gehandeld zou hebben, wanneer zij hem trouw was gebleven. Was Génonville er niet geweest, dan had hij er zich ook niet zo gemakkelijk van kunnen afmaken.

Traag bijgestaan door Thiériot, halve dagen in gesprek met zijn advocaat, een zekere Demoulin, die meer welbespraakt was dan onderlegd, en meer voor het theater voelde dan voor rechtszaken, verdeed hij een groot gedeelte van zijn tijd aan iets dat hem van alle kanten opgedrongen scheen te worden. Zijn ververontwaardiging bleef groot, doch kunstmatig; Beauregard was naar zijn regiment vertrokken in de Provence; de aaldunne jongeman met het rafelhaar en de andere twee handlangers waren onvindbaar. Een grote hoeveelheid rijmpjes en kwinkslagen, over de afwezige uitgestort, - Arouet noemde hem alvast 'de man met de handboeien,' - verzoette nauwelijks de geldelijke verliezen, die hij zag aankomen, want Demoulin was duur en neigde tot klaplopen.

In gezelschap, met Sully, met Argenson, was uitgemaakt, dat Beauregard naar zijn regiment was gegaan uit angst, niet voor de Bastille, maar voor Arouet zelf, die zich dit liet aanleunen. Overigens wilde men hem graag helpen, en Argenson bood zich als getuige aan. Dit was een grap; men zou even goed de Regent zelf kunnen laten getuigen; het was niets anders dan een staaltje van de luchtige en niet onwelwillende manier waarop deze jonge edellieden zich met hem amuseerden. Argenson zou alleen maar kunnen verklaren, dat hij, Arouet, gezegd had 'Puerio regnante' te hebben geschreven, een van die vele geschriften, waarin Philip van Orléans, de Regent, als usurpator aan de kaak werd gesteld, en dat Beauregard daarbij tegenwoordig was geweest. Dit had hem in de Bastille gebracht, elf maanden lang. Beauregard had minister Le Blanc ingelicht, Le Blanc de Regent. Maar het ging er helemaal niet om te bewijzen, dat Beauregard hem verraden had, - Argenson zelf was boven iedere verdenking verheven, -

maar dat hij wraak had genomen voor de belediging in Versailles.

Dit soort juridische grapjes van zijn weinig serieuze vrienden lieten een des te wranger nasmaak achter, waar zij alleen maar een gedesoevereerdheid schenen te bekrachtigen, die hem reeds verontrust had in de maanden voordat hij zich door Beauregard zo tijdrovend uit zijn tent had laten lokken. De in de Bastille begonnen ‘Henriade’ was voltooid; na het omwerken van het enige jaren tevoren uitgefloten ‘Artémire’ had hij geen lust meer in het schrijven van tragediën, en van wat hij onderhanden had stelde hij zich voorlopig weinig weerklank voor, en wellicht zelfs moeilijkheden. Heel andere moeilijkheden ook dan die hij gewend was. Zijn eigen vorst kon men met bloedschande belagen en met corruptie en wat men maar wou; dat was niet erg; de vorst had de schrijvers altijd bij de hand om in de Bastille te werpen of met weldaden te overladen; het bleef in de familie, en vreemdelingen hoefden de Franse toespelingen niet eens te begrijpen. Anders was het, wanneer iemand een biografie schreef van Karel de Twaalfde, de Zweedse koning. Zweden was ver weg, maar de Zweedse gezant woonde om de hoek, en zou gepikeerd kunnen zijn door wat, in zulke klassieke Franse volzinnen die tussen alle klippen doorzeilden, de lezer plotseling wierp op die ene klip die hij allang verwacht had: gemis aan eerbied voor diezelfde Karel. En dat kon al zijn, wanneer de Kalibalik in Turkije als een wat erg burleske aangelegenheid werd voorgesteld. Als gekroond hoofd, en nog maar zo kort tot de vaderen verzameld, was Karel de Twaalfde bovendien niet alleen officieel onschendbaar in Zweden, maar ook, meer symbolisch, - en dat gold voor alle te behandelen vorsten, tot tsaar Peter en Augustus van Saksen, die hoerenloper, toe, - in Frankrijk zelf, waar men kritiek op zijn persoon zou kunnen opvatten als een symbolische toespeling op iedere Franse koning, die ook maar iets van hem weghad. Wat steekt daarachter? Dat zou men onvermijdelijk vragen bij een boek, waarvan de lectuur enige denkkraft vergde. De mensen geloofden dan altijd, dat ook de schrijver erg gedacht had, en schoven hem bedoelingen in de schoenen, die hem vreemd waren geweest. In dit geval dan nog niet eens zo heel erg vreemd, want van zijn boek, zonder er de historische merites van aan te tasten, wilde hij stellig zoiets maken als een exempel voor vorsten, die zich aan het ongelukkige einde van deze ene te spiegelen hadden.

Het ergste was, dat hij weliswaar geen lust had om kwaad te spreken van Karel de Twaalfde, maar ook nauwelijks om over hem te schrijven. Het was een opgedrongen plan geweest, kunstmatig aangewakkerd door zijn omgang met Zweden. Hij was toen nog heel jong, zag zichzelf eerder als diplomaat, avonturier, spion desnoods, dan als een schrijver, die krachtens zijn talent altijd wel aangewezen zou blijven op schandaaltjes, het aan de kaak stellen van iemand of iets. Niemand had dit zo helder geformuleerd als de jonge Richelieu, zijn vriend en held, bij wie hij vroeger veel gelogeed had: ‘Mijn beste Arouet, die kleine tanden van je zijn scherp en puntig, maar er vloeit te weinig omheen.’ Hoe sierlijk uitgedrukt, en hoe juist! Hij was een satiricus, die aan de salons genoeg had; de roem trok hem meer dan het schrijven, het geld meer dan de roem.

Juist deze geldzucht had hem ook aan de Zweden geholpen: een ingewikkelde geschiedenis van relaties, beginnende met de Zwitserse bankier baron de Huguère, op wiens kasteel bij Châtillon hij vaak te vinden was in de jaren dat er een madame de Huguère te troosten was geweest. In ruil voor deze diensten had de bankier hem de eerste beginselen van het speculeren bij gebracht, die hij toen al spoedig beter beheerste dan Huguère zelf; want deze had onder het Law-systeem evenveel miljoenen verloren als hij duizenden verdiend, zij het dan ook met de beslissende bijstand van madame de Prie, de ‘fee van de beurs,’ die hem op de hoogte stelde van alle kunstgrepen, die de tegenstanders van Law eerstdaags dachten toe te passen. Een schone tijd! Hij zat de hele dag te tekenen; en Thiériot, bij hem op de kamer in de Rue Saint Denis, en toen al zeer lui, viel in slaap bij de grote getallen, of maakte propjes van het papier, die hij door het open raam op voorbijgangers mikte. 's Avonds bracht Thiériot ongeletterde vriendinnen mee, die de tot in het bed te vinden rekensommen voor gedichten aanzagen.

Door Huguère en de fee van de Beurs was hij toen in aanraking gekomen met baron von Görz, de Zweedse gezant, van origine een Holsteiner, later de gunsteling van Karel de Twaalfde, en diens grootmuntvervalser, iets waarvoor de Zweden hem na de dood van de veroveraar hadden onthoofd. Er waren avonden en nachten geweest, dat Görz hem, de jonge, intelligente Fransman, in vertrouwen had genomen op een wijze die althans pleitte voor

zijn fantasie na het derde of vierde glas Zweedse punch. Fantasie had Arouet ook, en toen hij eenmaal begrepen had waar het om ging, hadden leraar en leerling tegen elkaar opgeboden in het waardeloos maken van het slijk der aarde en het redden van oorlogvoerende naties daardoor. Görz cirkelde steeds om het punt, waar het geld helemaal niets meer waard was, terwijl de jonge Arouet meer op het standpunt stond, dat een zeer geringe waarde toch altijd nodig was om later, de oorlog eenmaal gewonnen, weer omhoog te kunnen klimmen naar het brave goud. Een fictie, zei Görz dan, goud is een fictie, het is alleen waard wat men ervoor kan kopen, of het kunstwerk dat ervan gesmeed is, of de kroon, al zijn er ook kronen van ijzer. Görz verklaarde openlijk, dat hij koperen munten charmanter vond dan gouden, en dat dit de Zweden bijgebracht zou kunnen worden. Tot op een belangrijke hoogte, maar zeker niet met graagte, had hij deze dolle theorieën later inderdaad ook in praktijk gebracht.

Zou hij toen nog wel eens aan Arouet gedacht hebben? Zij het ook meer in het denkbeeldige, had Görz hem inderdaad als een zoon behandeld, had hem uitgenodigd mee naar Zweden te gaan om nog beter punch te leren drinken, had hem de Zweedse meisjes leren kennen van miniaturen, had hem gesproken over Karel de Twaalfde, de grote krijgsheld, die hij overigens voor een waanzinnige hield. Enige tijd voor zijn vertrek had de discipel de banden wat lossier gemaakt, aangezien hem ter ore was gekomen, dat de Regent - op wie hij zijn eerste epigram reeds had gedicht - deze betrekkingen met een van projecten overkokende vreemdeling als een begin van landverraad beschouwde, waarvan jonge mensen teruggehouden moesten worden. Voorzichtigheidshalve had hij toen laten rondstrooien, dat de uitnodiging van Görz snoeverij van hem was geweest. Bij het afscheid, in gezelschap, had Görz hem de hand gereikt: 'Vergeet ons Zweden niet, jonge vriend.' Een wat dolzinnige vader, die hij verloochend had. Een stevige, gespierde man met botten, een hoogrode gelaatskleur, sterk bezielde ogen, die misschien meer dweepziek waren dan sluw. Een Duitser wel, wat plomp in zijn vindingrijkheid, wat overdadig, en zeker ook voorbestemd om door beulshanden te sterven. Een gerechtelijke moord overigens, - zoals zijn meester, Karel, het slachtoffer van sluipmoord was geworden.

3

Het voornemen om de biografie te schrijven dateerde van na Görz' vertrek. In die dagen was Karel de Twaalfde nog maar bezig beroemd te worden door zijn Turks avontuur, toen hij met een handvol Zweden een heel leger had weerstaan door het uit het raam te werpen; dit was skurriel en opzienbarend, maar al even weinig bezielend tot het schrijven van een serieuze kroniek als de slag bij Poltawa, want die had hij verloren. 'Leeuw van het Noorden' werd Karel eerst na zijn dood, toen men alles uit zijn leven bijeen ging zoeken, en in datzelfde noorden een zucht van verlichting slaakte. Toen werd hij een groot man, geschikt voor historiografen. Overigens had Arouet besloten zo weinig mogelijk over het onderwerp te lezen, en waar het kon steeds op getuigen, bij voorkeur ooggetuigen, af te gaan, die de geschiedenis nog in hun stem en gebaren belichaamden; men werkte dan op maagdelijk terrein; er waren de meest onvoorziene mogelijkheden, zelfs dat een oude Zweedse generaal of kolonel, in Frankrijk verzeild, hem bij een glas van die kostelijke pas gefabriceerde champagne zou toevoegen: 'Jongeman, schrijf dit boek *niet*. Karel de Twaalfde was een lafaard. Dat zal u bevreemden, maar hij was laf - wanneer ik mij zo uitdrukken mag - door een teveel aan moed, zoals hij in zijn jeugd op een hert reed door overschatting van het paardachtige in de dieren. Hij kende slecht Frans, was kaal aan de voorkant, en heeft zich laten doodschieten toen dat helemaal niet nodig was, aangezien vorsten niet verplicht zijn zich in een loopgraaf te begeven om te zien hoe ver die gevorderd is. Zijn voorliefde voor vrouwen was gering, hetgeen mij vooral in Frankrijk onvergeeflijk lijkt. Zijn politiek was niet minder dan ridicuul. Als militair werd hij door geen van ons voor vol

aangezien; al zijn overwinningen zijn te danken aan Rehnskjöld en Stenbock, al zijn nederlagen het gevolg daarvan dat hij Rehnskjöld en Stenbock tegenwerkte of tegen elkaar uitspeelde. Alleen een dwaas zou over hem schrijven. Zijn hond heette Pompejus, wanneer ik u daar nog mee dienen kan.’ Ook dit was een historisch gegeven uit de eerste hand, maar tevens een, dat voor iemand die de oude generaal geloofde alle historie overbodig maakte.

Nu was het waar, dat, waar de beweringen over lafheid en kaalhoofdigheid alleen maar belachelijk waren, en die over het gemis aan krijgskundige talenten op zijn minst opzienbarend, Karel de Twaalfde als politicus inderdaad tot ernstige kritiek verplichtte. In zekere zin was dit onaangenaam, want daar hij van tactiek en strategie niets afwist, zou hij bij het schrijven vooral aangewezen zijn op de diplomatieke knobbel die hij ongetwijfeld bezat. Hij zou dus voortdurend moeten schrijven over fouten van Karel, afgewisseld met exclamaties over diens moed en onbesuisdheid, wat op den duur niet alleen vervelend zou worden, maar ook een argument tegen zijn eigen werk. Hem was, tenzij van de hand van tegenstanders, geen historische studie bekend, waarin een krijgsheld, een beroemd veroveraar, voorgesteld werd als een politieke nul. Dit was ook niet goed mogelijk, want krijgskunde en staatsmanschap gingen bij zo iemand hand in hand, en waren alleen langs kunstmatige weg van elkaar te scheiden. Dit inzicht had hij aan Görz te danken, die op een avond tegen hem gezegd had: ‘Bedenk goed, jonge vriend, dat de koning van Zweden bij het nemen van zijn besluiten steeds een vluchtend leger voor zich uit ziet, - ongeveer zoals ik kelderend geld. Dit is eenzijdig, misschien blamabel, maar een feit is, dat de koning zijn beslissingen neemt in tenten, niet in raadkamers. Bovendien laat hij zich niet raden.’ In overeenstemming met deze karakteristiek was Görz - op die avond althans, later had hij zich veel voorzichtiger uitgelaten - lang niet mals geweest over Karel als politicus. Niet alleen dat er niet met hem te praten viel, en zelfs geen onderwerp aan te snijden waar hij zelf niet het eerst op was gekomen, maar zijn grote fout was geweest zich na zijn overwinning op de Saksen door de aanbiedingen van de kozakkenhoofdman Mazepa naar Rusland te hebben laten lokken, zodat de Czaar kans kreeg de Baltische provincies te veroveren. Voor zover

Arouet wist, werd deze mening door iedere deskundige gedeeld.

Daar hij in de dagen van Görz vrijwel kind aan huis was geweest op het Zweedse gezantschap, kostte het hem na diens vertrek weinig moeite deze betrekkingen voor zijn doeleinden uit te buiten. Deze Zweden, een legatieraad Stiernvos, een zekere Hellichius, verre neef van de beroemde generaal, en gedeeltelijk van Finse bloede, en nog anderen, jonge mensen merendeels, vrolijk en gastvrij, hield hij zorgvuldig gescheiden van zijn Franse vrienden, niet alleen omdat de interessen te zeer uiteenliepen, maar ook omdat hij van zijn levensbeschrijving van Karel de Twaalfde een verrassing wilde maken voor de Franse natie. Op de gedachte had hem gebracht een jeugdige secretaris, thans alweer in Zweden terug, die hem verteld had, dat in zijn land een zekere Norberg, een kapelaan naar het scheen, met plannen rondliep om een boek over Karel te schrijven, dat wel in hoofdzaak een lofredde zou worden, zodat hij, bij de tegenwoordige toestanden in Zweden, er niet goed aan durfde te beginnen. Bovendien kón Norberg niet schrijven, had de secretaris er met een fijn glimlachje aan toegevoegd: een onmiskenbare vriendelijkheid aan zijn adres, - al die Zweden vloeiden over van bewondering voor de Franse letteren, - en hoewel dit zeker niet als een inviet bedoeld was geweest, had de opmerking zich toch in zijn geest vastgehaakt. De memoires van de gezant de Fierville en van kolonel de Villeneuve, die hij kort daarop in handen had gekregen, hadden voor de rest gezorgd. Die van de Holsteinse baron Fabrice en van vorst Poniatowski had hij, in diezelfde tijd, alleen maar vluchtig ingekeken, want toen reeds had hij besloten geen excerpt te schrijven van de gedenkschriften van anderen, en zoveel mogelijk op eigen materiaal te steunen.

Deze kennissenkring, die hij onder zijn vrienden graag als blonde barbaren uit het noorden afdeed, had hem tot Karel de Twaalfde niet nader gebracht. Zij wisten niets van hem af, hadden geen oudere familieleden die gelukkiger waren, beschouwden hem eenvoudig als een groot man, die een beetje onvoorzichtig was geweest, en volgden in alles de conventionele voorstelling van zaken. Deze houding scheen in Zweden algemeen verbreid te zijn, want niet alleen dat het land nog altijd leed onder de gevolgen van het wanbeheer van een vechtlustig monarch, niemand, behalve zijn soldaten, herinnerde zich ook iets van hem

uit eigen aanschouwing, aangezien hij na 1700 niet meer in zijn land was geweest, althans niet in Stockholm. Soldaten, officieren, generaals, waren voor Arouet niet weggelegd; er moesten er trouwens heel wat van gesneuveld zijn, en de anderen vergaten Karel op de akker of in een nieuw beroep, en kwamen niet in Frankrijk. Er was eens een oude knecht, die zich de koning als kleine jongen herinnerde, of een Zweeds dienstmeisje, met wie hij een amourette begonnen was, alleen om van haar te vernemen, dat haar moeder kamenier was geweest bij Karels moeder, en dat de jonge prins ervoor bekend stond, dat hij zich nooit waste en dat hij blauw zwart noemde. Deze details konden hem onmogelijk verrukken. Hij kon ze niet in zijn boek zetten, en ze brachten hem ook niet nader tot Karel als mens. Niet dat dit laatste nodig was. Een historische studie bepaalde zich tot grote lijnen en algemene waarheden, en toonde de personages als het centrum van de massale stormen die zij hadden ontketend, zonder dat dit centrum meer dan een vacuum hoefde te zijn. Dit gold voor de studie, maar gold het ook voor de historicus zelf? Een geschiedschrijver moest meer weten dan hij opschreef, en hij moest de dingen weten die hij onmogelijk zou kunnen opschrijven, de persoonlijke dingen, dat gene wat iedere ooggetuige opmerkte, en zo graag weer scheen te vergeten. Verstoken van behoorlijke portretten, wist hij niet eens precies hoe Karel de Twaalfde eruit had gezien. Dat hij graag op zijn lange degen van de slag bij Narva leunde, ja dát. Maar hoe bewoog hij zich? Hoe was de klank van zijn stem, de blik van zijn ongetwijfeld doordringend oog? Wat zei hij, wanneer hij zich eens in een vertrouwelijke bui liet gaan? Was dat ironische glimlachje, dat op sommige portretten voorkwam, inderdaad authentiek?

Nu het zichtbare en tastbare hem zo deerlijk in de steek liet, wreekte hij zich door de eerste, gemakkelijke hoofdstukken, die hij reeds voltooid had, te vullen met de gladste algemeenheden. Czaar Peter was groter dan Karel. Hij geloofde hier geen woord van, maar het klonk goed, het gaf blijk van een soort bescheidenheid, die hij Karel opdrong, en die indirect ook de auteur ten goede kwam. Over Karel de Twaalfde schreef hij om vorsten te leren hoe zij zich hadden te gedragen. Oorlog was gruwelijk, en August van Saksen was ongelooflijk sterk, ook in de ontucht. Bij August van Saksen in de buurt was hij blijven steken, en de

vernuftigste opmerking over Karel, die daaraan voorafging, was dat hij ‘de buitengewoonste man was die ooit op aarde had geleefd,’ en dat hij ‘alle deugden bezat van zijn voorouders, met als enige ondeugd, dat hij ze in overdreven vorm bezat’. Een platitide, en waarschijnlijk onjuist. Geen wonder, dat het boek niet opschoot.

Bovendien had hij ontdekt zich liever bezig te houden met het dossier van gegevens, dat hij had aangelegd, dan ook maar één volzin aan de tekst toe te voegen. Er kwam hem iets ter ore; meestal wist hij het al; maar dan schreef hij het op, peinsde erover, koesterde het als een kleinood, dat niet te gelde gemaakt zou hoeven te worden in de beduimelde pasmunt van plechtige gemeenplaatsen. Bij het grote gevecht in Turkije, tegen de overmacht, zou Karel eigenhandig twintig Janitsaren hebben gedood. Hij noteerde het; het was niet van het minste belang, al zou hij het misschien toch wel te pas brengen, later. Maar niemand kon hem zeggen hoe iemand *was*, die twintig Janitsaren eigenhandig doodde. Niemand scheen Karel als een levend, eens levend mens te beschouwen. Niemand beschouwde hem anders dan als een toneelfiguur, die een belangrijke rol in de wereldgeschiedenis had gespeeld. En met zijn ‘geschiedenis van Karel XII, koning van Zweden’ was hij juist begonnen, omdat hij van het theater genoeg had, en voor ernstiger zaken in de wieg gelegd meende te zijn.

Na enkele weken van alleen maar praten, en delibereren met Demoulin, was hij nog even ver wat Beauregard betrof. Hij had nu al zoveel geld uitgegeven, dat hij op zijn dassen en pommades was begonnen te bezuinigen, en een goedkope pruikenmaker had opgezocht. Niemand stelde meer belang in zijn zaak. De drie huurlingen waren onvindbaar. Neen, toch niet: Demoulin had de aaldunne jongeman opgespoord, die een Pool bleek te zijn, Zaluski geheten. De advocaat, die hem aan zijn opvallende slankheid had herkend, had hij in een koffiehuis tamelijk beleefd te woord gestaan; maar hij verklaarde van niets te weten, geen Arouet te kennen en geen Beauregard, en zijn brood te verdienen op een minder eerloze wijze dan hem ten laste werd gelegd. Voor de bewuste juli-ochtend had hij een alibi. Toen Demoulin hem uit zijn tent wou lokken met de vraag of iemand hem geen geld had aangeboden om een lange man met een degenstok op te sporen,

kleurde een vluchtig rood zijn gezicht, - Demoulin meende: van geldzucht, - maar dat was ook alles: hij wist van niets. Op Demoulin's aanbod van een flinke som, wanneer hij zijn twee kornuiten de schuld gaf, verklaarde hij dat dit - voor het geval dat hij kornuiten h ad - een Pools edelman onwaardig was, en ging zijns weegs. Arouet was blij, dat de Pool niet op het voorstel was ingegaan want hij had geen flinke som meer te missen. Hij prees Demoulin om diens handigheid, en betaalde de wekelijkse rekening, zich afvragend hoe lang dit nog vol te houden zou zijn. Hoe meer hij betaalde, hoe koppiger hij werd, dat wist hij uit ervaring. Uit koppigheid zou hij er op den duur toe kunnen komen te gaan duelleren met Beauregard... Waarom spr ak niemand ook meer over de zaak! Met iets meer publiek voor zijn verontwaardiging had hij 'de man met de handboeien' allang vergeven. Tegen Thi eriot zei hij, dat hij hem eerstdaags naar de Provence zou sturen, om Beauregard uit te dagen. Thi eriot weigerde: de Provence was te warm. Maar ook in Parijs was het warm, en de augustuszon, en stof en zweet, en Demoulin en het proces, deden er hem aan wanhopen ooit nog geregeld aan het werk te kunnen gaan.

Op een ochtend maakte hij onder het scheren ruzie met Thi eriot, wiens slaapmuts, ongewassenheid en onstuitbaar gegeeuw hem met walging vervulden. Hij vroeg zich af waarom hij dit weeskind jarenlang in zijn nabijheid had geduld. Thi eriot was inderdaad uit een weeshuis afkomstig, waar men hem veel had geslagen, en zeker ook verzuimd had zijn literaire gaven te ontdekken, die zich later geopenbaard hadden in het verslinden van boeken en het praten over die boeken. Hij had familie op het platteland, waarover hij sprak met ironisch welbehagen; en wie hem goed bekeek, met zijn terracottakleurige ossekop, afstaande oren en overdreven spierbundels, moest deze afkomst ook wel duidelijk zijn. Toch werd hij over het algemeen aardig gevonden, vooral door vrouwen. Hij verstond de kunst om tijdens opgewekte kout in slaap te vallen, maar ook om te ontwaken op het moment dat iemand een naam of een jaartal niet te binnen wilde schieten. Dan zei Thi eriot het, en iedereen prees hem. Toen Arouet eenmaal gemerkt had, dat deze inlichtingen, zo uit de slaap, bijna altijd fout waren, had hij van Thi eriot's hulp bij documentatie en dergelijke verder afgezien. Veel verschil maakte dit niet.

Na zijn luie vriend enkele harde waarheden te hebben gezegd, slenterde hij naar het koffiehuis in de Rue du Temple, waar hij zijn Zweden hoopte te vinden. Eens iets anders dan Thiériot, eens iets anders dan zijn adellijke vrienden, eens mensen die niet van zijn proces op de hoogte waren! Dit koffiehuis, gedreven door een echte Turk, en zelfs met Turks personeel, bevond zich niet ver van de Temple, waar hij zijn gelukkigste jeugdijaren had doorgebracht, als leerling van het puik der Parijse libertijnen, onder aanvoering van de Groot-Prior der Malteser orde Philippe de Vendôme. Daar gingen in en uit de markies de la Fare, de abbé Servien, en vele andere abbés. Men noemde hem ‘de page,’ en de aanwezige dames streken hem over het haar, en leerden hem ook het een en ander. Zijn vader had vaak bedreigd hem weg te zullen halen uit deze tempel van ontucht, zijn Jansenistische broer Armand had hem niet meer willen kennen; maar zoveel was zeker, dat hij er als doodkalme jongeman uit te voorschijn was gekomen, met een reputatie reeds, en geblaseerd op meer dan één gebied. Hij had er zelfs dansen geleerd. En ook schrijven, want de Groot-Prior, als hij niet dronken was, toonde zich graag een toegewijd criticus van foutieve rijmen of te veel maatvoeten, en was ook in het algemeen een der intelligentste mensen, die hij in zijn kort en losbandig leven had leren kennen. Toch niet iemand om te vereren: meer om in de buik te porren. Vereren deed hij de Regent en Richelieu, deze personificaties van de Macht respectievelijk de Moed. Richelieu duelleerde om een kuchje een tafeltje verder. Hij had Beauregard niet naar zijn regiment in de Provence laten vertrekken...

Terwijl hij zo, voor het open raam gezeten, zich aan zijn herinneringen overgaf, die zich schenen te vermengen met de zonnestofjes, dansend voor de grijze gevels in de schaduw aan de overkant, zag hij uit de richting van de Temple zijn Zweden naderen, fel beschenen door de zon, en meer statig dan behendig botsingen vermijdend met gehaaste voorbijgangers. Zij waren met hun drieën: Hellichius, klein, stevig en roodblond, dit keer zonder Stiernvos, maar met iemand die hij slechts vaag kende, en achter hen een derde, geheel onbekende, die, toen zij voor het koffiehuis stonden, ook iets ouder bleek te zijn: een zware man, wiens pokdalig gezicht de vermaaktheid uitdrukte zich van zoveel kleine, beweeglijke Fransen omringd te weten. Inderdaad

was het een waar gedrang voor het koffiehuis, niet alleen van bezoekers, die door de open ramen naar vrienden of vrije plaatsen zochten, maar ook van kooplieden, vreemdelingen, soldaten, bedelaars, leeglopers en draagkoetsen. Arouet was opgestaan, hij wilde de Zweden bij zich wenken, aan zijn tafeltje was nog plaats. Op dit ogenblik week Hellichius uit voor een voorbijganger, die uit de richting van de Temple was komen aanlopen, langzaam, de handen op de rug, de hoed in de ogen. Hij was groot van postuur, en wierp een verstrooide blik door het open raam. Nog voordat Arouet hem had herkend, zag hij, dat de drie Zweden hem stonden na te kijken en onder elkaar waren begonnen te fluisteren, waarbij Hellichius de wenkbrauwen optrok en de mondhoeken neer, en iets zei waar de anderen om lachten. Hij haastte zich naar buiten.

‘Goedemorgen,’ zei hij tegen Hellichius, en boog vluchtig voor de beide anderen, ‘die daar voorbijliep: kent u die?’

Hellichius nam hem nieuwsgierig op. - ‘Kennen is het woord niet.’

‘Wanneer ik hem naloop en hem vraag hier te komen...’

‘Doet u dat niet, mijnheer,’ zo mengde de oudere Zweed zich in het gesprek, met zware tongval en in zeer slecht Frans, ‘hij zou misschien wel met u meegaan, maar op het horen van ons accent zou hij onmiddellijk rechtsomkeert maken.’

‘Wie is het dan?’

Hellichius gluurde even naar de beide anderen, en zei toen met gedempte stem:

‘Kolonel Siquier.’

‘Adjutant-generaal Siquier zelf,’ viel de derde man in, die nog steeds de Rue du Temple aftuurde.

‘Hij heeft mij...’

Arouet wou zeggen: hij heeft mij het leven gered; hij wist op dit ogenblik geen andere reden te verzinnen; de dwaze gedachte kwam bij hem op, dat de drie Zweden hem de weg zouden kunnen versperren; toen nam hij met een brede zwaai zijn hoed af, prevelde een verontschuldiging, en draaide zich om.

De gezochte stond bij een bloemenkar, vijf of zes huizen verder. Meer dan dat: de verkoopster scheen hij opgedragen te hebben de grootste, de uitvoerigste ruiker van haar gele bloemen voor hem samen te stellen, van welke taak de vrouw zich kweet,

voortdurend gehinderd door andere kopers en koopsters, die kleinere boeketten of losse bloemen van de kar namen en een onbedwingbare behoefte schenen te hebben aan contante betaling. Voor ieder had zij een goed woord, maar de zoveel belangrijker koper scheen haar een zeker wantrouwen in te boezemen, misschien omdat hij niets zei. Somber, in een bijna strenge afzondering, stond hij te wachten tot zij zich aan zijn belangen zou kunnen wijden. Op enige afstand van hem geposteerd, ving Arouet voldoende op van het hem bekende gelaat om te kunnen vaststellen, dat het een nog lijdender indruk maakte dan de vorige maal. De ogen kon hij niet zien, maar de groef naast de mond was diep, de wang aan die kant bijna kuilsgewijs ingevallen.

‘Uw bloemen, mijnheer.’

De man nam de grote boeket van haar over, en wilde betalen. Maar toen hij zijn beurs wilde openen, kwam hij handen te kort, en lei de bloemen weer terug, op de smalle rand van de kar. Daar lagen zij uiterst gevaarlijk, Arouet zag dit, en terwijl de man het geld uitzocht, schoof hij ongemerkt tot bij de kar om de bloemen vast te houden.

‘Neen mijnheer, neen mijnheer...’

Geruststellend glimlachte hij de vrouw toe. De koper lette niet op hem. Zeer blank, zeer smal rustte zijn hand op de bloemen. Een schrijvershand. Dan kwamen de kanten lubben, en die waren vuil. Niet van inkt, maar toch was het onmiskenbaar een schrijversmouw, want hij had geen geld gehad voor de was, omdat hij Demoulin had moeten betalen, en Demoulin had hij moeten betalen, omdat Beauregard hem had verraden naar aanleiding van iets dat hij al dan niet tegen de Regent had geschreven, - geschreven dus. Men had schrijvers en schrijvers, en niet zonder droeve vertedering keek hij naar de hand, die haar plichten zozeer verzaakte. De koper had betaald, maar de hand bleef waar zij was. Toen keken zij elkaar aan, en Arouet zei:

‘Wij kennen elkaar, geloof ik.’

Iets van schrik in die bruine, troebele ogen, in dat ongezonde gele gelaat? Ze hielden nu allebei de boeket vast, en Arouet had dit malle en plechtige moment nog veel langer willen laten duren.

‘U heeft al betaald, zie ik, anders zou het mij een genoegen zijn geweest...’

‘Ik ken u niet,’ zei de man bot. Even keek hij hulpeloos om zich heen, trok toen de boeket naar zich toe, die Arouet hem nu maar liet, maar maakte zich nog niet gereed om door te lopen.

‘Uw geheugen moet sterker zijn dan uw bereidheid om uw anonimiteit op te geven. Kom mijnheer... Ik zal niemand verraden wie u bent.’

Een grijnslach tekende zich af op het magere gezicht, en de bruine ogen maten Arouet van het hoofd tot de voeten. - ‘Dat zou u ook moeilijk vallen, want u weet niet wie ik ben.’

‘Jawel,’ zei Arouet op bescheiden toon, ‘ik weet wie u bent, en ik weet ook, dat u dat liever niet zou willen zijn. Moet ik mij nog duidelijker uitdrukken? Ik heb geen spionnen uitgezonden, mijnheer, noch ben ik zelf als zodanig opgetreden, deze ontmoeting is puur toeval...’

‘Mijn naam is Lefèvre, als u dat interesseert. Hiermee kunnen we het onderhoud...’

Glimlachend schudde Arouet het hoofd. - ‘Lefèvre is geen naam, waarvoor u zou moeten vluchten, kolonel.’

De ander werd hoogrood en maakte een dreigend gebaar. - ‘Ik houd er niet van om lastiggevallen te worden, mijnheer!’

‘Het is ook helemaal niet nodig, dat u mij uw naam noemt. Het is alleen dit: deze naam bracht mij op een gedachte. Ik zei u al, dat ik schrijver ben, - mijn naam zult u zich nog wel herinneren: Arouet, of misschien beter: Voltaire, een nom de plume, die ik heb aangenomen om mij te onderscheiden van onwaardige familieleden, een Jansenistische broer, een onwaarschijnlijke droogpruim, vermoedelijk ondergeschoven...’

Het was nooit goed zich te zeer door familiehaat te laten meeslepen, bedacht hij even later. Hij sprak tegen de lucht. De toegesprokene had zich onmerkbaar verwijderd, met zijn bloemen. Na een snelle blik met de verkoopster te hebben gewisseld, volgde hij de man, die aan zijn aankoop ook op een afstand gemakkelijk te herkennen was. De vrouw moest Arouet wel voor een ongunstig sujet houden, met zijn vuile linnen, - een bedelaar. In zekere zin was hij dat ook.

4

Terwijl hij, de ogen gericht op een helgele vlek, dichterbij de grond dan bloemen paste, - kolonel Siquier droeg zijn boekje zo achteloos alsof hij er de straat mee vegen wou, - zijn nieuwe taak ten uitvoer bracht, was hij met meer zelfvertrouwen bezielde aangaande de uitslag ervan dan wat er daarna gebeuren moest. Hij begreep, dat Siquier - nog steeds verondersteld, dat het Siquier wás - niet alleen goede redenen had om zijn identiteit verborgen te houden, maar dubbel op zijn hoede moest zijn tegenover schrijvers, aangezien die ook over hém zouden kunnen schrijven. Overigens schreven schrijvers ook brieven, en hij was reeds besloten, wanneer geen ander middel hielp, Siquier te vertederen met een epistel, dat hij zo gevoelvol kon maken als de goede smaak dat maar toestond. Het toeval had wel heel singulier gewerkt, en het allermerkwaardigste was, dat hij dit buitenkansje toch nog aan zijn Zweden had te danken. Overigens begreep hij niet, dat zij Siquier kenden, die er blijkbaar alles op zette om in Parijs te kunnen leven als een vergetene.

De straat, waar zijn prooi tenslotte de klopper op de deur liet vallen, lag niet ver van de Bastille, en geen tien minuten lopen van de Seine. Het was een vrij stille straat, waar oude, deftige, of eens deftige huizen afwisselden met de lagere, maar toch steeds fatsoenlijke woningen van handwerkers, die er niet van hielden hun nering aan de grote klok te hangen. Fraai gesneden of beschilderde uithangborden wezen uit, dat hier goudsmiden woonden, betere meubelmakers, huisschilders der rijken, maar alle percelen waren gesloten, geen winkel of werkplaats ook maar te raden gevend. Het huis, waar Siquier met zijn bloemen in verdween, telde geen uithangbord, - ook geen naambord, zoals hem

even later bleek. Voor de ramen van de benedenverdieping hingen donkere gordijnen, die de kamer aan de voorkant wel geheel zonder licht moesten laten; vermoedelijk was dit een maatregel tegen de hitte.

Voor het huis geposteerd, van waaruit men hem tóch niet zou kunnen zien, overlegde hij wat hem te doen stond. De bloemen duiden op een bezoek, en geen kort bezoek. Een oude tante, een aanbedene? Voor zijn eigen vrouw zou Siquier minder bloemen gekocht hebben, tenzij om een echtelijke twist goed te maken; maar daar leek hij toch de man niet voor: Siquier zou een echtelijke twist zolang rekken totdat de andere partij er genoeg van kreeg, - zonder bloemen. Hij had ook niet genoeg geld voor dure bloemen voor zijn vrouw. Of had hij wél genoeg geld? Bij een vermoedelijk niet eens gepensioneerd kolonel buiten dienst, een avonturier die alle banden met Frankrijk had verbroken, was dit alleen denkbaar, zo men geloof sloeg aan wat in Zweden - en daar niet alleen - over hem verteld werd. Dan was het schandegeld, waarvoor hij de bloemen had gekocht... Bij alle heiligen, dacht Arouet, van nabij de klopper in ogeschouw nemend en het zware voorwerp zachtjes met de vinger bewegend, had ik maar geld. Dan kocht ik hem om, dan melkte ik hem uit, en het boek was binnen twee maanden klaar.

Hij had geen geld, hij had ook niet veel geduld, en toen hij de klopper voor de tweede maal beroerde, wist hij zo aanstonds de voorzichtigheid uit het oog te zullen verliezen. Overigens, was Siquier daar op bezoek, dan zou hij in geen geval zelf opendoen. Hij moest nu alles maar aan zijn gesternte overlaten. Vastberaden hief hij de klopper, en het gedreun moest tot op de zolder te horen zijn.

Sloffende voetstappen, en toen stond er een sprietmager kereltje voor hem van onbepaalbare leeftijd, bij wie allereerst de lange, rode kousen opvielen, - wollen kousen ondanks de hitte, en op de puntige knieën bij herhaling gestopt. De muilen, die hij droeg, pasten daar in het geheel niet bij, want zij waren met gouddraad bewerkt. Voor het overige was zijn kostuum dat van een huisknecht, al droeg hij geen voorschoot; en de openhangende, beter: opengeklapte mond had op domheid en onderdanigheid kunnen duiden, zo de lichtblauwe ogen deze indruk niet te niet hadden gedaan.

‘Woont hier generaal Siquier?’

‘Ken ik niet,’ zei de man in gebroken Frans.

‘Dat is mogelijk, maar ik heb hem hier zelf zien binnengaan. Tot geen enkele prijs zou ik de generaal lastig willen vallen, maar wanneer hij hier komt, of hier bekend is...’

‘Niet bekend,’ zei de man, zijn mond tot een nog duidelijker vissebek openend.

‘U niet bekend,’ zei Arouet met vlijmende zoetsappigheid, en hij tastte in zijn broekzak, ‘maar u zult toch wel een meester hebben?’

‘Een meesteres. Maar generaal... generaal...’

‘Siquier. Die naam had u heel goed verstaan. Wie is uw meesteres?’

De man dacht na. Hij scheen er geen belang bij te hebben de naam van zijn meesteres te verzwijgen, en hij sprak nu op heel vriendelijke toon, al schitterden zijn scheefstaande ogen des te listiger. - ‘Gravin Oxenstierna. - En haar broer,’ voegde hij eraan toe.

‘Ik had al aan uw accent gehoord, dat u een Zweed bent.’ - Hij had niets van dien aard gehoord. - ‘Ik ken heel wat Zweden, die mijn taal minder goed uitspreken... Ik ken niet zo héel veel Zweden!’ - Het was hem te binnen geschoten, dat dit gunstiger was voor zijn bijzondere doeleinden. - ‘Wanneer ik generaal Siquier een brief schrijf, hierheen, zou hij hem dan ontvangen?’

De man haalde de schouders op.

‘Ik zal mijn adres op de envelop zetten, zodat hij in het uiterste geval teruggestuurd kan worden. Een brief, alleen maar een brief. Als u hem die geeft...’

Reeds maakte hij aanstalten om de inhoud van zijn beurs, die nog geen dukaat in klein geld bevatte, in de hand van de knecht uit te storten, toen deze achteruitweek:

‘Omkopen: neen. Maar ik kan u beloven: mócht een generaal van die naam hier ooit komen, dan zal ik hem de brief overhandigen.’

‘Goed,’ riep Arouet vrolijk, ‘uit mijn geste zult u wel opgemaakt hebben, dat het geen bedelbrief zal zijn. Goedemorgen, en verontschuldigt mij bij uw meesteres.’

De knecht moest nu wonderwat van hem denken. Nog enige tijd bleef hij voor het huis heen en weer lopen, met de gedachte

spelend Siquier toch nog op te wachten, maar tenslotte besloot hij zich aan de brief te houden. Al schrijvende kon hij zich beter op zijn genius verlaten dan tijdens een gesprek, met iemand die al tweemaal kans had gezien uit zijn woordenstroom weg te wandelen. Hij sprak gemakkelijk te veel: een van zijn vele ondeugden.

In de beste luim keerde hij naar zijn kamer terug, waar Thiériot nog in bed bleek te liggen. Hij joeg hem eruit, verlangde pen en inkt, rust en stilte, en het laatste verschaft Thiériot hem door weer in bed te kruipen. De brief kostte hem een snikhete middag, veel kladjes, veel doorhalingen. In hemd en onderbroek zat hij te schrijven, en het werd hoe langer hoe moeilijker, en tenslotte ook veel te lang.

‘Mijnheer,

Op gevaar af mij uw ongenoegen op de hals te halen, zou ik, mij verontschuldigend voor de hardnekkige pogingen die ik dienaangaande reeds in het werk stelde, u nederig willen verzoeken mij een half uur te woord te staan. Dit zal niet zijn om u nogmaals te danken voor de edelmoedigheid, die u betoonde door mij te redden uit de handen van onverlaten. Er is een tweede beweegreden die mij tot u drijft. Het belang daarvan is zo groot, dat ik wil beginnen met een beroep te doen op uw toegeeflijkheid, uw begrip, en uw liefde voor de schone letteren.

Ik wil volkomen openhartig tegen u zijn, mijnheer. Toen ik pogingen deed mij omtrent uw persoon de nodige inlichtingen te verschaffen, was het uitsluitend de dankbaarheid, die mij daartoe noopte. Onlangs was ik in gezelschap van Zweedse vrienden, in het Turkse koffiehuis in de Rue du Temple, toen u daar voorbijkwam. Ik herkende u. Aan de uitlatingen van mijn Zweden merkte ik, dat u ook voor hen geen onbekende was. Ik vroeg uw naam. Men zei, dat u heette: kolonel Siquier, een ander verbeterde: adjudant-generaal Siquier. Ik volgde u. Ik sprak u aan bij een bloemenkar. De rest weet u.

Natuurlijk ging ik ervan uit, dat u de kolonel Siquier bent, wiens lot buiten zijn schuld zo onverbrekkelijk aan dat van Karel de Twaalfde van Zweden is verbonden. Een andere veronderstelling zou absurd zijn: mijn Zweedse vrienden zouden u niet kennen, en uzelf zou... Ik ga nu misschien iets te ver, maar ik zou willen zeggen: wanneer er een kolonel Siquier in Frankrijk leeft,

dan moet hij degene zijn, die er van alle fatsoenlijke lieden het minst op gesteld is zijn identiteit onthuld te zien op bruggen en bij bloemenkarren. Ik begrijp dit niet alleen, ik bewonder u ook om de stoïcijnse onverstoortbaarheid, waarmee u de aanslagen op uw pijnlijk geheim weet af te weren. Bedenkt u echter, mijnheer, dat ik dit geheim thans ken, en dat niets u hoeft te beletten in nader contact met mij te treden. Op discretie mijnerzijds kunt u volstrekt rekenen. Mijn Zweedse vrienden weten van niets, zij weten niet eens, dat ik u gevolgd ben. Ik ken uw geschiedenis, en het onrecht u aangedaan. Overtuigd als ik ben van uw onschuld, stuit het mij tegen de borst een dapper man het daglicht te zien schuwen, alleen omdat hij vier jaar geleden belasterd is, en er is niets dat ik zo vurig hoop als dat deze blamabele geschiedenis - blamabel voor anderen dan u - eens tot het verleden zal behoren.

Ziehier, mijnheer, wat mij in laatste instantie tot u voert en mij uw bijstand doet inroepen. Wij schrijvers, hoezeer ons in het leven van anderen verdiepend, hebben ook onze eigen belangen, en wanneer ik u zeg, dat ik reeds enige jaren bezig ben met een levensbeschrijving van de beroemde vorst, wiens naam ik reeds noemde, en dat mijn materiaal nog steeds niet die volledigheid heeft bereikt, die mij voor een publiek welslagen een allereerste vereiste lijkt, dan, mijnheer, zult u misschien begrijpen welk een vreugde mij doorstroomde, toen mijn Zweden de naam noemden, niet alleen van de belasterde, doch van de ooggetuige, - de krijgsmakker, - de held, die de andere held heeft zien sterven.

Wat zoudt u mij al niet over de Zweedse koning kunnen verhalen! Reeds in Bender bevond u zich in zijn gevolg; Rugen en Straalsund heeft u samen met hem verdedigd, - genoeg, u ziet, dat ik mij met de voornaamste feiten vertrouwd heb gemaakt en geen beunhaas ben. Uw persoonlijke herinneringen aan de Leeuw van het Noorden, uw oordeel over zijn krijgskundige verrichtingen, zijn moed, zijn karakter, uiterlijk, gewoonten, - genoeg, genoeg, het duizelt mij, wanneer ik al deze mogelijkheden aan mijn geestesoog voorbij laat trekken. U kunt een goed werk doen, mijnheer, en u verdienstelijk maken voor de eer van Frankrijk en zijn cultuur. Dit boek kán beroemd worden, - maar alleen met uw hulp. Ik ga zelfs zo ver van te beweren dat, nu ik in de gelegenheid ben om van uw inlichtingen gebruik te maken, dit boek ongeschreven zal blijven, zo u ze mij weigert te geven. Ik ben

ervan overtuigd, dat dit uw bedoeling niet kan zijn. Aanvankelijk zult u wellicht aarzelen, na enig overleg zal uw edelmoedigheid het van uw bedenkingen winnen, - dezelfde edelmoedigheid, die u mij betoonde met de degen in de vuist, en die zich thans, naar ik zo vurig hoop, in het gesproken woord zal openbaren. Ja, mijnheer, de ene edelmoedigheid verplicht tot de andere, wanneer ik dat niet verkeerd zie. Een weldaad is de beste beweegreden om met weldaden door te gaan. Nihil habenti nihil deest, - maar wie eenmaal heeft ontvangen is onverzadelijk, en staat er niet geschreven: wie heeft zal gegeven worden? Reeds eerder verontschuldigde ik mij bij u voor mijn neiging tot filosofische bespiegelingen... Ik wil hier nog aan toevoegen, dat in mijn boek uw naam ongenoemd zal blijven, ook, indien u dit wenst, bij de behandeling van de dood van Karel de Twaalfde.

Zoudt u mij willen antwoorden? Mij willen ontmoeten? Plaats en tijd laat ik volgaarne aan u over, en ik kan slechts de wens uitspreken, dat deze ontmoeting door vele andere gevolgd zal worden.

Ik heb de eer te zijn, mijnheer, uw zeer nederige en zeer gehoorzame dienaar François-Marie Arouet (Voltaire).'

Na beëindiging van de brief voelde hij zich niet alleen vermoeid, maar ook huichelachtiger dan zelfs van een dankbaar leerling der vaders Jezuïeten was te verwachten. Deze hypocrisie school niet in de betuigingen van dankbaarheid en verknochtheid, die hem uit de pen waren gevloeid als even zoveel nietszeggende fiorituren; en zelfs niet daarin, dat Siquier's inlichtingen van minder belang voor zijn boek waren dan hij het in de brief had doen voorkomen. Voor diens avonturen en persoonlijke kijk op Karel de Twaalfde interesseerde hij zich wel, zij het dan misschien meer als particulier dan als historicus, maar hij had de kolonel beloofd diens naam ongenoemd te laten, en zou dus ook wel een en ander moeten verzwijgen van wat hem verteld werd.

Het was veeleer dit: hij was in het geheel niet zo vast overtuigd van Siquier's onschuld. Hij was het althans niet geweest, toen hij met het schrijven van de brief begon. Voor zover hij er zich mee bezig had gehouden, had hij Siquier altijd wel als een slachtoffer van laster beschouwd, maar dan ook alleen omdat zijn

schuld niet was bewezen, en omdat de laster afkomstig was van Duitsers en vooringenomen en traag denkende Zweden. Siquier's schuld werd voornamelijk aangenomen op grond van een onbekookte uitlating; en wanneer hij werkelijk de dader was geweest, zou hij wel beter in de kleren zitten en een grotere staat voeren dan thans het geval was. Niet alleen de omkoopsom, ook het zwijggeld, zouden hem tot een man in bonis hebben gemaakt. Deze Karel de Twaalfde immers, steeds groter en beroemder in de ogen van buitenlanders, mocht vooral niet door Zweden vermoord zijn, die zich van een berooide Franse kolonel hadden bediend. Maar aan de andere kant: wie bewees, dat hij het geld er niet door had gelapt, of oppotte voor zijn oude dag?

Siquier was de aide de camp geweest van de erfprins, Frederik van Hessen-Kassel, geen persoonlijke vijand van Karel, maar door diens Zweedse tegenstanders naar voren geschoven. Hoewel de kolonel al jarenlang minder in dienst van de eerste dan van de tweede geweest scheen te zijn, zou het dus ook zonder zijn zelfbeschuldiging voor de hand hebben gelegen hem voor de moordenaar te houden. Ook andere namen waren genoemd: een generaal-majoor Cronstedt, een Zweedse kolonel, wiens naam hij zich niet herinnerde; men kon tenslotte iedereen noemen die in de buurt was geweest, tot graaf Schwerin toe, de commandant van de loopgraaf, waarin de koning de dood had gevonden. Had men Arouet de dag tevoren naar zijn mening gevraagd, hij zou gezegd hebben, dat hij het niet wist, maar dat hij nooit verontwaardigd zou protesteren, wanneer iemand Siquier als de dader aanwees, - tenzij in diens bijzijn, want dan werd het al te kras. Zelfs was hij er niet geheel zeker van, of hij, zonder deze ontmoeting, Siquier in zijn boek niet losweg als vermoedelijke dader zou hebben aangewezen. In deze geestesgesteldheid was hij ook begonnen met het schrijven van de brief. Hij wist dit daarom zo goed, omdat hij op een der eerste kladjes Siquier's onschuld nog behandeld had als een non liquet. Iets in de trant van: u wordt verdacht van deze moord, mijnheer, men noemt u 'Sicaire' (sluipmoordenaar), het is betreurenswaardig, trekt u er zich niets van aan. Eerst toen hij iets dergelijks had willen neerschrijven, had hij begrepen dat hij in deze brief, een smeekbrief welbeschouwd, moeilijk een andere houding kon aannemen dan die van de man, die vast in Siquier's onschuld geloofde; en dit geloof, dat hem niets

kostte, had toen met stijgend gemak zijn pen bestuurd. Maar nu het epistel verzonden was, grijsde Siquier's schuld hem weer aan, als mogelijkheid, als spooksel uit de afgrond der historie, waar nog schoten weerklonken in de loopgraven voor Frederikshal... Niet voor niets was hij een leerling der Jezuïten. Volgens het door hen aangehangen probabilisme was niemand ooit geheel schuldig of onschuldig, zodat men altijd beide kanten uitkon, in brieven en buiten brieven.

Eerst na een week ontving hij Siquier's antwoord. Met kloppend hart scheurde hij de envelop open, waarop zijn naam en adres, met de naam 'Voltaire' tussen haakjes erbij, in bruuske hanepoten met veel inktspatten de onwennigheid verrieden van iemand die beter de sabel hanteerde dan de pen. De envelop was ook bevuild, maar dat kon onderweg gebeurd zijn: Siquier was niet iemand wie men lichtzinnig de schuld mocht geven van wat dan ook. Het eerste wat hij zag was dat de brief erg kort was. Dit stelde hem teleur. Maar het gaf ook iets van opluchting, het was alsof een kalmerende stem tot hem sprak: lees dit niet, kleine Arouet, het is van geen belang, wat betekent kolonel Siquier voor jou...

'Mijnheer',

Uw brief bereikte mij met enige vertraging. U bent een koppig man, maar ik geloof niet, dat het redelijk zou zijn daar mijn eigen koppigheid tegenover te stellen tot het bittere einde. Ik moet u waarschuwen, dat mijn inlichtingen u vermoedelijk zullen tegenvallen. Mijn geheugen is even slecht als mijn gezondheid, en de pijnlijke dingen uit zijn leven vergeet men het eerst. Anderzijds heb ik er geen bezwaar tegen de zaak met u te komen bepraten. Morgen te elf uur 's ochtends zal ik mij vervoegen aan het door u opgegeven adres.

'Ik heb de eer te zijn uw gehoorzame dienaar...'

De handtekening bestond uit een krabbel: zelfs tegenover wie onwrikbaar in zijn onschuld zei te geloven was Siquier zuinig met zijn naam... Het briefje vond hij goed gesteld; daarbij welwillend en toch niet al te zeer bakzeil halend; kortom, de uiting van een beschaafd man, die ook de 'redelijkheid' hoog scheen te stellen. Het was zo'n bevredigend briefje, dat hij het gevoel kreeg

alsof de ‘geschiedenis van Karel XII, koning van Zweden’ eigenlijk al geschreven was. En dit was toch wel weer vreemd, want dat Siquier's inlichtingen daar weinig toe zouden kunnen bijdragen, was nu nog eens door Siquier zelf bevestigd...

5

De volgende ochtend, na Thiériot te hebben weggestuurd en zijn meubels te hebben afgestoft met een plumeau, zocht hij de gegevens bij elkaar, die hij sinds jaar en dag verzameld had, alle excerpten, aantekeningen en kladjes. Daar waren erbij van vier jaar tevoren, en zelfs, maar dat moest op een vergissing berusten, uit de tijd van Görz. Op een der papiertjes stond althans een croquis van de baron, half een karikatuur, niet zonder talent vervaardigd. Een man, die door een heel volk was vermoord: dat was nog eens iets anders dan wanneer een koninklijke schim moeite had met het aanwijzen van zijn eigen sluipmoordenaar! Görz deed alles in het groot. Maar hoe kwam hij hier verzeild? Op het papiertje stond verder alleen een optelsom van nogal dure batisten hemden, en een onafgemaakt kwatrijn, waarvan hij zich niet eens herinnerde waar het betrekking op had.

Van meer belang waren de kaartjes die hij getekend had, en die hij nu bij elkaar zocht, omdat zij op Siquier wellicht indruk konden maken. Hij had het slagveld van Poltawa, zo goed en zo kwaad als het ging, hij had een overzichtskaartje van Polen, een plattegrond van Straalsund, en zelfs een van Frederikshal, dit laatste in ruwe schets. Het zou misschien tactvoller zijn Frederikshal apart te leggen. Er waren ook tekeningen van kanonnen en uniformen, die hij aan een groot schilderij van de slag bij Narva had ontleend, dat een tijdlang in de Zweedse ambassade had gehangen en na Karels dood verwijderd was. Merkwaardig, wanneer men er goed over nadacht, was het ontbreken van Karel zelf. Hij had ook nooit een schilderij of iets van hem gezien, die het natekenen waard had geleken; maar in elk geval had hij de hoed van Karel, en de lange degen, en in de hoed zat zelfs een gat, en

daarin paste de kogel van de ‘sicaire,’ die niet Siquier heette. Ook deze tekening lei hij apart. Volgens de enkelen, die Karel gekend hadden, was geen van de beeltenissen goedgekend, behalve wat de glimlach betrof, die hoogst eigenaardig was, en die een schilder of tekenaar onmogelijk kon missen. Natuurlijk waren er de paspoortachtige uiterlijkheden: het hoge, kale voorhoofd, tenminste in latere jaren kaal, het omhooggeborstelde grijzende haar, dat op een kroon geleek, de donkerblauwe ogen, het kuiltje in de kin, de volle, omgekrulde lippen. Ook van de uniform had hij een beschrijving, en zelfs van de grijze mantel, die het lijk had bedekt; en op een ander papier stond de naam, waaronder men het lijk vervoerd had, om de soldaten niet te ontmoedigen: kapitein Carlsberg. Zou Siquier al deze dingen nog weten? Zo niet, dan zou het hem wel eens kunnen hinderen, dat zijn gastheer ze wist; en het eindigde ermee, dat hij de papieren weer opborg, en alleen de kaartjes liet liggen.

Man van de klok naar het scheen, werd de kolonel precies om elf uur door Arouet's huishoudster boven gebracht. Deze vrouw, een gewezen marketentster, die ook de andere huurders bediende, kon niet met Thiériot overweg, die zij altijd in bed aantrof wanneer zij de kamer wou schoonmaken. Bovendien had Thiériot haar dochter willen verleiden; maar dit was weer bijgelegd, en het meisje was kort daarop getrouwd. Toch was de vrouw altijd erg gereserveerd gebleven. Hij was benieuwd, of Siquier haar zijn naam had genoemd, hetgeen hij betrekkelijk ongestraft had kunnen doen; maar de bezoeker liet hem geen tijd voor dergelijke overwegingen, en stapte niet zonder statigheid op hem af, de hand uitgestoken:

‘Hier ben ik dan. Voor wij beginnen wou ik u zeggen, dat ik alle tijd heb. In uw brief repte u van een half uur...’

‘Gaat u zitten, kolonel!’ riep Arouet, verrukt door Siquier's toeschietelijkheid, ‘u overtreft mijn stoutste verwachtingen; ik had nooit gedacht, dat mijn brief, u langs zulk een eigenaardige omweg toegekomen, deze uitwerking zou hebben.’

‘Ja, daar wonen vrienden van mij,’ zei Siquier, terwijl hij plaats nam op een stoel bij de haard, die Arouet hem had aangewezen. Deze liep vervolgens naar de deur, en draaide de sleutel om. Het zweefde hem op de lippen om te zeggen, dat hij zijn gast niet gevangen wilde zetten, maar hij bedwong zich intijds.

‘Ik woon hier met een vriend, en ik had hem gezegd het eerste uur niet terug te komen.’

Siquier bekeek zijn nagels. ‘Ik kom daar geregeld aan huis: het zijn Zweedse vrienden. De huisknecht, die u gezien heeft, is ook een Zweed. Het zal u interesseren te horen, dat hij nog onder Karel de Twaalfde heeft gediend; niet lang, hij heeft Narva niet eens meegemaakt. Voor die tijd is hij gewond geraakt, en heeft zich verder aan de krijgsmacht weten te onttrekken. Als huisknecht voldoet hij ook beter. U bent schrijver, nietwaar?’

Deze vraag kwam wel heel erg dwaas uit de lucht vallen. Het leek alsof de kolonel verschillende beroepen de revue liet passeren, en de geschiktheid daarvoor: huisknecht, schrijver... Toen hij toestemmend had geknikt, vervolgde Siquier, die in zijn stoel een gemakkelijke houding had aangenomen, en er veel minder lijdend uitzag dan de vorige maal:

‘Door mijn beroep, of vroeger beroep, ben ik nooit een groot lezer geweest. Toch kan ik niet zeggen, mijnheer, dat uw naam mij onbekend was, al was uw tweede naam nog niet tot mij doorgedrongen Voltaire, is het niet?’

‘Inderdaad. Ik heb met de letters gegoocheld.’

‘Maar... Als ik mij niet vergis, ik heb ernaar geïnformeerd, mijn Zweedse vrienden hebben mij ingelicht, heeft u uw treurspelen tot dusverre laten opvoeren onder uw familienaam... Juist, dat klopt dus. Mag ik u vragen, of u dat boek over Karel de Twaalfde onder uw nieuwe naam denkt te publiceren?’

‘Mijn pseudoniem: zeer zeker. Deze naam heb ik aangenomen nadat mijn treurspel ‘Oedipe’ succes had gehad. Daarna zijn er maar weinig treurspelen van mij opgevoerd.’

‘Dat verandert de zaak,’ zei Siquier nadenkend, ‘ik had alleen dit gedacht: wanneer u reeds beroemd bent onder de naam Arouet, zou het dan wel verstandig zijn het boek te laten verschijnen onder een andere naam? Maar dat punt vervalt dan.’

‘O, ik ben beroemd genoeg, onder welke naam u maar wilt. Ik heb zelfs in de Bastille gezeten, waar men mij in staat stelde om een zeer lang en inmiddels beroemd geworden heldendicht te schrijven, en mij voor het overige als een schurftige hond behandelde, want men weigerde mij niet alleen de slaapmuts, de zakdoeken, de dassen en het parfum waaraan ik gewend was, maar ook mijn Homerus, waaruit ik inspiratie wilde putten. Dwinge-

landij is vooral dan ondraaglijk, wanneer zij de vorm aanneemt van onredelijke grillen. Had men mij onthoofd, dan had ik daar nog in kunnen komen.'

'Wat had u op uw kerfstok?' vroeg Siquier, die opmerkzaam had toegeluisterd.

'Ik had de Regent beledigd, - dat wil zeggen: waarvoor ik in de Bastille zat, dat had ik niet gedaan, tenminste niet allemaal. Indertijd, u was toen nog niet in Frankrijk terug, vermoed ik, was het voor een schrijver buitengewoon moeilijk om, zodra hij de pen op het papier zette, de Regent niet te beledigen, en hij moest altijd een paar lofzangen bij de hand hebben om het weer goed te maken. De Regent is niet iemand die gauw op zijn tenen is getrapt, en ik heb hem leren kennen als een grootmoedig en zelfs vrijgevig man; na datzelfde 'Oedipe' heb ik een gouden medaille van hem gekregen, die ik helaas nooit heb kunnen belenen; maar rekt u maar uit: hij is een usurpator, - hij zuigt het Franse volk uit door middel van de Chambre de Justice, - hij schrijft lettres de cachet zonder aanzien des persoons (ik denk nu aan mijn vriend Richelieu, nog steeds half en half in ongenade, alleen omdat hij Frankrijk heeft willen verraden aan de Spanjaarden), - en hij heeft een liaison met de hertogin de Berry, zijn eigen dochter.'

'Dat zal toch wel niet waar zijn,' zei Siquier, met een zweem van geamuseerdheid.

'Neen, natuurlijk niet, al geloof ik wel, dat hij er niet te goed voor is. Iedereen vindt haar trouwens lelijk. Maar in elk geval: u ziet, dat het niet gemakkelijk is iets te schrijven, dat de Regent of zijn spionnen, niet kunnen opvatten als gemunt op hém. Er is altijd wel iets bij, en daarom...'

'Bent u dan niet bang, dat u, wanneer u over Karel de Twaalfde schrijft...'

'Dat wou ik juist zeggen. Om onaangenaamheden van dit soort te voorkomen heb ik een onderwerp gekozen, dat de Regent zich nooit persoonlijk kan aantrekken. Want hij is geen held, en hij heeft nooit een nederlaag geleden, en hij is ook nog niet.... hij is niet in Turkije geweest; en die belastingen... ach mijn God, dat draagt toch een heel ander karakter... Görz legde geen belastingen op, - dat was juist zijn vondst, - maar hij vervalste het geld; dat zult u allemaal beter weten dan ik... Intussen, mijnheer

Siquier, doet het mij genoegen, dat u zich zozeer voor de fata libelli interesseert van iets dat nog geschreven moet worden.'

'Voor uw boek interesseer ik mij zeer zeker,' zei Siquier, en zweeg meteen.

Nieuwsgierig sloeg Arouet hem gade. De man had iets op het hart, dat was zeker. Het kon van alles zijn, en hij had geen haast. Zijn nieuwsgierigheid werd nog groter, toen hij er zich rekenschap van gaf, dat dit iemand was, die als kraakporselein moest worden behandeld, omdat een deel van het mensdom hem als een moordenaar beschouwde. Treurige vermaardheid, die hij waardig droeg, of althans ongebogen. Overigens was het heel goed mogelijk, dat hij zich van zijn sluipmoordenaarsreputatie niets aantrok, en het contact met zijn medemensen alleen maar vermeed, omdat hij zich in Parijs niet op zijn plaats voelde.

'Mijn gezondheid is slecht,' zo verbrak de bezoeker het stilzwijgen, 'dat is al jaren zo. Ik zeg u dit maar, omdat ik wel eens verhinderd zal zijn mij aan een afspraak te houden. Ik lijd aan deze koortsen sinds mijn verblijf in Turkije; vroeger kwamen zij om de derde dag, tegenwoordig is dat onregelmatiger. U zult niet willen geloven, dat ik pas 44 jaar ben. Mijn lever schijnt gezwollen te zijn... Mag ik u vragen, mijnheer Arouet, of u wist, dat ik aan deze koortsen onderhevig ben?'

Arouet verschikte op zijn stoel. Hij kon niet zeggen, dat hij zich op zijn gemak voelde. Deze gewaande sluipmoordenaar had een duidelijk persoonlijk overwicht, en zat daar onderuit naar hem te loeren, met die grote, bruine ogen, alsof hij middelen beraamde zijn gastheer bekentenissen te ontlokken. Dat was de verkeerde wereld. Hij haalde de schouders op.

'U zult wel van mij willen aannemen, kolonel, dat ik van alles op de hoogte ben wat zich rondom de dood van Karel de Twaalfde heeft afgespeeld. Dat u in Stockholm een aanval van koorts had, weet iedereen. Dat u al eerder aan deze koortsen had geleden, wist ik niet, en kon ik ook niet weten.'

'Ja, het was in een hotel,' zei Siquier op gedempte toon, terwijl hij de hand naar het voorhoofd bracht, 'ik ijlde, rukte het venster open, en riep naar buiten... dat weet u dus allemaal. Er stond niemand buiten. Niemand. Had ik verder mijn mond gehouden, dan had er geen haan naar gekraaid. Maar ik ben ermee doorgedaan, met die zelfbeschuldiging, tot men mij van het raam van-

daan trok, en in die tussentijd hadden zich mensen voor het hotel verzameld. Daarna heb ik uren bewusteloos gelegen. Toen ik bijkwam, wist ik van niets; men heeft mij moeten inlichten. Er werd in het eerst eigenlijk geen aandacht aan geschonken. Men wist ook nog niet hoe de koning gestorven was, - gesneuveld is misschien niet het juiste woord. Iedereen dacht, dat hij door een Deense kogel was getroffen.'

'Dat was onmogelijk,' zei Arouet zacht.

'Volkomen onmogelijk. U kent de argumenten? Ik begin nu maar dingen te vertellen, die u belang kunnen inboezemen.'

'Ik weet alleen, dat de afstand tot de vesting te groot was.'

'Ja, en bovendien heeft men uitgemaakt, dat er op dat ogenblik, of zelfs die hele avond, geen enkel schot gelost is. Wel kanonschoten, maar dat deed er niet toe. Dat kwam allemaal pas later aan het licht, door ondervraging... Maar de kogel: dat was het voornaamste bewijs. De plaats, de richting, dat bewees niet veel, want op het moment, dat de kogel hem trof, heeft de koning zijn hoofd in iedere denkbare stand kunnen houden. Maar de kogel was een musketkogel. Dat wist u niet? Een musketkogel. En deze musketkogel had een uitwerking gehad, die alleen te verklaren was door een zeer geringe afstand. Schedel doorboord, - met de hoed, en een gat waar drie of vier vingers in konden. Dat is allemaal vastgesteld; zelf heb ik daar niet aan meegewerkt. Ik had de erfprins het bericht van de dood gebracht; hij was in de buurt van Frederikshal... Het is mogelijk, dat dit alles... mét de koorts...'

Hij bedekte zijn gezicht met de handen. Toen hij ze weer wegnam, leek hij heel kalm. Lang keek hij Arouet aan, net zolang totdat deze de ogen neersloeg.

'Het zijn kostbare gegevens,' mompelde hij.

'U schreef mij,' vervolgde Siquier, de handen vouwend om de opgetrokken knie, 'u schreef mij, dat u niet in mijn schuld gelooft. Is dat waar?'

'Ja, dat is waar.'

'U krijgt een kleur. U hoeft mij niet te ontzien, mijnheer Arouet. Welke redenen zou u hebben om het niet te geloven?'

'Laat ik preciseren,' haastte Arouet zich te zeggen, 'totdat ik u ontmoette, en te weten was gekomen, dat u kolonel Siquier, of adjudant-generaal Siquier...'

‘Laat maar,’ zei Siquier, met de hand wuivend.

‘...Siquier was, had ik niet de minste reden om het al dan niet te geloven, en ik moet u eerlijk bekennen, dat het mij ook maar weinig belang inboezemde. Dat Karel de Twaalfde door sluipmoordenaarshand gevallen was, stond naar mijn bescheiden mening vast. Iemand moest het gedaan hebben. Overigens heb ik altijd de indruk gehad, dat geen verstandig mens gelooft, dat ú het gedaan heeft.’

‘Daar zou u zich in vergissen,’ zei Siquier.

‘Deze bekentenis, in koorts, was op zichzelf al tamelijk verdacht, leek mij, - ik bedoel verdacht op een andere manier dan in de ogen van ónverstandigen. Bovendien: als het een musketkogel is geweest, dan had ú, in de loopgraaf, op vijf of tien meter afstand van de koning...’

‘Iets verder.’

‘Dan had u het schot moeten lossen, zonder dat iemand er iets van zag of hoorde. U was daar tenslotte niet alleen.’

‘Er stonden minstens vier Zweedse officieren vlak bij mij in de buurt, en kolonel Maigret, dat was de ingenieur die het beleg leidde... o, u kent hem al... die stond nog iets dichterbij hem. We hadden moeite gedaan om de koning van die plek vandaan te krijgen; toen hij onze waarschuwing in de wind sloeg, lieten we hem aan zijn lot over.’

‘Waarom heeft men Maigret niet van de moord beticht?’

‘Ach... Om vele redenen. In de eerste plaats omdat hij in Stockholm niet uit een raam geroepen heeft. En dan, Maigret... dat was zo'n onverschillige man, een koele rekenaar, een van die mensen, die niet om geld geven.’

‘Iemand kan toch op de koning geschoten hebben uit wraak, een persoonlijke vete.’

‘Alles kan. Wat ik alleen maar betogen wou is dat de aanwezigheid van zoveel getuigen mij niet van schuld ontlastte. Al deze lieden, - ik doel nu op de Zweden - konden immers in het komplot zijn. Zweden - niet het leger, niet de soldaten, die vroren met genoeg voor hem dood, maar het Zweedse volk, had genoeg van de koning. De toestand was ondragelijk geworden, en ik ben er dan ook van overtuigd, dat Zweedse edellieden, misschien met medeweten van de erfprins, de moord hebben aangesticht.’

‘Het is alles buitengewoon belangwekkend,’ viel Arouet in, ‘en ik had niet verwacht deze ochtend al zoveel te horen te zullen krijgen over iets dat ongetwijfeld pijnlijk voor u is. Maar u had mij een vraag gesteld, en die wil ik nu iets vollediger beantwoorden. Waar ik tot aan onze kennismaking sine ira et studio alleen maar kon zeggen, dat kolonel Siquier wat mij betrof een sluipmoordenaar kon zijn, al leek het mij niet waarschijnlijk, daar veranderde voor mij de zaak, toen ik kolonel Siquier eenmaal in levenden lijve had aanschouwd. Ik laat nu nog daar, dat men zulke dingen niet gelooft van iemand, die bij de Pont de Sèvres optreedt zoals u dat had gedaan. Ik ga geheel af op mijn persoonlijke indrukken. U heeft niet het voorkomen van een sluipmoordenaar.’

‘U heeft mij goed opgenomen,’ zei Siquier.

Arouet begon te lachen, al voelde hij zich nog steeds niet op zijn gemak, en zelfs ietwat in het nauw gedreven. De leiding van het gesprek was hem jammerlijk ontglipt, en hij zag niet goed hoe hij deze van zichzelf vervulde man er ooit toe zou kunnen krijgen een rijtje vragen te beantwoorden. Om het evenwicht wat te herstellen, de teugels weer in handen te nemen, zei hij, niet zonder scherpe nadruk:

‘U doet net, kolonel, of u zo dadelijk tegen mij zult zeggen: ik heb het wél gedaan. Laat ik u de verzekering geven, dat ik het niet geloven zou.’

‘Natuurlijk heb ik het niet gedaan,’ zei Siquier rustig.

‘Bovendien: hád u het gedaan, dan zou u het mij gerust kunnen vertellen. U zou het mij altijd kunnen heten liegen, en het is niet strafbaar, zelfs niet in Zweden. Maar zoals gezegd, ik geloof het niet.’

‘Het is allemaal waar wat u daar zei,’ zei Siquier nadenkend, en bracht de hand weer voor de ogen. Zo bleef hij een tijdlang zitten, heel stil, rustig ademend. Een ogenblik had Arouet het gevoel, dat hij tussen zijn vingers door naar hem zat te gluren, maar deze gedachte verwierp hij weer. Ook in de kamer was het stil, op een klein dolzinnig klokje na aan de wand, een erfstuk, dat veel te vlug tikte, en toch een half uur per etmaal achterliep. Niet zonder vertedering keek hij ernaar, want het had aan een tante toebehoord, een zuster van zijn moeder, die hem als jongen met suikergoed verwende, en die, bijgelovig als een zigeunerin,

hem herhaalde malen de kaart had gelegd. Hij zou nooit trouwen, en hij zou beroemd worden. Vooral dit laatste had hij in zijn oor geknoopt.

‘Er schiet mij iets anders te binnen: als u het gedaan had, dan had men u omgekocht, en dan was u er beter aan toe dan nu.’

‘Ik ben er niet zo slecht aan toe,’ zei Siquier, meer verstrooid dan geprikkeld, naar het scheen. Hij liet zijn hand dalen, zuchtte diep, en zei: ‘Maar nu zult u misschien ook begrijpen waarom ik zoveel belang stel in dat boek van u. Ik neem aan, dat u het leven van de koning volledig beschrijft, tot en met zijn dood?’

Arouet boog.

‘Nu, dan... Maar daarover spreken wij later wel.’ - Hij slaakte een zeer diepe zucht, alsof er een moeilijk punt was afgehandeld, en ging wat gemakkelijker zitten. - ‘Het is zeker een onderwerp, dat een jongeman als u, een schrijver als u, belang moet inboezemen. Maar is er al niet eens over de koning geschreven?’

‘Niet bij mijn weten. Ja, in memoires, brieven, en zeer zeker ook in het diplomatiek verkeer. Van een en ander heb ik ook een bescheiden gebruik gemaakt. Baron Görz, of graaf Görz, heb ik persoonlijk gekend. Niet dat hij mij veel verteld heeft, hij interesseerde zich meer voor manipulaties met de munt. Over Karel als veldheer... Hoe is uw oordeel daarover?’

‘Dat is niet zo eenvoudig,’ zei Siquier, ‘maar het is toch geen krijgskundig werk dat u schrijft?’

‘Neen, maar voor mijzelf wou ik toch weten hoe de deskundigen daarover denken. Dan kan ik tenminste geen fouten maken.’

‘U kunt er, geloof ik, van uitgaan, dat de koning zich vooral onderscheidde door persoonlijke moed, een volstreekte doodsverachting. Ik heb dit nooit bij iemand anders in die mate waargenomen. En niet alleen dat hij geen angst voor de dood kende, - dat komt meer voor onder militairen, wij doen tenminste alsof, - hij was ook volstrekt ongevoelig voor lichamelijk lijden. Zelf heb ik dat niet meegemaakt, maar bij Poltawa werd zijn voet verbrijzeld door een schot, op zijn verjaardag liefst, en hij deed alsof hij zijn voet verstuikt had bij het dansen. Ik heb nooit kunnen uitmaken, of wilskracht en gehardheid de oorzaak waren dan wel een aangeboren ongevoeligheid. Eerzucht zéker, hoewel... Neen, zo heel erg eerzuchtig was hij toch niet.’

‘Een absoluut godsvertrouwen misschien?’

‘Misschien.’

‘Is het waar, dat hij in 1707 Leibniz heeft ontmoet, in Leipzig, en toen zijn geloof heeft verloren?’

‘De koning sprak nooit over deze dingen. Hij vertrouwde op de voorzienigheid, dat was alles.’

‘Dat zou met ongeloof desnoods verenigbaar zijn.’

‘Als strateeg bezat hij natuurlijk alle gebreken van wie er alleen maar op los wil slaan. Iedere terugtocht beschouwde hij als een vlucht.’

‘Dat heb ik ook al eens gehoord. Maar daar ligt, dunkt mij, niet in opgesloten, dat hij, zodra de krijgswetenschap optrekken of aanval gebood, geen fouten maakte. Algemeen wordt toch aangenomen, dat zijn aanval op Rusland, waarbij hij de Czaar de vrije hand liet in de Baltische provincies, een der grootste blunders was, die zelfs van een man als hij was te verwachten. Zelf heb ik daar geen oordeel over, begrijpt u mij goed.’

Siquier dacht enige ogenblikken na. - ‘Ik eigenlijk ook niet. Maar dat komt, omdat er verschillende oordelen mogelijk zijn, en omdat men iets pleegt te beoordelen op de uitkomst. Had de koning de slag bij Poltawa gewonnen, - en dat heeft maar weinig gescheeld, - dan had niemand een vinger uitgestoken naar zijn strategische plannen, die nu zo onnozel lijken. Deze slag heeft hij verloren om twee redenen: omdat de tros, onder generaal Lewenhaupt, te langzaam vorderde, en omdat te weinig hoofdofficieren van zijn plannen op de hoogte waren; alleen generaal Rehnskjöld, als ik mij niet vergis. In Bender was de koning daar zeer openhartig over, en hij gaf zijn schuld toe. Maar alweer: hier werd de schuld alleen door de uitslag bepaald. Het is volstrekt geen vaste regel, dat alle officieren van een plan op de hoogte moeten zijn; het kan zelfs zijn nadelen hebben. Het ontnemt aan zulk een veldslag het verrassende element, niet alleen voor de aanvoerders van de verschillende onderdelen, maar ook voor de vijand, die de bewegingen van die onderdelen gadeslaat. Ik hoop, dat ik duidelijk genoeg ben.’

‘Zeker, maar wat ik bedoel is meer dit. De kansen van een veldslag zijn zeer ingewikkeld, en een slechte afloop kan men geen veldheer aanrekenen. Maar het strategische plan, de grote lijn... Karel de Twaalfde was in Rusland, en leverde daar uiteraard veldslagen. Maar waaróm was hij daar? Het was toch een

ongehoorde onderneming, tegen zulk een land, zulk een klimaat. Ik laat nu buiten beschouwing, dat hij de zeer strenge winter van 1709 niet kon hebben voorzien, en zelfs dat hij de hulp heeft overschat, die Mazeppa hem bood. Dit zijn details. Deze hadden zo en ook anders kunnen zijn. Maar ik vermoed, dat hij, los van ieder detail, iedere zakelijke overweging, Rusland aanviel, eenvoudig omdat hij dat wou. Omdat hij het móest. Hij wou de wereld veroveren, en Rusland wás al een halve wereld. De leegte, die hem tergde en trok. Voeg daar nog bij zijn persoonlijke haat jegens de Czaar...'

'Die is pas later ontstaan,' zei Siquier, 'en ik geloof ook niet, dat uw redenering opgaat. In de eerste plaats was het Zweedse leger veel beter dan het Russische, en ook sterker, tenminste in het begin. Daar heeft niemand ooit aan getornd. De tactiek van de koning, met de omtrekkende beweging van zijn weergaloze ruitery, was óók beter. Dit zijn toch dingen die tellen, in de krijgskunde. En in de tweede plaats: had hij Moskou ingenomen, dan had hij de oorlog gewonnen en Rusland op de knieën gekregen. De positie van de Czaar was werkelijk niet zo sterk, de eenheid van dat land maar gering, het ontzag van de Russische officieren voor de koning enorm; ik weet daar staaltjes van. Zonder die eigenschap van de Russen om zich lijdelijk te blijven verzetten tegen wie ze hun meerdere weten zou iedere tegenstand ineengestort zijn. De naam van de koning was een tovernaam. Mensen als de Russen vinden het heerlijk om door zo'n tovenaar iedere keer weer opnieuw getuchtigd te worden; onderwijl leren ze het vak van soldaat van hem; en op een gegeven ogenblik merken ze tot hun eigen verbazing, dat zij de tovenaar kunnen tuchtigen; en de strenge winter helpt een handje.'

'Ik vraag mij af, of de koning met deze eigenaardigheid van de Russen voldoende rekening heeft gehouden.'

'O, vermoedelijk niet, maar mag men dat van een legeraanvoerder eisen? Een veldheer is geen filosoof. U kunt natuurlijk in uw boek zetten wat u wilt, maar u zou er verstandig aan doen niet al te zeer de nadruk te leggen op blinde veroveringszucht. Dat is geen verklaring. Of liever: het is een nietszeggende verklaring. Geen militair valt de vijand aan zónder veroveringszucht.'

'Een conditio sine qua non, ongetwijfeld...'

Arouet was opgestaan, en begaf zich naar zijn boekenkast in

de donkere helft van het vertrek, waar gouden letters vaag schemerden op de ruggen, en boven uit de meeste boeken als kleine vredesvlaggen witte papiertjes staken. Hij nam er een, en liep, bladerend reeds, naar zijn stoel terug, waarbij een der papiertjes op de grond dwarrelde.

‘Dit zijn de Pensées van Blaise Pascal, die u van naam zult kennen. Een geschenk van mijn Jansenistische broer, deze idioot, en mij daarom minder dierbaar dan het geweest zou zijn zonder de opdracht, die er in stijf en karakterloos handschrift in gekrabbeld is. Toch moet ik bekennen, dat Pascal, die ik als een misantroop beschouw, even vaak mijn kritische instincten wekt als mijn bewondering... Wacht even, waar staat het nu... Het is een gedichtje, bijzonder toepasselijk in verband met ons gesprek... Pascal beweert namelijk, dat Cesar te oud was om de wereld te veroveren; dat had hij aan de zoveel jongere Alexander moeten overlaten; hij had wijzer moeten zijn. Indertijd heb ik daar een aantekening bij gemaakt, maar ik kan het nu niet vinden... Mijn kritiek kwam hierop neer. Cesar nu even daargelaten, mag men allerminst zeggen, dat Alexander erop uitgetrokken was om de wereld te veroveren. Hij ging eenvoudig de Perzen bestrijden, de ervvijand der Grieken, en dat hun rijk zich tot het verre Indië uitstreckte, was niet zijn schuld. Ik ben het dus eigenlijk geheel met u eens, kolonel. Men zou hoogstens kunnen zeggen, dat Karel de Twaalfde de Russen wat al te zeer als de ervvijand van de Zweden heeft beschouwd, en dat hij wat te veel in het leven van Alexander had gelezen. In een van mijn bronnen vond ik, dat hij als jongen het ‘Leven van Alexander’ van Quintus Curtius uit het Latijn heeft vertaald. Cesar zal hij ook wel goed gekend hebben, al heeft hij hem helaas niet nagevolgd als chroniqueur van zijn eigen veldtochten.’

‘Ook dat moet ik tegenspreken,’ zei Siquier glimlachend, blijkbaar aangenaam beroerd, door de meegaandheid van zijn jonge gastheer, ‘de koning heeft al zijn wederwaardigheden beschreven, tot aan Poltawa. Tijdens de slag is het manuscript verloren geraakt.’

‘Kijk eens aan! Dat zal ik zeker in mijn boek te pas brengen, het werpt een geheel nieuw licht op zulk een houwdegen. Kolonel, wat zou u zeggen van een glas Tokajer? Ik neem tenminste aan, dat mijn vriend en huisgenoot niet alles opgedronken heeft.’

Siquier verontschuldigde zich met een beroep op zijn gezondheid. Zelfs koffie was hem verboden, en het roken van een pijp had reeds enkele malen een aanval van koorts ontketend. Daarna, in de stijgende warmte, werd het gesprek achtelozer voortgezet, zonder het spannende van inlichtingen aan een reeds half ingelichte, die graag zijn standpunt verdedigde. Toch liet Arouet nog zijn kaartje van Poltawa zien, waar de kolonel echter niet goed raad mee wist, kennelijk omdat hij zich van deze beroemde veldslag nooit een behoorlijke voorstelling had kunnen vormen. Voor hem - en op Arouet maakte dit een zeer gunstige indruk - scheen de biografie van Karel de Twaalfde eerst te beginnen in Turkije, waar hij zich bij hem had gevoegd als zaakgelastigde van de prins van Hessen-Kassel, wiens aide de camp hij was geweest. Dit was geen onderwerp om nog op het nippertje af te handelen, te meer omdat de bezoeker ietwat vermoeid scheen te zijn en telkens een blik naar de klok wierp. Toen er geklopt werd, verroerde hij zich niet, maar bleef naar de deur kijken, met iets van leedvermaak. Het was Thiériot. Met een krachtig woord riep Arouet zijn factotum tot de orde.

6

Toen de kolonel vertrokken was, dronk hij een glas Tokajer voor hen beiden, borg de fles achter slot met het oog op Thiériot, en begon, in afwachting van diens terugkomst, zijn indrukken te ordenen en er al vast iets van op te schrijven. Siquier's kennis van zaken en manier van onderwijzen - mocht men zeggen - waren hem goed bevallen, en hij zag met spanning uit naar het volgende onderhoud, waarvoor overigens geen bindende afspraak was gemaakt. Siquier zou hem schrijven; hij was niet altijd meester van zijn tijd, en afhankelijk van zijn gezondheidstoestand. En hoe meer Arouet opschreef, en zich van het gesprek herinnerde, des te duidelijker werd het hem, dat zijn materiaal dank zij deze zegsman misschien niet veel uitbreiding zou ondergaan, maar wel, op sommige punten, een ingrijpende wijziging. Overigens wilde hij daar niet te grif aan toegeven. Het was tenslotte zijn boek, en wanneer hij Siquier's meningen niet volledig kon delen, deed hij beter, aan zijn oorspronkelijke zienswijze vast te houden, ook wanneer die van de kolonel iets meer waarschijnlijkheid voor zich had. Het leek hem trouwens amusant dingen neer te schrijven, waar hij het niet helemaal mee eens was; dat was als een beslissende stap naar weer een nieuwe toekomst, een rijpere tijd, waarin men alleen nog de dingen schrijven zou waar men geheel achter stond. Zo was hij reeds besloten Karel's 'veroveringszucht' te laten zoals zij was, ondanks Pascal. Dit eiste ook de strekking van zijn boek. Als waarschuwend voorbeeld aan andere vorsten kon hij onmogelijk een tiran stellen die hij een paar bladzijden verder verstandiger in het veroveren noemde dan Alexander en rijper dan Cesar. En tenslotte had, anders dan Alexander en Cesar, Karel zijn land dan toch maar ten verderve gevoerd.

Zo ver was hij met zijn gedachten gekomen, toen hij de pen liet rusten en zich afvroeg waarom Siquier er zo op gesteld was, dat hij in diens onschuld geloofde. Daar school iets vreemds in, vooral in dat aanhouden, alsof de verzekeringen in zijn brief niet voldoende waren geweest. Ongetwijfeld pleitte het voor de kolonel, niet intiem te willen verkeren met iemand die hem voor een sluipmoordenaar hield; anderzijds was het onaannemelijk, dat een volwassen man, doorkneet in de gebruiken der wereld, en daarbij ziekelijk, met één voet wellicht in het graf, zoveel waarde hechtte aan het oordeel van een jongeman. Maar het raadsel zou zich mettertijd wel oplossen.

Voorlopig werd de kans daarop hem niet geboden. Van Siquier hoorde hij niets meer, en hij wilde zo lang mogelijk wachten met aan te dringen op een nieuw onderhoud. Hij ordende zijn aantekeningen, schreef enige bladzijden aan het boek, en verpandde enige kostbaarheden om de huishoudster te kunnen betalen. Demoulin noemde hij tegenover Thiériot een bloedzuiger, een eervergeten rechtsgeleerde, die waarschijnlijk iedere avond op zijn kosten zat te dineren met de drie schurken, die hij achterhield voor de tijd, dat zijn cliënt, walgend van zulk een slepend proces, de relatie zou willen verbreken. Over Beauregard was de advocaat ter ore gekomen, dat die in de Provence tegen regimentskameraden gezegd had, dat hij zijn vriend Arouet geen kwaad hart toedroeg, en dat aan iedere grap eens een eind moest komen. Eigenlijk dacht Arouet daar precies eender over; hij wist maar al te goed, dat hij Beauregard minder vervolgde uit wraakzucht dan uit woede om al het geld, dat hij reeds aan hem ten koste had gelegd. Verschillende bezoeken aan rechters, of die rechters konden beïnvloeden, brachten hem niet verder. Men beweerde, dat de kapitein alleen gestraft kon worden, wanneer hij een bekentenis aflegde; en dat de getuigenis van lieden, omkoopbaar zowel voor de ene als voor de andere partij, van nul en gener waarde was. Om zich van andere getuigen te verzekeren had hij toen contact gezocht met vrienden en bekenden van Beauregard, en met medespionnen, eveneens in dienst van minister Le Blanc. Inderdaad kwam hij langs deze weg te weten, dat Beauregard tegen Le Blanc gezegd had, dat hij zich wreken zou voor de belediging, waarop deze hem had gewaarschuwd: 'Doe het zo, dat niemand het merkt.' Een wenk, die Beauregard naar de letter

had opgevolgd. Het waren merendeels zeer ongunstige lieden, voor wie hij genoodzaakt was speelholen te bezoeken, en erger, en meer wijn te drinken dan hij verdragen kon. Soms kwam het hem voor, dat hij zich willens en wetens in een toestand bracht, waarin hij alleen nog maar het besluit kon nemen met Beauregard te gaan duelleren. Bovendien, afschuwelijke hoon der duistere machten, had hij al tweemaal gedroomd, dat Beauregard eigenlijk zijn boezemvriend was, die hem het leven had gered en van verlangen brandde om dit opnieuw te doen.

En de hitte bleef maar duren. Tenslotte zocht hij zijn troost bij een welgestelde weduwe, madame de Rupelmonde, dochter van een maarschalk, meer letterlievend dan zinnelijk, maar het een en het ander op min of meer moederlijke wijze dusdanig verenigend, dat geen schrijver, jong in jaren, bij haar te kort hoefde te komen. Plotseling berichtte Demoulin hem, dat Beauregard tijdelijk in Géen vertoefde, dicht bij het kasteel van Sully. In het eerst begreep hij niet wat de advocaat bezielde. Hij had het zelfs aan Sully verteld, blijkbaar in de verwachting dat deze Arouet zou uitnodigen. Rondom het kasteel was een groot park, waarin zich alleraangenaamst liet duelleren, maar dit zou toch zeker niet in het voordeel zijn van Demoulin? Tenslotte hield hij het erop, dat Beauregard in het geheel niet in Géen was, hetgeen later ook het geval bleek te zijn, en door het uitblijven van een uitnodiging van de kant van Sully, die zijn advocaten kende, bij voorbaat aannemelijk was gemaakt. Een twist met Demoulin volgde. Het was niet hun eerste twist.

Nog voordat deze zaak opgehelderd was, ontving hij een brief in een grote envelop, waarop de naam van de afzender ontbrak, maar niet het adres: het door adellijke Zweden bewoonde huis, waar hij Siquier had zien binnegaan.

‘Mijnheer,

De heer Octave Siquier verzoekt mij u mede te delen, dat hij tot dusverre door ziekte verhinderd is geweest zich wederom bij u te vervoegen. Hij laat zich daarvoor verontschuldigen. Aangezien hij hier bij mij vertoeft, zou het hem, en ook mij en mijn broer, aangenaam zijn wanneer u ons zou willen bezoeken. Op een koortsvrije dag kan hij u zeker te woord staan. Berekeningen falen, maar vermoedelijk is het woensdag, overmorgen, een koorts-

vrije dag. Komt u om vier uur. Mocht het geen koortsvrije dag zijn, dan zult u met mijn gezelschap en dat van mijn broer genoeg moeten nemen.

Uw nederige en gehoorzame dienaar
gravin Eleonora Oxenstierna.'

Dit briefje bracht hem in een goede luim. De kolonel was hem niet vergeten! Daarbij was hij niet weinig nieuwsgierig naar de Zweedse gravin, over wie hij nooit had horen spreken door haar landgenoten. Dat bewees niet veel; er waren veel Zweden in Parijs; en hij was eigenlijk alleen thuis in de exclusieve kring rondom de legatie, die overigens, de gezant niet meegerekend, in rang en stand bij een Oxenstierna niet konden halen. Een oude vrouw, eenzaam levend in het grote Parijs? En hoe kwam zij aan Siquier? Of was hij met haar broer bevriend? Deze relaties met aristocraten waren op zijn minst weer verdacht in de ogen diergenen, die de 'sicaire' als handlanger beschouwden van de Zweedse adel; waarbij men dan zo dwaas moest zijn te veronderstellen, dat een gravin met een sluipmoordenaar converseerde, en hem in haar huis opnam, wanneer hij de derdendaagse koorts had. Overigens waren er wel markiezinnen op de Place de Grève te vinden bij executies. Om zijn verhitte verbeelding wat af te koelen stelde hij zich gravin Oxenstierna voor onder de gedaante van een lieftalig en korenblond jong meisje, dat door kolonel Siquier bij een der Parijse bruggen uit de handen van belust gepeupel was gered.

Toen hij de klopper liet vallen, was hij zo nieuwsgierig geworden naar zijn gastvrouw, dat hij de magere huisknecht niet eens naar kolonel Siquier vroeg; later schoot hem trouwens te binnen, dat de man dit als een hatelijkheid had kunnen opvatten. Hij werd voorgegaan naar een vertrek op de eerste verdieping waar zich niemand bevond. Het eerste wat hem bereikte was de geur van zeer goede koffie; vervolgens werd zijn aandacht getrokken door de schilderijen, die lijst aan lijst in twee rijen boven elkaar aan de wand hingen, en die merendeels Oxenstierna's moesten voorstellen, al waren er ook een paar landschapjes bij en herdersscènes. Bepruikte oude heren, sommige in harnas, vrouwen met schoothondjes, een groep satijnen pages met open blik, een jong meisje ongeveer zoals hij zich zijn gastvrouw had voorgesteld.

Het eigenaardige was, dat deze portretten, naar alle waarschijnlijkheid goed gelijkend, zo slordig geschilderd waren, dat men de open ruimten, waar de schilder niet aan toegekomen was, met de vinger kon aanwijzen. Dat portretten uit zoveel verschillende tijdperken kennelijk van de hand van een en dezelfde kunstenaar waren, maakte het nog zonderlinger. Verder was de kamer gewoon, en niet al te rijk gemeubeld; Arouet wedde op huurmeubels. De koffie stond op een tafeltje in de hoek. Op de tafel lag een vuurrode versleten waaier.

Juist stelde hij met de neus vlak bij het schilderij vast, dat de rechterhand van het blonde jonge meisje niet zozeer slordig geschilderd was als wel geheel ontbrak, toen er, zonder dat hij een deur had horen openen, een sterk geruis van zijde of satijn in de kamer verneembaar werd; hij draaide zich om, en voor hem stond de dikste vrouw die hij in maanden, misschien wel in jaren had aanschouwd. Zij neeg voor hem, achter haar bewoog nog de portière. Arouet had een kleur gekregen. Hij hield niet van dikke mensen, en het zou hem hebben gespeten, wanneer zijn gastvrouw dit aan hem gemerkt had.

‘Deze schilderijen, mijnheer, die u daar bestudeert,’ zei de dikke vrouw, zijn handkus genadig in ontvangst nemend, ‘dat zijn eigenlijk meer grappen. Die landschappen en taferelen en nymfen zonder ik uit, maar de portretten... Kent u Holm? De schilder Holm? Niet? Hij kent ú wel, want hij heeft mij wel eens naar de schouwburg begeleid, als een van uw tragediën en blijspelen... Neemt u plaats, mijnheer Arouet, - Voltaire!... u ziet, dat ik op de hoogte ben. Oedipe, Artimire, Julius Cesar, Hamlet, de Misanthrop, Athalie, - u zult ontkennen, dat al deze verrukkelijke toneelstukken aan uw pen zijn ontsnapt, of ontvloed, maar in mijn verbeelding was ú toch de ster, die aan het uitspansel der... van de eerste grootte... schitterde... alles overschitterde. Maar om op Holm terug te komen... Zit u goed? Die stoel is geloof ik wat wrak... Holm zei op een goede dag tegen mij, ik kende hem pas een paar weken: gravin, ik schilder niet alleen alle gezichten die ik eenmaal heb gezien, maar ook alle schilderijen na, - die hij eenmaal had gezien, dus. Wil ik u in uw verbanning een kleine galerij van voorouders bezorgen? Goed Holm, zei ik, de man had het arm, een heel vreemdsoortige natuur, meer thuis in zijn verbeeldingswereld dan in de alledaagse

werkelijkheid, - wat doet men in zo'n geval, ik begreep ook niet goed waar hij heenwou... Holm aan het werk, en nog geen drie weken later komt er een wagen: met deze doeken. Holm had alle Oxenstierna's geschilderd, - uit het hoofd! - die hij ooit in Zweden op kastelen had waargenomen, tot in het koninklijk paleis toe. Mijn broer was zeer ontroerd. Ik niet, want Holm moest nu betaald worden. Duur was hij niet, maar het waren toch altijd vijftien schilderijen. Voor zover ik weet, zijn ze er allemaal: dat is Axel, de kanselier, uit de tijd van koningin Christina, - daar Erik, die jong gestorven is, - daar Gabriël, die moet bijzonder goed lijken, op het origineel wel te verstaan, dus ook wel op zichzelf, zou mijn arm verstand menen, - dat is Bengt, die leeft nog, de dikke Bengt..., Julia, die kleine daar... Wist u, dat koningin Christina Axel eens een lap om zijn oren heeft gegeven? Hij had haar haar onzedelijke levenswandel verweten. En weet u wat hij toen zei? Was u een man, zei hij, ik zou u mijn getuigen sturen.'

'Ik had niet anders van Axel Oxenstierna verwacht,' zei Arouet met een ernstige blik op het portret, 'maar wanneer ik kritiek mag uitoefenen, mevrouw, zou ik willen zeggen, dat mijnheer Holm, - van wie ik inderdaad nooit gehoord heb, - zou moeten beginnen met deze schilderijen te voltooiën, zonder verdere betaling.'

'Inderdaad,' zei de gravin, die achter de tafel was gaan zitten, waar zij de rode waaier naar zich toetrok, 'u heeft gelijk, al stelt het mij teleur, dat u niet meer onder de indruk bent. Hij heeft toch wel een wonder gewrocht, mijn oude vriend Holm. Het leek wel toverij, iets waar hij trouwens in geen enkel opzicht afkerig van is... Ik zal aanstonds de knecht roepen, dan kan hij ons koffie inschenken. Ik woon al een paar jaar in Parijs, om de gestalte wat te verbeteren; er was hier, zei men, een geneesheer, die de gestalte verbeterde met een simpel poeder, zonder vasten of zweetbaden of vermoeiend paardrijden. Het heeft niet geholpen, helaas; men tracht mij nu wijs te maken, dat het vapeurs zijn, iets dat ik aan de Franse dames meen te mogen overlaten. Wij gaan met niemand om, en binnenkort gaan we naar Zweden terug... Vertelt u mij eens, mijnheer Arouet, - Voltaire! - is het erg moeilijk om een toneelstuk te schrijven?'

Terwijl Arouet, na er zich van te hebben vergewist, dat hier

geen dramaturgische aspiraties in het spel waren, een min of meer bruikbaar antwoord formuleerde, trachtte hij zich een denkbeeld te vormen van wezen en voorkomen van de vrouw, die daar achter de tafel uit haar te kleine stoel pilde en telkens een begerige blik op de waaier wierp, die zij blijkbaar nog niet durfde te hanteren zoals zij dat gewend was. Zij was een kolossaal dikke vrouw, ongetwijfeld, op wie simpele poeders wel moesten afstuiten, maar daarbij was zij vrij lang van stuk, terwijl het niet onknappe gezicht naast een ietwat kunstmatige welwillendheid een superieure trots uitstraalde, die de wetten der fysiognomiek bij zwaarlijvige mensen niet zouden doen verwachten. De kleine blauwe ogen half geloken, blikte zij met een soort zoetelijke laatdunkendheid op Arouet neer, het hoofd ver in de nek, zodat, ondanks haar gezetheid, een scherpe huidplooi zich van de kin naar omlaag aftekende, tot waar hij in de goed ontwikkelde en, naar Arouet's kennersoog hem leerde, niet uitsluitend uit vet samengestelde boezem verstreek. De kin was ferm, zeer heerszuchtig, de kleine neus brutaal, de mond vlezig, het gerimpelde voorhoofd intelligent. Arouet begreep, dat men niet op haar mallotig gezwollen conversatie af mocht gaan, te meer omdat zij wel Frans sprak zonder merkbaar accent, maar van tijd tot tijd toch in die taal scheen te derailleren, en dan naar steeds hoogdravender zinswendingen zocht ten einde het evenwicht te herstellen. Blijkbaar was zij vroeger nog dikker geweest, want het blauwzijden kleed, dat de borst half ontbloot liet, was haar te wijd geworden. Zij was zwaar geblanket, en op enige afstand van de linkermondhoek bevond zich een zwarte mouche, die half was afgescheurd.

‘Ja, die arme kolonel,’ ratelde zij, steeds nog met de waaier spelend, ‘wat is dat toch een allerongelukigst geval. Ik doel nu niet op zijn ziekte, - hij heeft koorts, en kan u tot zijn spijt niet ontvangen, - hoewel die toch ook al ernstig genoeg is, mede ongetwijfeld als uitvloeisel van wat zijn levensavond zo deerlijk... tegen de borst stuitend... verduistert. U weet daarvan, de kolonel heeft mij alles verteld. U schrijft een boek over hem.’

‘Pardon, mevrouw,’ zei Arouet, ‘het boek handelt over Karel de Twaalfde.’

‘Ach ja, die deugniet... Ja, dat is mij allemaal bekend, mijnheer Arouet, - Voltaire, - maar er zullen toch wel andere personages

optreden in uw boek? Kolonel Siquier staat ons zeer na, - een hele geschiedenis, - en het zou mij spijten, wanneer deze gelegenheid... deze unieke kans...'

Arouet schetste een vaag gebaar. - 'Dat er personages in... optreden, kan ik niet zeggen, mevrouw. Het wordt een historisch werk. Maar heeft kolonel Siquier u dan niet verteld, dat ik hem beloofd heb zijn naam niet te noemen?'

'Ach...'- Zij boog zich vertrouwelijk voorover en greep de waaier stevig vast. - 'Dat is die overgevoeligheid van hem. Daar moet u zich werkelijk niets van aantrekken, mijnheer. Op mijn verantwoording... Nu lacht u, mijnheer Arouet, ik geloof, dat u een schalk bent, ik geloof ook, dat wij het goed met elkaar zullen kunnen vinden... Mijn God, die hitte...'

Hoewel het in de kamer niet bijzonder warm was, en het grote, gepoederde gezicht tegenover hem niet door zweetdruppels was ontsierd, lag er niets onredelijks in, dat gravin Oxenstierna zich koelte was gaan toewuiven, met heftige, energieke gebaren, die minder aan wuiven deden denken dan aan boenen. Hoe groot was echter zijn verbazing, toen zij, na voorhoofd en wangen een beurt te hebben gegeven, vastberaden haar corsage omlaagtrok en haar borst begon te bewaaieren. De linkerborst was bijna geheel ontbloot; de rose tepel leek Arouet bijna te klein voor zulk een corpulente vrouw; en hij vroeg zich af, of zij hem wilde verleiden, of dat hij in haar ogen gelijkstond met een ondergeschikte, voor wie een voornamen dame zich niet hoefde te generen.

'Siquier lijdt ontzaglijk door die praatjes in Zweden. En nu zou het zo prettig zijn, wanneer in dat boek van u... U bent beroemd, u wordt gelezen, uw woord heeft waarde, gewicht. Kunt u mij dat niet beloven?'

'Ik begrijp niet goed wat u bedoelt.'

'Ach, dat doet u wél. Voor u zou het maar een kleine moeite zijn, - en Siquier... voor hém... en ook voor ons... Wanneer iedereen zou kunnen lezen... U begrijpt het nu toch wel? Beloof u het!'

'Ik wil alles wel beloven, mevrouw,' zei Arouet voorzichtig, 'maar eerst zou ik dan toch een machtiging van de kolonel moeten hebben.'

'Natuurlijk, natuurlijk. En wanneer u nog mocht aarzelen... Wij zijn natuurlijk geen ogenblik van plan geweest u voor deze

kleine dienst niet te honoreren.’

Arouet's ogen fonkelden. Daar opende zich niet alleen een boezem, maar ook de zak van Fortuna. Maar hij beheerste zich. Er was hier iets dat hem niet helemaal beviel. En dan: hoe hoog zou dit honorarium zijn? Hij had de schilder Holm eerst wel eens willen raadplegen.

‘Er is nog alle tijd om een en ander te overleggen. Maar wanneer door publiek eerherstel, in enkele welgekozen volzinnen, zoals alleen *Voltaire* die vermag... volzinnen... te metselen... *te smeden*, wanneer daardoor een *lenen* gered kan worden, dan zult *u* niet degene zijn... Genoeg gepraat!’ - Dit laatste riep zij op bijna jolige toon, waarna zij de waaier op de tafel gooide, maar zonder iets aan haar corsage te veranderen.

‘Ik kan een dame niets weigeren,’ zei Arouet, ‘maar eerherstel... Ik ben zo slecht ingelicht, mevrouw. Weliswaar ben ik overtuigd van de onschuld...’

‘Dat is voldoende. Het wordt allemaal later geregeld, tot ons aller genoegen... Genoeg, genoeg! Wij gaan koffie drinken!’ - Met meisjesachtige blijdschap klapte zij in de handen.

Geruisloos werd de deur geopend, en naar binnen gleed de huisknecht, die zijn goudbestikte muilen voor eenvoudige pantoffels bleek te hebben verwisseld. In de hoek van de kamer werd de koffie ingeschonken. Gravin Oxenstierna volgde al zijn bewegingen met dichtgeknepen ogen.

‘Schenk ook voor de graaf in, en roep hem dan.’

‘Ja mevrouw.’

Zij hadden Zweeds gesproken. De gravin lachte Arouet schalks toe, als om zich bij hem te verontschuldigen. Daardoor aangemoedigd, vroeg hij aan de knecht, toen die de koffie voor hem op de tafel zette:

‘Is het waar, dat u onder Karel de Twaalfde heeft gediend?’

‘O!’ riep de gravin, en sloeg de hand voor de mond.

‘Ja mijnheer, heel kort maar.’

‘Maar daar wil hij nooit over horen, mijnheer Arouet! Die bloedzuiger! Past u op, anders laat hij mijn kopje vallen of dat van de graaf!’

Arouet boog. ‘Het spijt mij. Maar bloedzuiger... Ik schrijf een boek over hem, mevrouw!’

‘Dat is waar!’ riep zij vrolijk, ‘maar... nu, wees maar gerust,

wat u over Karel de Verschrikkelijke schrijft daar bemoei ik mij niet mee. Ik vertel u ook niets over hem, anders schrijft u dat boek helemaal niet.'

'Wanneer ik u zo hoor, zou ik ertoe kunnen komen een boek over... de...' Hij wierp een blik op de knecht, die op het punt stond de kamer te verlaten '...te schrijven, en een hoofdstuk in te lassen tot eerherstel van Karel de Twaalfde.'

'O, maar dat zou alleraardigst zijn! Zei ik het niet, dat u een schalk bent? O, de Franse geest... Maar werkelijk, ieder goed woord over deze schandelijke vorst is *hier* voor dovemansoren gesproken.' - Zij wees op haar oor. - 'Dat was een onmens, mijnheer Arouet, een ridicuul onmens, en dat zeg ik niet gauw van iemand. De vrouwen bestonden niet voor hem, - dat is tot daar aan toe, - geen doodzonde, - mijn broer moet ook niets van vrouwen hebben, hij laat het geslacht der Oxenstierna's uitsterven, waar hij anders toch zo verzot op is... Maar Karel! Toen hij 13 jaar was, beledigde hij in dronkenschap een hofdame, waar zijn eigen moeder bijzat.'

'Dat verhaal ken ik,' zei Arouet, in zijn koffie roerend.

'Ja, wat u niet kent... Die dame heeft het mij zelf verteld: hij zei tegen haar: hoer, ik zou wel eens met je... Woorden niet om te herhalen! Toen heeft hij, ongetwijfeld na een kastijding zoals hij er in zijn jonge jaren veel meer had moeten hebben, het besluit genomen om nooit meer te drinken, en om nooit meer het woord tot een vrouw te richten. En daar heeft hij zich aan gehouden! Men weet niet waar men zich meer over verbazen moet: over zulk een dubbel besluit, daar waar hij met de eerste helft had kunnen volstaan, of over zulk een vasthoudendheid, teweeggebracht door een pak slaag.'

Arouet lachte. Het vernuft van zijn gastvrouw leek hem niet te onderschatten, en de laatste formulering had in kracht en sierlijkheid een Fransman haar niet kunnen verbeteren.

Op dit ogenblik werd de gangdeur geopend, en hij keek in het gezicht van wat hem in het eerst een grijsaard leek met een weggevreten mond, of een ontbrekende mond, zoals die op de portretten van de schilder Holm te vinden waren. Deze man maakte een buiging tegen de rug van de gravin, om zich vervolgens in de handen te wrijven onder het uitspreken van de woorden:

'Koffie. En een gast.'

Arouet was opgestaan, en met een achteloos gebaar stelde zijn gastvrouw hem voor aan graaf Gustaaf Oxenstierna, die daarop, nog steeds in zijn handen wrijvend, op de punt van een stoel plaats nam. Op een wenk van de gravin stond hij weer op om zijn koffie te gaan halen. Deze broer was wat hoog in de schouders, en zijn smal, oud gezicht werd ontsierd door een hazelip, waarover zijn grauwe ogen zich schenen te bedroeven. Hij leek op een jonge grijsaard, of op een grijze jongen, en door de bruine en veel te lange pruik ook wel iets op een jachthond met de snuit van een sterk vermagerde bulldog. De gravin scheen niet gewend te zijn hem als het hoofd van het gezin te beschouwen.

‘Hoe gaat het nu met Octave?’

‘Niet goed,’ zei de graaf, hoorbaar zijn koffie slurpend, ‘ik heb hem voorgelezen. Hij viel in slaap.’

‘Dus geen sprake van, dat hij mijnheer Arouet kan ontvangen? Ik was daar al bang voor, al geeft het kardinaalpoeder, dat hem uit Lyon wordt opgestuurd, gewoonlijk wel enig soelaas... Het is niet alleen om de vermoedenis, mijnheer Arouet, dat ik u niet bij hem kan toelaten. In een aanval van koorts zou hij u tóch geen inlichtingen kunnen geven. Er was zeker geen verstandig woord uit hem te krijgen, Gustaaf?’

De graaf staakte zijn geslurp. - ‘Dat zou ik niet willen zeggen. Hij zei helemaal niets.’

Plotseling hield hij op, en bleef de gravin aanstaren. De gravin staarde terug. Dit duurde zo enige tijd. Eindelijk draaide de graaf het hoofd langzaam naar links, en weer terug naar rechts, nog langzamer. Dit vertraagde hoofdschudden beantwoordde de gravin met het ordenen van haar corsage.

‘Hij ziet ook alles,’ zei zij tegen Arouet.

‘Meer althans dan ik, mevrouw,’ zei deze met een hoofse buiging.

‘Gustaaf heeft die Karel van u nog gekend. Niet dat hij onder hem gevochten heeft, - daar heeft Gustaaf nooit van gehouden, - maar hij was bijvoorbeeld bij de kroning aanwezig, als page, of invallende page, de echte page was ziek geworden, ik was nog te jong. Die kroning was een farce. Vertel het mijnheer Arouet maar eens.’

Aldus aangemoedigd, staakte de graaf opnieuw zijn geslurp, en zei op lerarende toon:

‘Het was een vorst onwaardig.’

‘Is het waar, mijnheer, dat hij zichzelf de kroon op het hoofd heeft gezet?’

De gravin antwoordde. - ‘Ja, maar dat was een doorgestoken kaart. De bisschop wist van tevoren, dat hij hem de kroon uit handen zou nemen. Het was een uitermate onwaardig schouwspel, en eigenlijk hebben wij hem nooit als onze koning erkend.’

‘Zijn soldaten wel.’

‘Zeker, zeker.’ De gravin lachte klaterend. ‘Hij regeerde over de Zweden buiten Zweden, en toen hij klaar was met regeren, was er van Zweden niets meer over, inderdaad, mijnheer. Wij beschouwden hem als een usurpator.’

‘Waarom?’ vroeg Arouet, onaangenaam getroffen door dit woord, ‘Philip van Orleans kan men desnoods een usurpator noemen... Het is waar, dat tot zijn 18e jaar zijn moeder had moeten regeren, maar toen die drie jaren om waren, was hij toch de rechtmatige koning?’

‘Eens usurpator altijd usurpator,’ zei de graaf, Arouet over zijn koffie een gedweeë blik toewerpend. Daarop begon hij weer te slurpen, waarbij hij de koffiekop met beide handen omklemde, als om ze te warmen.

‘Mijn broer is nog iemand van de oude stempel,’ zei de gravin, ‘Zweden is een heel eigenaardig land, mijnheer Arouet, - een rustig en aartsvaderlijk land, een volk dat niet van veranderingen houdt: vandaar ook dat wij het deze windbuil zo kwalijk hebben genomen, toen hij onze boerenjongens in Polen en Rusland les in het schieten begon te geven. En in Turkije: wat heeft die man zich dáár verschrikkelijk aangesteld. Men beweerde, dat hij mohammedaan was geworden; alleen van een harem heb ik nooit gehoord... Dat is allemaal niets voor ons volk. Wij, ook wij van de adel, zitten het liefst in boerenhutten onze punch te drinken.’

‘Drinkt men in Zweedse boerenhutten punch, mevrouw?’

‘Soms,’ zei de gravin, terwijl zij haar kleine ogen vol welwillendheid op de koffieslurpende graaf liet rusten, ‘dan is het heel, heel stil, buiten daalt de sneeuw in dikke vlokken neer, en er is niets anders te horen dan het knappen van het houtvuur en van de teugjes punch, die wij zachtjes slurpend tot ons nemen... wat zei ik?... die wij zachtjes slurpend tot ons nemen...’ Haar stem stierf weg, de graaf staakte zijn geslurp, zette de koffiekop neer,

en wiste zich de misvormde mond met de handrug af. - 'Iedere hut heeft bij ons zijn eigen geluk, ieder kasteel zijn familiespook, ieder meisje haar bruidschat. En dan eensklaps zo'n jongmens, die het liefst paarden onder zich doodreed!'

'Beren zelfs,' zei de graaf.

'De rit van Turkije naar Straalsund,' zei Arouet, 'zal inderdaad wel paarden gekost hebben, maar het was dan ook de grootste ruitersprestatie uit de militaire geschiedenis.'

'Men zegt, dat hij zo'n haast had, omdat zijn Turkse schuldeisers hem op de hielen zaten,' zei de gravin.

'Die heeft hij later betaald met die koperen stuivers van Görz,' zei de graaf.

'Een tweede schelm,' zei de gravin.

'Ik heb Görz hier in Parijs gekend,' viel Arouet in, 'en ik geloof ook wel, dat hij zich uit de belangen van Turkse schuldeisers geen gewetenszaak zou hebben gemaakt. Maar wat mij verbaast, mevrouw... Komt u, of mijnheer de graaf, nooit in botsing met kolonel Siquier, wanneer u samen oude herinneringen ophaalt?'

'Hoe bedoelt u dat, mijnheer?'

'Ik kreeg niet de indruk, dat de kolonel zo erg op de koning gebeten is.'

'Dat is hij ook niet,' zei de graaf hoofdschuddend.

'Wij spreken weinig over die tijden,' zei de gravin, voor het eerst met iets van stijve terughouding, 'kolonel Siquier heeft daar zijn eigen denkbeelden over, en wij dringen hem de onze niet op... Ik geloof, dat ik eens naar hem ga kijken.'

'Dan zal ik, met uw verlof, afscheid nemen.'

Hoewel haar woorden onmiskenbaar als een terechtwijzing waren bedoeld, was het afscheid hartelijker dan hij had durven hopen, en de graaf bracht hem zelfs naar de deur, waar hij door de huisknecht werd opgewacht. Voor hij de straat opging, wierp hij nog een blik naar het achterhuis. Drie dichte deuren. Achter een daarvan lag Siquier nu wellicht met ijlkoorts in bed, geel en lijdend. Maar het kon ook zijn, dat men hem op een zolderkamertje had gestopt. Van Siquier's positie in dit huis had hij zich nog geen goede voorstelling kunnen vormen.

7

De volgende ochtend liet Siquier zich reeds voor elven aandienen. Gelukkig was Thiériot die nacht niet thuisgekomen, en na haastig het bed netjes gelegd en de resten van het ontbijt in het buffet geborgen te hebben, was Arouet, in zijn kamerjas, gereed om de onverwachte bezoeker te ontvangen. Hij kon niet anders denken dan dat de kolonel zich de vorige dag reeds goed genoeg had gevoeld om hem te woord te staan, en nu zo snel mogelijk zijn schade wilde inhalen. Inderdaad maakte hij, toen hij binnenkwam, niet de indruk van een patiënt, al was hij iets magerder geworden, en nog iets geler in zijn gezicht dan gewoonlijk. De spottende uitdrukking in zijn ogen, toen zij elkaar de hand drukten, schreef Arouet toe aan de zelfironie bij lichamelijke zwakte, die een oud-soldaat aan zichzelf verschuldigd was.

‘Ik heb het te kwaad gehad,’ zei hij, toen Arouet naar zijn toestand informeerde, ‘ik heb zelfs een halve dag bewusteloos gelegen. Maar niet waar u meende dat ik lag. Bij de gravin ben ik maar één middag geweest, daarna heb ik mij in een draagstoel naar mijn kamer laten brengen.’

‘Hoezo? Welk een komedie...’

‘De gravin,’ vervolgde Siquier, terwijl hij plaats nam op dezelfde stoel als de vorige maal, ‘heeft buiten mijn medeweten enkele dingen gedaan die opheldering behoeven. Dat leugentje was daarvan het onschuldigste, het betekent niets anders dan dat het voor haar de gemakkelijkste manier was om u onder vier ogen te spreken te krijgen. Zij kon u moeilijk bij zich ontbieden; en bovendien ontsloeg het feit, dat ik in haar huis ziek lag, haar van de noodzaak haar vriendschap met mij nader toe te lichten. Haar broer is een conventioneel man, niet vrij van bekrompen-

heid, en hij zal haar deze misleiding wel aan de hand hebben gedaan.'

'In elk geval heeft hij de komedie talentvol meegespeeld. Ik beloof u er met de gravin nooit over te zullen spreken.'

Siquier haalde de schouders op. - 'Als ze er zelf al niet over begint. Zij is een vrouw, die er alles uitflapt, en dat brengt mij op het tweede punt. Zij heeft u iets verzocht met betrekking tot uw boek. Zij wilde u iets laten beloven.'

'Inderdaad,' knikte Arouet, 'een belofte, die ik alleen daarom al niet af kon leggen, omdat zij haar wéns niet duidelijk formuleerde. Ik begreep wel ongeveer waar het over ging...'

Siquier kuchte, en keek hem recht in de ogen. - 'Ik hoop, mijnheer, dat u mij gelooft, wanneer ik u zeg, dat ik van haar voornemen totaal onkundig was, al had ik het misschien kunnen opmaken uit enkele toespelingen, die ik mij nu achteraf herinner. Het is voor mij een moeilijk geval, want dat zij niet in mijn geest gehandeld heeft, zou ik niet durven volhouden. Tot een beter begrip van een en ander is het nodig u iets van de voorgeschiedenis te vertellen. Gravin Oxenstierna is mijn verloofde. Hier is geen ruchtbaarheid aan gegeven, hoewel het ook niet opzettelijk geheimgehouden wordt. Het komt eigenlijk alleen doordat zij en ik met niemand omgaan. De gravin, die een jaar of tien geleden in Stockholm een begerenswaardige partij was, - daar heb ik haar ook vluchtig leren kennen, - verbeeldt zich al te zeer in haar nadeel veranderd te zijn; en de broer heeft weer andere redenen om zich niet in het openbaar te vertonen. Mijn redenen kent u. Het is zelfs een groot toeval, dat wij elkaar hier in Parijs ontmoet hebben.'

'Zij lijkt mij een buitengewone vrouw,' zei Arouet, onwillekeurig reagerend op het gemis aan geestdrift bij de ander, 'intelligent, en met veel zin voor het komische. Zij zei mij, dat zij binnenkort naar Zweden teruggaat. Vergeef mij, dat ik u in de rede ben gevallen.'

'Dat is het.' Siquier knikte, en staarde somber naar de nagels van zijn rechterhand. 'Zij wil terug. Hier in Parijs bevalt het haar natuurlijk helemaal niet; zij was gewend te schitteren, het middelpunt te zijn; en nu zij voor haar corpulentie hier tóch geen leniging vindt, is zij naar haar mening beter op haar plaats waar men haar vroeger gekend en gewaardeerd heeft. Ik zou met

haar kunnen trouwen en meegaan; zij is gefortuneerd; bij de dood van een oom erft zij ook nog een kasteel; niets zou ons... geluk in de weg hoeven te staan. Ik heb de indruk, dat zij veel voor mij overheeft. Fransen zijn zeer in tel bij de Zweedse adel. Mijn ziekte vindt zij geen bezwaar, want zij houdt ervan anderen te verzorgen, al gaat dat niet zo ver, dat zij mij bij een van mijn aanvallen van derdendaagse koorts in haar huis een kamer aanbiedt. Haar broer zou dat ook niet tolereren. Wat voor indruk heeft u van hem?’

‘Deze graaf,’ zei Arouet, die zich op dit punt wel iets meende te kunnen veroorloven, ‘maakt op mij de indruk van iemand wiens karakter opgebouwd is rondom zijn hazelip. Zoiets kan verschillend uitpakken; maar hoewel hij tegenover mij beleefd genoeg was, en zelfs nogal inschikkelijk, zou het mij niet verwonderen, wanneer u hem mij als een huiselijke tiran voorstelde.’

‘Dat is misschien iets te veel gezegd. Wanneer daar getiranniseerd wordt, dan is het wel door Eleonora. Maar men kan ook tiranniseren door middel van zeuren, pruil en bokken.’

‘Zo ongeveer had ik mij dat ook gedacht.’

‘Zoveel is waar, dat met hem de moeilijkheden begonnen zijn. Dat hij op mij neerziet, en het huwelijk als een *mésalliance* beschouwt, zou ik niet willen zeggen; in elk geval legt dat geen gewicht in de schaal. Ik kan vrij goed met hem overweg, en er is afgesproken, dat hij bij ons in huis zal blijven wonen. Last heeft men niet van hem, hij leest de hele dag, en valt dan meestal in slaap. Maar hij wil niet naar Zweden terug, en hij zal zich tot het uiterste tegen het huwelijk blijven verzetten, wanneer... wanneer zijn zuster met een sluipmoordenaar trouwt.’

Hij zweeg, bekeek zijn nagels, en sloot de ogen. Arouet wist niet wat hij zeggen moest. De enig mogelijke repliek was: ‘Maar dan is hij bij u toch aan het verkeerde adres?’ - iets dat Siquier net zo goed wist als hijzelf. Hij voelde zich vrij onbehagelijk. Het beroep dat op hem gedaan werd, met zoveel omhaal en schijnbewegingen, begon zich, tegen de achtergrond van een ongeschreven boek, al duidelijk af te tekenen.

‘Niet, dat hij gelooft, dat ik dat *bén*,’ vervolgde Siquier, de ogen nog steeds gesloten, ‘en Eleonora evenmin, en bovendien kan het haar niet schelen; of beter: het *kón* haar niet schelen... Het enige, dat haar broer steekt, is dat ik er in Zweden op aan-

gezien word; en daar heeft hij zo lang over gezanikt, dat tenslotte ook Eleonora die gedachte onaangenaam begon te vinden. Zij is niet van plan zich daar te verbergen, zoals hier in Parijs, en het is inderdaad ook niet prettig, wanneer men haar zou laten voelen, dat haar eigen man... en dan die vervloekte woordspeling...' - Hij was rood geworden, en wierp een toornige blik in de richting van de boekenkast, de blik toch ook van iemand die hulp zocht.

'Ik weet wat u bedoelt, u hoeft mij dat woord niet te noemen.* Van een vrouw kan ik mij zoiets ook wel voorstellen; van de broer minder goed, tenzij men hem als een oud wijf beschouwt. Maar denkt men in Zweden dan nog altijd, dat u de dader bent?'

'Sommigen wel, anderen niet, vermoed ik; maar er hoeft er maar één te zijn die het zegt, of ze denken het allemaal weer. Dat zou een hoogst pijnlijke geschiedenis kunnen worden; ik zie mij daar al met Zweden duelleren, tussen twee koortsaanvallen... Neen, werkelijk, ik zou het haar niet kwalijk mogen nemen, zo zij het huwelijk daarop af liet springen.'

'Voor zover ik het zie, is het enige dat u te doen staat met haar te trouwen, naar Zweden te gaan, en de werkelijke dader proberen op te sporen.'

'Die vind ik nooit,' zei Siquier met een sarcastisch lachje, 'niemand heeft er belang bij mij daarbij behulpzaam te zijn. Vergeet u niet, dat de Zweden, enkele officieren daargelaten, nog steeds huizenhoog springen, dat ze de koning kwijt zijn. Men zou mij de moord ook niet verwijten, - men zou er alleen grapjes over maken. De Zweden houden veel van kinderlijke grapjes, en zij komen altijd weer op hetzelfde terug. En men is daar even sterk in schotschriften als hier.'

'Dat bedoel ik ook niet. De dader zult u niet vinden, maar het feit, dat u naar hem zoekt, zou in hun ogen voor uw onschuld pleiten.'

'Betrekkelijk... Begrijpt u intussen goed, mijnheer, mij persoonlijk, dus geheel afgezien van Eleonora, en haar broer, zou het vrij onverschillig laten. Lang te leven zal ik wel niet meer hebben, en ik ben niet van plan mij daar in de grote wereld te gaan bewegen, iets dat de zoon van een slotenmaker uit Reims niet voegen zou, en dat Eleonora ook niet van mij eist. Beslissend is

* Het mag worden aangenomen, dat eerder in dit gesprek het woord 'assassin' werd gebruikt, niet 'sicaire'.

alleen wat zij vindt, wat zij denkt, welke eisen zij stelt. Wanneer er ook maar de kleinste aanwijzing van mijn onschuld gevonden zou worden, en bekend gemaakt, dan was zij al tevreden; want dan had zij in elk geval iets om bij voorkomende gelegenheden haar broer de mond mee te snoeren, die u niet geheel onpassend met een oud wijf vergeleek.’

‘Er zijn toch genoeg aanwijzingen? Tijdens ons vorige gesprek vonden we er wel drie, als ik me goed herinner. Die kwestie van het musket... En dan is er de mogelijkheid, dat een Deense sluipschutter in de Zweedse loopgraven was doorgedrongen.’

‘Daar is aan gedacht, uiteraard. Het was vrijwel onmogelijk, - volstrekt onmogelijk. Maar dat zou allemaal niet opwegen tegen de verdenking, die op mij rust, omdat ik de aide de camp ben geweest van de erfprins, mij vlak in de buurt bevond, een vreemdeling ben, een Frans avonturier in hun ogen, - en dan daaroverheen nog die dwaasheden, die ik uit het raam heb geroepen. Ik, ik ben het, die de koning heeft vermoord! Dat heb ik geroepen, mijnheer, telkens weer opnieuw. Het was of ik door de grond zonk, toen men het mij vertelde... Maar toen ik zei: aanwijzing, of bewijs, toen heb ik mij niet geheel juist uitgedrukt. Eleonora zou al tevreden zijn, wanneer iemand - een autoriteit, iemand met gezag - in het openbaar zou verklaren, dat ik de dader niet ben. Op die gedachte is zij gekomen, nadat ik haar verteld had van uw voornemen om een biografie aan de koning te wijden. Zij zei toen onmiddellijk: laat hém dan schrijven, - in dat boek dus, - dat hij je voor onschuldig houdt; laat hem zijn argumenten ontvouwen, zijn persoonlijke indrukken weergeven; dan ben ik tevreden. In Zweden zal men zijn boek lezen; het staat gedrukt; je kunt je er altijd op beroepen.’

‘Ik ben geen man van gezag, niet eens in Frankrijk, - hoezeer gedrukt.’

Maar Siquier liet zich niet van zijn gedachtengang afbrengen. - ‘Dat zei zij, en toen ik daar niet van horen wou, zweeg zij. En nu moet ik vernemen, dat zij er u reeds over heeft aangeklampt.’

Arouet slaakte een diepe zucht, en hij vermoedde van Siquier hetzelfde: een zucht van verlichting, omdat het gezegd was. Bij hém was het meer een zucht van ergernis, omdat hij kennelijk werd voorgelogen. Waarom was hij ook zo vervloekt schrander, waarom doorzag hij altijd dadelijk alles? Maar al te goed herin-

nerde hij zich hun eerste gesprek, waaruit hij tóen reeds had kunnen opmaken wat Siquier van hem verwachtte, - Siquier, en niet gravin Oxenstierna. Zeker, de gravin kon hem op de gedachte hebben gebracht, en misschien had hij zich toen ook verzet; maar het was volkomen onaannemelijk, dat hij zich thans nog verzette, - thans, dat betekende de laatste veertien dagen, het vorige bezoek meegerekend. Voorgelogen te worden vond hij niet erg, - in dit opzicht stond hij zijn man, - maar voorgelogen te worden door iemand als Siquier was een heel ander geval. Had iemand, die door een aantal beschaafde naties van sluipmoord werd verdacht, eigenlijk wel het recht om te liegen? Onredelijke gedachte, - maar aan de onwil, die hij bij zichzelf bespeurde om Siquier en diens eigenaardige verloofde hun zin te geven, merkte hij dat de gedachte toch werkte.

Voorzichtig gluurde hij naar de zwijgende kolonel, en toen hij diens ogen niet ontmoette, zei hij op gelaten toon:

‘De zaak is heel eenvoudig. Ik heb gravin Oxenstierna niets beloofd, en u heb ik beloofd uw naam in het boek te zullen verzwijgen.’

‘Ik kan mij niet herinneren dit van u te hebben geëist,’ zei Siquier nadenkend, ‘maar van die belofte zou ik u natuurlijk kunnen ontslaan.’

‘Maar wilt u dat?’

‘Het gaat er meer om wat de gravin wil, komt mij voor. En wat ú wilt, - waartoe u bereid bent. Ik wil u nergens toe dwingen... Overigens, weet u wat mij daar opeens te binnen schiet? Dat er nog een gewichtig argument is voor mijn schuld, bestaande uit het feit, dat ik zo'n voortreffelijk schutter ben. Wat ik op tien meter afstand niet raak mag geen naam hebben.’

Hierop begon hij te lachen. Het was een volkomen vreugdeloze lach, die hem zachtjes deed schudden en deinen, als iemand die op zeer snelle en geluidloze wijze last van de hik had; en onderwijl keek hij Arouet met één oog aan, want het andere had hij dichtgeknepen. Arouet was het niet met zichzelf eens, of dit magere, gele gezicht kwaadaardigheid uitdrukte, of zieligheid, of beide; maar er bleef hem niets anders over dan terug te kijken, zolang dat nodig was, dat wil zeggen zolang Siquier niet met lachen en schudden en oog dichtknijpen ophield. Hij kon niet zeggen, dat hij bang was. Het leek hem alleen, dat voor een ge-

waande sluipmoordenaar Siquier wel erg veel noten op zijn zang had en erg theatraal kon doen... Eindelijk was de kolonel uitgelachen, en zei:

‘Bij iemand, die door een gedeelte van het mensdom voor een betaalde schurk wordt gehouden, zult u iets door de vingers moeten zien. Wanneer u erop staat, wil ik wel doen alsof dit gesprek er niet geweest is.’

Arouet haalde de schouders op. ‘Deze toezegging laat ik althans gelden voor de mededeling omtrent uw schutterskwaliteiten, die even weinig indruk op mij maakt als de andere argumenten. We zouden om te beginnen de zaak rustig kunnen bespreken. Mijn bereidwilligheid kent u, alsmede mijn sympathie voor u. Maar dit boek is nog niet geschreven. En waar het aan de ene kant onbetwifelbaar is, dat, zal dit ooit gebeuren, het door mijn hand zal zijn, - soms wens ik haast, dat een ander het deed, - daar staat het aan de andere kant evenzeer vast, dat een boek in zekere zin zichzelf schrijft, en dat ik nu nog onmogelijk kan zeggen, of de compositie, de strekking, de gedachtenontwikkeling, mij in staat zullen stellen een apologie in te lassen met betrekking tot eerherstel van kolonel Siquier...’

‘Dan doet u het niet,’ zei Siquier bot.

‘Als ik het doe, zal dat uitsluitend zijn om u een genoeg te doen, - niet om gravin Oxenstierna een genoeg te doen, of haar broer... Het is wel goed, dat u dit nog weet, - misschien heeft ze het u niet verteld... De gravin heeft mij een som gelds aangeboden. Ik weet niet hoeveel, en het boezemt mij ook geen belang in, want ofschoon ik dit geld goed zou kunnen gebruiken, zal ik het niet aannemen.’

Het zou ook wel een hongerloon geweest zijn, bedacht hij; in de vrijgevigheid van de dikke gravin stelde hij niet het minste vertrouwen. Overigens vroeg hij zich af, of deze edelmoedige weigering toe te schrijven was aan het verlangen om tegenover Siquier geheel vrij te blijven, dan wel om hem gunstig te stemmen, omdat hij bang voor hem was. Hij was niet bang voor Siquier in diens hoedanigheid van schutter, sluipmoordenaar of tegenstander, maar voor Siquier als een soort vader, die men als zoon graag een beetje plaagt, ongeveer zoals hij de Regent geplaagd had met schotschriften, en de Groot Prior door hem in de buik te porren, zo hij dat gedurfd had. Zijn eigen vader had hij

nooit geplaagd, maar die beschouwde hij ook nauwelijks als zijn vader. Inderdaad wist hij van zichzelf, dat hij bezig was de kolonel te plagen, gevaarloos, half voor zijn genoegen, en dat hij daarmee door zou gaan, gewoon om het plezier ervan, het malicieuze spelen met iemand voor wie hij nogal veel voelde. Dat kon hij nu eenmaal niet laten. Eerst wanneer Siquier het merkte, zou het gevaarlijk kunnen worden.

‘Voorts moet u er rekening mee houden, kolonel, dat ik, van retoriek geenszins afkerig, en nooit onscheutig met onbewezen veronderstellingen, in dit boek, ik mag wel zeggen voor het allereerst, een zuiver historisch wetenschappelijk standpunt wil innemen. Andere geschiedkundigen schrijven histories, - ver haaltjes, - ik wil de historie beschrijven. Dit zult u zeker begrijpen, - beter dan de gravin, die in mij vooral een dramaturg schijnt te zien, en mij zelfs blijspelen in de schoenen schuift. Kortom, die mij voor een fantast houdt. Dat ben ik óók wel, maar ik voel mij toch in de eerste plaats filosoof, en in deze eeuw is de filosofie niet meer iets dat met de poëzie de fraaie willekeur gemeen heeft. Het leven te beschrijven van Karel de Twaalfde, zoals dit geleefd is, volgens de beste bronnen, legt zekere verplichtingen op, ook wat het bijwerk betreft. Als historicus moet ik over bewijsplaatsen kunnen beschikken, - zegsliden, - als het kan documenten, waarnaar te verwijzen is en die iedereen desgewenst kan raadplegen. Of ik moet door redenering, door deductie, de waarschijnlijkheid van een feit zo hoog opvoeren, dat geen redelijk mens nog naar bewijzen vraágt. Maar, nog daargelaten dat het er in uw geval voornamelijk om zou gaan de onredelijke mensen te overtuigen, zie ik op dit ogenblik - let wel: op dit ogenblik - werkelijk niet hoe ik als uw pleitbezorger zou kunnen optreden, zonder bij ernstige en onderlegde lieden, in Frankrijk of in Zweden, de indruk te wekken van een beunhaas, een jong en onkritisch heethoofd, die toevallig sympathie heeft opgevat voor kolonel Siquier. Bovendien zou het heel goed een averechtse uitwerking kunnen hebben. Men denkt in zo'n geval maar al te graag: o, dan zal het juist wel waar zijn. Door de zaak aan te roeren, die bij velen al in het vergeetboek is geraakt, maak ik de tongen juist los. Had u daaraan gedacht?’

‘Ik heb heel weinig gedacht,’ zei Siquier, die voorovergebogen op zijn stoel, de elleboog op de dij, knorrig voor zich uit zat te

staren, ‘het zal allemaal wel waar zijn wat u daar zei; in de wetenschap heb ik mij alleen op vestingbouwkunde en dergelijke toegelegd, en dat is nog lang geleden ook. Het plan is van de gravin uitgegaan, - ideeën van een vrouw.’

Weer gelogen, dacht Arouet, en met werkelijke genegenheid sloeg hij zijn slachtoffer gade, - slachtoffer, tegenstander, beschermeling, - zegsman. Zegsman, inderdaad; en wanneer Siquier uit zijn halve weigering de consequentie trok van minder royaal te worden met zijn inlichtingen, dan veranderde de zaak natuurlijk. Het bloed steeg hem naar de wangen. In welke schandelijke overwegingen verstrikte men zich al niet, wanneer men zich eenmaal met koningen en sluipmoordenaars had ingelaten! Een koop, een verdrag: u vertelt mij alles wat u weet, kolonel, en in ruil daarvoor schrijf ik mijn apologie... En dan nog te weten, dat voor zijn boek Siquier's inlichtingen waarschijnlijk van niet het minste belang waren. Wat óók weer niet betekende, dat het geen ander boek zou worden mét de inlichtingen.

Het gesprek liep ten einde. Siquier zei nog een paar maal, dat hij er persoonlijk buitenstond, en dat Arouet zelf maar moest beslissen; en Arouet zei, dat hij er meer van zou kunnen zeggen, wanneer hij met het boek over de helft was. Dit moest Siquier dan maar aan gravin Oxenstierna vertellen. Deze triomf gunde hij zich nog. Inderdaad kwam het hem voor, toen de kolonel eenmaal vertrokken was, met de belofte spoedig terug te zullen komen, dat hij niet zozeer hém had willen plagen als wel deze dikke dame uit het verre noorden, die zo speels en terloops over zijn pen had willen beschikken.

8

Over de gravin werd niet meer gesproken, de keren dat zij opnieuw samenkwamen. Meer dan wat hij bij zichzelf de kwestie van de 'apologie' was gaan noemen leek hem de oorzaak hiervan, dat Siquier zich was gaan schamen, niet alleen voor zijn verloving met iemand, wier lichaamsomvang alleen werd overtroffen door haar fortuin, maar vooral voor zijn afhankelijkheid hiervan. Arouet leek het niet onmogelijk, dat de kolonel, straatarm als hij was, hoogstens met een klein pensioen van Hessen-Kassel, zich door de corpulente gravin simpelweg liet onderhouden, vermoedelijk tot misnoegen van haar broer. Siquier voelde, dat hij te veel gezegd had, hulde zich in zwijgzaamheid, en daardoor geraakte vanzelf ook de 'apologie' op de achtergrond.

Langs allerlei omwegen kwam de dood van Karel de Twaalfde toch telkens weer in hun gesprekken terug, zo toen Arouet door zijn vroegere lectuur in staat werd gesteld een nieuw argument toe te voegen aan die welke voor sluipmoord pleitten. Het was een publiek geheim, dat de gevangenneming van Görz, die buitenslands was geweest om met Czaar Peter te onderhandelen, door twee instanties onafhankelijk van elkaar bevolen was, nog voordat de dood van de koning bekend was geworden. Men kon Görz gevangen nemen, omdat men wist, dat Karel vermoord zou zijn tegen dat hij voet aan wal zette. Uiteraard gaf dit geen aanwijzing omtrent de persoon van de moordenaar; maar het kwam Arouet voor, dat het feit, dat er zo'n moordenaar was geweest, Siquier niet onaangenaam kon beroeren. Hij had de schuld gekregen; wanneer nu blijken zou, dat Karel door een Deen was doodgeschoten, dan zou hij wel eens het gevoel kunnen krijgen dubbel voor de gek gehouden te zijn. Hieraan schreef Arouet

ook toe, dat de kolonel zo scheutig was met bewijzen voor zijn schuld. De onredelijkheid van wat hem was aangedaan mocht niet ál te groot worden.

Men kon natuurlijk ook Karel zelf als uitgangspunt nemen, en de voorbeschikking nagaan tot zulk een dood. Vurig aanhanger der predestinatieleer als hij was, zou hij wel heel erg tegenover zichzelf tekort geschoten zijn, zo hij de moord niet had voelen aankomen. Hier nu wist Siquier te berichten, dat op de dag van zijn dood de koning in zijn hoofdkwartier in Tistedal zijn papieren geordend en er vrij veel van vernietigd had, zo ook dat hij in de avonduren slecht op zijn gemak leek, al had hij nog grapjes gemaakt met zijn kok, een zekere Huttman. Nu lag het voor de hand te veronderstellen, dat hier geen voorgevoel in het spel was geweest, maar dat - verraad in de boezem van het verraad - de koning gewaarschuwd was; hetgeen dan weer wees op een samenzwering, waar verschillende personen in gemengd waren. De zelfs voor Karel ongewone onvoorzichtigheid, waarmee hij zich in de loopgraaf had blootgesteld, was dan te verklaren met de koppigheid waarmee hij zijn gepredestineerd lot tegenover de waarschuwing stelde; of met een verlangen naar de dood, in het aangezicht van de ondergang van zijn volk. Verlangde Karel naar de dood? Hij had er alle reden voor, zou men menen, juist omdat hij zich misschien onsterfelijk achtte. Dat de dood hem niet wilde, had heel goed tot een ongelukkige liefde kunnen leiden. Een geliefde met grillen en nukken, door kanonskogels bestookt om zich te openbaren. Geen wonder dat deze vorst de vrouwen versmaadde.

Overigens was Siquier van mening, dat de koning handelde zuiver uit een roekeloos instinct, en zich alleen voor onsterfelijk kon houden, omdat hij daar eenvoudig niet over nadacht. De koning was tenslotte geen filosoof. Heldendaden, stoute stukjes, waren voor hem zo goed als een lichamelijke behoefte, waarbij hij evenmin met de dood rekening hield als een eter met de kans om te stikken in een stukje vlees. Behalve op de verbrijzelde voet bij Poltawa kon hij bogen op een afgeschoten duim en wijsvinger en het lelletje van zijn linkeroor. Deze lichaamsdelen had hij verloren tijdens wat in Europa als de 'Kalibalik' bekend stond, de jacht op groot wild, of leeuwjacht, die Siquier in al haar potsierlijke gewelddadigheid zelf had meegemaakt. De koning

noemde deze kwetsuren 'faveurs,' en lachte erom; en het was waar, - Arouet was het, die deze mogelijkheid opperde, - dat hoe kleiner de lichaamsdelen waren, die men aan de vijand afstond, des te meer de overtuiging zich moest vastzetten, dat voor de grote, de eigenlijke mens - en dan nog een koning - deze vijand geen gevaar vertegenwoordigde.

Aan Karel's Turks avontuur besteedden zij meer dan één gespreksuur. Het verblijf in het barbaarse land, onder de hoede van een sultan, wiens bewondering voor zijn gast wel ten top moest stijgen, toen hij er niet in slaagde hem te verjagen met behulp van een legertje Janitsaren, was destijds in Europa als een farce beschouwd, waarbij alles en iedereen samenspande om de commedia dell'arte naar de kroon te steken, en Arouet had deze zienswijze overgenomen, met evenveel geamuseerdheid door Turkse zeden en gebruiken als verbazing over het formalisme van zijn eigen land, waarvan de regering als enige in Europa geprotesteerd had tegen de leeuwenjacht op een gekroond hoofd. Algemeen noemde men deze vijf jaar bij de Turken verknoeiide tijd; maar Siquier sprak dit tegen, op vrijwel dezelfde gronden als waarop hij Karel als strateeg verdedigd had. Hij liet nog daar, dat althans in den beginne de koning niet terugkon, omdat Hongarije, bang voor de Czaar, hem geen vrijgeleide gaf; maar dat hij bleef waar hij was, stelde hem dan toch maar in de gelegenheid de Turken telkens weer tegen de Russen op te zetten, iets dat voor deze laatsten fataal had moeten worden zonder de meer dan walgelijke omkoopbaarheid van grootviziers. Een paar maanden ging het goed, de Turken dreven de Russen voor zich uit als de wolven de schapen; dan werd er weer een grootvizier omgekocht, en dan was het weer afgelopen. Was dit de schuld van de koning? Ja zeker, zei Arouet, want hij had zich beter van de omkoopbaarheid van Turken op de hoogte moeten stellen. Volgens Siquier was dit de typische redenering van een kamergeleerde. Niet alleen dat omkoopbaarheid geen Turkse eigenschap was, doch veeleer een hebbelijkheid van sommige Turken, Arouet had er ook geen voorstelling van hoe indrukwekkend, hoe volstrekt suggestief de betuigingen van toewijding waren van de kant van deze getulbande lieden. Dat meenden zij ook, wel zeker. Zij hadden een onbegrensde eerbied voor de Zweedse koning, die zij als een bovennatuurlijk wezen beschouwden, minder op grond

van zijn dapperheid dan doordat hij van de wijn en de vrouwen kon afblijven en zelfs een kleine harem geweigerd had, die de sultan hem had willen opdringen. Alleen, eenmaal tegenover de vijand, buiten zijn onmiddellijke invloed, werden zij zwak. Zij vergaten hem. Zij zouden hem voor een betrekkelijk gering bedrag hebben verraden. Zo waren de Turken nu eenmaal. Zij waren dwazen, en daardoor soms misdadig. Toen de koning aan een van die grootviziers vroeg waarom hij de Czaar en zijn hele leger niet gevangen had genomen, - Siquier was bij dit onderhoud tegenwoordig geweest, - antwoordde de man, dat dat niet kón, want dan zou er niemand meer zijn om het Russische rijk te regeren. Ook Arouet kende dit verhaal, en hij had Siquier kunnen verbeteren. De Turk had er namelijk aan toegevoegd: 'Niet alle koningen mogen in den vreemde vertoeven.' In plaats van een naïviteit was het een steek onder water geweest.

Karel had dit vermoedelijk beter aangevoeld dan Siquier, en op zijn kunst van oorlogvoeren mocht dan een en ander af te dingen zijn, die van het straffen van eervergetenen verstond hij in de perfectie. Toen eenmaal grootvizier na grootvizier hun woord hadden gebroken, en de Turken lieten blijken, dat zij hem kwijt wilden, legde hij zich niet de minste beperkingen meer op, nam geld van de sultan aan als prijs voor zijn vertrek en vertrok dan tóch niet, en behandelde iedere Turk, van hoog tot laag, met een koninklijke minachting, die soms angstwekkend was om mee te maken: baardige machthebbers, meesters over duizenden levens, in het stof gebogen voor deze slanke jongeman, die onder het hanteren van een tandenstoker hun in het Zweeds of in het Duits en soms in het Latijn de huid volschold. De pasja van Bender, die overigens het bevel om hem te verdrijven zo lang mogelijk in de wind poogde te slaan, was dit herhaaldelijk overkomen.

In Siquier's schildering was de Kalibalik werkelijk een oorlogshandeling, niet de baldadige grap die men er in Europa in had gezien. Het Turkse leger overtrof het Zweedse met het tienvoudige, maar er waren toch altijd nog veertienhonderd Zweden; en de Turken hadden wel bevel gekregen om Karel te sparen, maar een Janitsaar in levensgevaar zag misschien óók niet zo goed het verschil tussen een koning en een Zweeds soldaat. De Turken hadden geschut, dat overigens niet gebruikt was. Vele

Zweden sneuvelden. Het huis vloog in brand, en op het dak verdedigde Karel zich te midden van de vlammen. Toen de Turken hem eindelijk gevangen namen, bloedend en zwartgeblakerd, zonken zij op de knieën als voor God zelf. Hierover kon men natuurlijk lachen, maar men kon dat ook nalaten. Het enige grappige aan de geschiedenis was eigenlijk, dat de geslaagde leeuwjacht op de leeuw niet de minste invloed had. De koning bleef nog anderhalf jaar in Turkije, en toen hij eindelijk vertrok, overlaadde de sultan hem met geschenken.

Naar het scheen had Siquier de eerste uren steeds gevochten in de onmiddellijke nabijheid van de koning, - voor zover dit tenminste vechten mocht heten: van het ene raam naar het andere snellen en pistool of musket richten op steeds nieuwe baardige hoofden onder tulbanden. Later, in het handgemeen, en op het brandende dak, had hij hem wel eens uit het oog verloren; maar in de rook en de kruitdamp dook toch telkens weer die lange, breedgeschouderde gedaante op, tot volhouden aansporend alleen al door de enorme snelheid en paraatheid van zijn bewegingen. En steeds om zijn lippen dat starre spotlachje. Men voelde zich eigenlijk in het geheel niet in levensgevaar. Siquier had zich naar zijn zeggen nooit zo rustig gevoeld; er was tijd en gelegenheid voor alles: men at droog brood en wierp lege flessen naar de Turken; men schoot op Turken, men greep ze ook wel bij de baard, jonge Zweedse soldaten dansten en zongen volksliederen; het was of iedereen bezielde was door de zekerheid, dat de vijand de koning zou sparen, en dus ook geen eigenlijke vijand was.

Toen Arouet opmerkte, dat hij altijd nog de sterkste indrukken kreeg van de onnodigheid van het hele geval, maar dat de Kalibalik ongetwijfeld het best denkbare symbool was van Karels militair noodlot, aangezien hij daar gevochten had zonder te mogen sneuvelen (met de geheime bijgedachte, dat met zo iemand alleen sluipmoord korte metten maken kon), viel Siquier hem in de rede:

‘Bij al hun bewondering voor de koning waren de Turken uiterst verraderlijk. Wij waren ervan overtuigd, dat zij hem in handen wilden spelen van de Russen, of van koning Augustus. Dat is later ook gebleken, Poniatowski heeft het in Constantinopel zelf gehoord; het was natuurlijk niet de sultan, of zijn moeder, maar lieden van de vredespartij. De koning heeft dit geraden.

Zijn tegenstand, in Europa als waanzinnig bestempeld, had de uitwerking, dat de vredespartij tijdelijk weer overvleugeld werd door haar tegenstanders.'

'Of hij ook dát van tevoren heeft kunnen berekenen, waag ik te betwijfelen,' zei Arouet met een glimlach, 'en er blijft toch altijd nog zijn kortzichtigheid om de Turken, van wie hij afhankelijk was, zo uit de hoogte te behandelen.'

Siquier schudde het hoofd. - 'Dat was volkomen gemotiveerd. Alleen op die manier bleef hun respect voor hem bewaard. Vriendelijkheid hadden zij als zwakheid opgevat. In hun ogen moest hij een nog groter heer zijn dan hun sultan, en dat was hij ook. Misschien zagen zij wel de duivel in hem. Aangenomen, dat de Turken een duivel hebben.'

'U moet hem wel zeer bewonderd hebben, kolonel.'

'Dat deed iedereen,' zei Siquier, na even te hebben gewacht, 'maar daar hield hij helemaal niet van. Hij kon zeer frivool over zichzelf spreken. In Straalsund heb ik hem tegen de Franse gezant horen zeggen: kom, laten we nog eens wat gaan kwaadspreken van de koning. In Bender, neen, het was al in Timurtasj, in Adrianopel, waar wij na de Kalibalik heengebracht waren, daar zei hij tegen een Zweeds officier: ik heb altijd gedacht, dat ik onoverwinnelijk was; nu men mij keer op keer overwint, ben ik genoodzaakt minder laf te zijn dan waar de menselijke natuur mij toe voorbestemt... Ik had niet graag in de schoenen gestaan van die officier. Wat moet men in godsnaam in zo'n geval zeggen?'

'Ik vermoed, dat hij zich verveelde, en wilde filosoferen. Hij moet daar in Turkije genoeg tijd hebben gehad om zijn gedachten te laten gaan over de wereld en het menselijk lot. Herinnert u zich daar niets van? Heeft hij nooit met u onder vier ogen gesproken?'

'Neen, nooit... Ja toch, eens, maar dat ging over de bevoorrading van onze soldaten, - rekensommetjes, waar hij erg handig in was. Hij was toen heel vriendelijk... Maar een filosoof, neen, dat was hij toch niet. Hij drukte zich goed uit, maar ik geloof niet, dat zijn gedachten opmerkelijk waren, behalve op wiskundig gebied, al waren ze daar misschien eerder bizar dan opmerkelijk. Zo wilde hij het tientallig stelsel afschaffen, en als eenheid 64 nemen in plaats van 10... Maar wat hem dreef en bezielde heb ik eigenlijk nooit geweten. Het is natuurlijk onjuist om hem voor te

stellen als iemand die alleen maar vechten wou; dat is daarom al onaannemelijk, omdat hij, als hij niet vocht, even tevreden was. Hij was altijd tevreden. Ja, dat is het, geloof ik: hij was altijd gelukkig. Verdriet kende hij wel, en ik heb mij laten vertellen dat hij zich de dood van zijn zuster erg heeft aangetrokken; maar uit zichzelf, wanneer men hem aan zijn lot overliet, was hij gelukkig. Misschien zijn gelukkige mensen de grootste raadsels die er bestaan.'

'Mij lijkt het grootste raadsel veeleer hoe de mens erin slaagt zich ongelukkiger te voelen dan hij is... Maar één ding verbaast mij toch. Uit uw verhalen komt hij minder te voorschijn als een gelukkig mens, of een gelovige, of zelfs maar een held, dan als een spotter. Was dat alleen maar een houding? Het zou bijvoorbeeld kunnen zijn, dat hij verlegen was. Zelf ben ik ook een spotter, op gezette tijden, maar dat is, wanneer ik dat zo zeggen mag, meer een uitvloeijsel van mijn beroep, dat nu eenmaal zijn onserieuze kanten heeft. Was ik een krijgsheld, - beware mij! - dan zou ik geen spotter kunnen zijn. Bij hem duidt dat mijns inziens op een diep gelegen pessimisme.'

'Pessimist wás hij ook wel,' gaf de kolonel toe, 'in zijn meningen, zijn kijk op de wereld. Ik bedoelde alleen, dat hij in zijn gevoel gelukkig was, voor zichzelf. Die indruk heb ik tenminste gekregen. En die spot...'

Met iets van hulpeloosheid keek hij Arouet aan. Deze viel het op hoe sterk vermagerd hij de laatste weken was, al kon men niet zeggen, dat hij er ongezonder was gaan uitzien, en zeker niet krachtelozer. De diepe plooiën aan weerskanten van de mond leken op pezen, die de boven- en onderkaak met elkaar verbonden, en de gele gelaatstint, het gele wit van het oog, deed eerder denken aan een avonturier onder vele zonnen dan aan een leverlijder. Er was iets in zijn gezicht gekomen, dat Arouet vergeestelijkt had willen noemen, zo dit bij iemand van zijn ontwikkelingspeil niet te veel gezegd was geweest.

'Het was misschien in het geheel geen spot,' zei de kolonel eindelijk, zich moeizaam oprichtend uit zijn gemakkelijke houding. Zijn oogleden leken zwaar, het was of hij uit een historische slaap ontwaakte, waarin men hem beter had kunnen laten. Een getekend man ondanks alles, dacht Arouet. Toen hoorde hij:

'En dan te denken, dat ze zo'n man vermoord hebben...'

Het was al weer voorbij. Kolonel Siquier zat met het hoofd op de borst, wakend of slapend, en zelf zat hij naar kolonel Siquier te kijken, al niet eens meer in afwachting; en er was een boek, dat hij liever niet zou willen schrijven; en het zou hem niet hebben verbaasd, wanneer Siquier was opgestaan, en weggegaan, om nooit meer terug te komen.

9

Toen in de laatste dagen van september een herfstkoude inviel, die zijn activiteit deed ontwaken, gaf hij zich voor het eerst rekenschap van het weinig bevredigende van deze bijeenkomsten. Wat Siquier hem leerde was vrijwel te verwaarlozen, althans wanneer hij de vermoedelijke tekst van het boek in wording als maatstaf nam; en dit mocht hij dan van het begin af aan wel geweten hebben, het was of thans het ogenblik was aangebroken er de consequenties uit te trekken. Hij was ook niet iemand om zich lang te kunnen bepalen bij een en hetzelfde. Zegslieden, dat was prachtig, maar één zegsman maakte loom en zwaar en weerbarstig op den duur. Er moest iets gebeuren. Om zich alvast te oefenen ontsloeg hij Demoulin als zijn advocaat, hetgeen tevens zijn geldelijke omstandigheden ten goede kwam. Het proces kon zijn loop hebben; moest hij ooit nog voor de heren verschijnen, dan nam hij de eerste de beste advocaat, die hem in het Châtelet voor de voeten liep.

Toen hij over zijn onvoldaanheid wat beter was gaan nadenken, begreep hij, dat wat hem dwarszat niet het betreffende onbelangrijke, of eentonige, van Siquier's informatie was, maar uitsluitend enkele onopgeloste moeilijkheden met betrekking tot Siquier zelf. De 'apologie' was niet meer ter sprake gekomen. Formeel had hij de vrijheid deze achterwege te laten, Siquier mettertijd een presentexemplaar te sturen, en te doen alsof hij van niets wist. Toch bevredigde deze afloop hem niet. Aan dit boek, deze 'geschiedenis van Karel XII, koning van Zweden,' zou iets ontbreken. Gewoon maar iets: een vriendendienst bijvoorbeeld. Of een zekerheid, of een onzekerheid die een zekerheid had moeten zijn, - een menselijke afronding, de ene glan-

zende edelsteen, waarzonder de kroon dof en waardeloos bleef. Hij had wel eens willen weten wat andere geschiedschrijvers in zijn geval zouden doen. Hij was overtuigd van Siquier's onschuld. In elk geval was hij ervan overtuigd, dat hij Siquier zou moeten helpen, de 'apologie' zou moeten schrijven, wanneer de volstreekte zekerheid bestond, dat nooit bewezen zou kunnen worden, dat hij niet onschuldig was. Dit was volkomen denkbeeldig. Beter kon hij zeggen: hij zou de 'apologie' moeten schrijven, wanneer Siquier onschuldig *was*, onverschillig hoe hij daar zelf over dacht. Dit was zo mogelijk nog denkbeeldiger.

Per slot van rekening bleken al deze overwegingen hierop neer te komen, dat er momenten waren, dat hij van Siquier's onschuld niet zo zeker meer was. Daarbij schilderde hij zich de kolonel nu niet dadelijk af als de sluipmoordenaar, maar wel als een der medeplichtigen, of als iemand, die van tevoren op de hoogte was geweest. Dit verklaarde dan tevens waarom hij, in koorts uit het venster roepend, in Stockholm zichzelf beschuldigd had. Ging men ervan uit, dat de erfprins en een aantal Zweedse edellieden de aanslag hadden voorbereid, dan lag er niets ongerijmds in de veronderstelling, dat Siquier, de vroegere aide de camp van de erfprins, iets had opgevangen, of dat men hem als scherpschutter had aangezocht het schot te lossen, of wat dan ook. Aan de prins bond hem een niet minder grote loyaliteit dan aan Karel, zodat hij hem niet zou kunnen verraden. Wellicht had hij destijds een eed van trouw afgelegd. Het was denkbaar, dat hij de koning gewaarschuwd had, met een anoniem briefje, bij wijze van compromis met zijn geweten. Dat de koning zich die laatste dag niet op zijn gemak had gevoeld, Siquier had het hem zelf verteld. Dit laatste bewees niets, maar het zou in het beeld kunnen passen.

Andere mogelijkheid. Siquier had het schot zelf gelost, maar onder de meest singuliere omstandigheden. Hij wist, dat er een moord was beraamd. Daarbij was het niet nodig aan te nemen, dat hij op de hoogte was van de persoon van de handlanger, of zelfs maar, dat deze reeds was aangewezen. In de loopgraaf, toen men de koning van alle kanten waarschuwde, drong het plotseling tot hem door, dat deze in levensgevaar verkeerde, en dat dit voor een moordenaar een uitgezochte gelegenheid was om zijn slag te slaan. De gedachte kwam bij hem op, een dwang maakte zich van hem meester, - wellicht had hij reeds koorts, - hij wilde

de koning waarschuwen, toeroepen, de moordenaar vóór zijn, - toen koos de impuls een andere weg, hij was de moordenaar voor op een andere manier, tegen zijn wil, - hij loste het schot. Dit was volstrekt denkbaar. Men kon het nog opsieren met een geheugenstoornis bij de koortslidder, die zich alles eerst herinnerde toen de aanval op zijn ergst was, later in Stockholm. Het enige, dat tegen deze oplossing van het raadsel pleitte, - maar verder pleitte er ook niets vóór, - was de musketkogel, terwijl Siquier alleen met een pistool gewapend was geweest, en geen musket onder zijn mantel verborgen had kunnen houden. Maar misschien lag er een geladen musket bij hem in de buurt in de loopgraaf. Of er bestonden pistolen zo groot, dat musketkogels erin pasten, of dat hun kogels bijna zo groot waren als musketkogels. Hij zou Siquier daarnaar kunnen vragen. Dan wist die meteen ook, dat hij hem verdacht...

Maar was het gedrag van de kolonel ook niet opmerkelijk? Volstrekt onschuldig, ging iemand niet jarenlang tobben en kwijnen, omdat de wereld - en dan nog in hoofdzaak de wereld buiten Frankrijk - hem voor een sluipmoordenaar hield. De eis van de gravin en haar broer compliceerde de zaak, ongetwijfeld, en door zijn ziekte was Siquier misschien dubbel gevoelig geworden voor dit soort aantijgingen; maar het lag toch op de weg van een oudsoldaat om zich daarboven te verheffen, en er in elk geval niets van te laten merken aan de eerste de beste jeugdige scribent. Belangwekkender nog was zijn houding geweest aan het eind van het gesprek over de Kalibalik. Hij had toen gezegd: u moet hem wel zeer hebben bewonderd, kolonel; waarbij het er hem om te doen was geweest iets meer te weten te komen omtrent de gevoelens, die Siquier de koning had toegedragen. Dat hij daar niet onmiddellijk op had geantwoord, kon verklaard worden doordat hij zich liever niet blootgaf; maar zijn gedrag was toch hoogst eigenaardig geweest, bijna dat van een schuldige; hij had om alles heengedraaid; en toen hij tenslotte gezegd had: en dan te denken, dat ze zo'n man vermoord hebben, hoefde men dit maar te vervangen door: en dan te denken, dat *ik* zo'n man... om een complete bekentenis voor zich te hebben.

Het eindigde ermee, dat hij besloot buiten Siquier om naar aanwijzingen te gaan zoeken. Woonde hij in Stockholm, dan zou hij de hele dag in touw kunnen zijn, het ene huis in het andere uit,

en soms in paleizen, en tenslotte in een donkere, stinkende taveerne, waar de gezochte in een hoek aan een tafeltje zat, de sluipmoordenaar, een geenszins door wroeging gekwelde schelm, die hem met duivelse wellust zou toegrijnzen: ik was het... Hier in Parijs had hij alleen maar zijn Zweden, de jongelieden van de legatie. Door hen over Siquier uit te horen begaf hij zich op glad ijs, in verband met zijn belofte van geheimhouding; hij nam zich dan ook voor met de grootst mogelijke behoedzaamheid te werk te gaan. Dat zij indertijd zijn naam hadden genoemd, was een goed aanknopingspunt. Van de kolonel had hij gehoord hoe ze die naam kenden. De laatste drie jaar was het éénmaal gebeurd, dat hij zijn incognito had afgelegd, en wel op de Zweedse legatie, als voorspraak voor een berooide soldaat, die hem van vroeger kende, en die naar zijn land terugwilde. Op de legatie had men hem herhaaldelijk het reisgeld geweigerd, en Siquier was er inderdaad in geslaagd de heren op hun besluit terug te doen komen. De secretaris, die hem ontvangen had, leek hem te jong en te onbezonnen om te weten wie kolonel Siquier was, maar dit was iets te optimistisch geoordeeld. Het was echter niet doenlijk geweest een andere naam op te geven, want de soldaat kende hem als kolonel (of adjudant-generaal) Siquier, overigens zonder iets van de verdenking af te weten. Naar de beschrijving te oordelen had de secretaris Hellichius kunnen zijn; die was ook de enige, die langer dan drie jaar op het gezantschap werkzaam was geweest.

Daar Hellichius hem van zijn Zweden verreweg de schranderste leek, en voldoende discreet, zocht hij hem op voor een gesprek onder vier ogen, en wel op de legatie, waar hij, zo nodig, het onderhoud gemakkelijker zou kunnen afbreken dan bij Hellichius op de kamer. Het was een groot, licht vertrek waar hij werd ontvangen, en Hellichius zat daar als God in Frankrijk, met veel onbeschreven papier voor zich, een gerafelde ganzeveer, een kop geurige koffie, en een allercharmantste aquarel op een standertje, vermoedelijk het Zweedse meisje van Hellichius voorstellend. Ook Arouet kreeg koffie, van een bediende met een houten been, die hij van vroeger kende, maar hij stak nog niet dadelijk van wal, en wachtte tot de laatste schandaaltjes waren afgehandeld, waaronder tenslotte ook zijn eigen proces, dat, nu hij er geen belang meer in stelde, niet langer voor de Zweden verborgen hoefde te blijven. Hellichius luisterde belangstellend toe, maar niet zonder kritiek.

‘Vanwaar die gebetenheid op een officier, die zijn angst voor u bewijst door in de Provence te blijven?’

‘Een verrader, een spion,’ zei Arouet met een breed gebaar, ‘het zou anders zijn, indien ik niet met hem bevriend was geweest. In deze tijd van betrekkelijke vrijheid vind ik dergelijke lieden voor schrijvers als ik nog gevaarlijker dan sluipmoordenaars...’

Hij zweeg. Ten einde zijn aanloopje zo goed mogelijk voor te bereiden had hij onder het spreken de ogen van Hellichius afgewend, en plotseling werd zijn aandacht getrokken door een groot schilderij boven de schoorsteenmantel, dat hij zich niet herinnerde daar eerder te hebben gezien. Dit was het Zweedse gezantschap, en zulk een statig doek kon niemand anders dan de koning voorstellen, Frederik de Eerste, de vroegere prins van Hessen-Kassel, bij wie Siquier aide de camp was geweest. Het portret was goed geschilderd, in een vrije en zekere trant, die een onverdiende majesteitelijkheid schonk aan het pafferige doordraaiersgezicht onder de somptueuze pruik, tegen een achtergrond van oorlogsschepen met blauw-gele vlaggen, die Zweden stellig niet meer bezat. Een staatsieportret was het niet, de koning was niet in groot ornaat; en de witte poedel rechts op de voorgrond had het weinig heraldieke van een dier, dat zich beter in alkoven dan in de buurt van een troon thuisvoelde. Naar deze poedel hing de linkerhand van de koning af, alsof het dier tot groter waardigheid moest worden aangemaand. Deze hand had iets eigenaardigs. Hij was niet geschilderd.

‘Neem mij niet kwalijk,’ zei Arouet, en stond op.

Van dichtbij bleken althans de omtrekken van de hand aanwezig te zijn, opgevuld met grondverf van dezelfde kleur als in de half zichtbare rechterhand doorschemerde. Ofschoon minder opzienbarend, waren er onvoltooide plekken ook elders op het schilderij; alleen het gezicht en de schepen op de achtergrond waren er vrij van. Vragend wendde Arouet zich tot zijn gastheer, die hem nieuwsgierig met de ogen had gevolgd.

‘Een nieuwe aanwinst?’

‘Inderdaad,’ zei Hellichius, en stond op om zich bij de bezoeker te voegen, ‘en er was haast bij, want bij een ontvangst op de legatie, de vorige maand, wilde graaf Gyllenborg niet, dat hier een portret van de koning zou ontbreken. Door de kwestie van de

opvolging wisten wij een tijdlang niet waar ons aan te houden, en in legaties malen Gods molens langzaam. Goed, de koning is zelf ook niet een van de vlugsten, hij zal ons het uitstel niet euvel duiden. Het nieuwste is, dat hij te lui is om zijn handtekening te zetten, en een naamstempel heeft laten vervaardigen.'

'Maar de schilder,' zei Arouet op het doek wijzend, 'schijnt te lui te zijn geweest om de hand af te maken.'

Hellichius lachte en schudde het hoofd. - 'Wanneer u weet, dat hij dit portret in drie dagen geschilderd heeft, zult u dat niet meer zeggen. Het is een zekere Désiré Holm, een Zweed, die hier in Parijs woont, en gedeeltelijk van Franse bloede schijnt te zijn. Hij is een zonderling, die enige bekendheid geniet als snelschilder, en daarom in gevallen als dit van nut kan zijn. Dit is een kopie, maar uit het hoofd geschilderd; het origineel hangt in Stockholm.'

'Door de haast is hij dus niet aan de hand toegekomen?'

'Ja, maar dat schijnt ook een gewoonte van hem te zijn. Natuurlijk heeft hij beloofd de hand te komen afmaken, en die andere partijen daar, maar wij zijn het erover eens, dat hij dit nooit zal doen, en daarom hebben wij het portret ook maar bij de graaf vandaan gehaald en hier gehangen. Schilderijen, die hij uit handen geeft, blijven onvoltooid, dat is een soort regel bij hem. Hij is al vrij oud. Stiernvos is bij hem geweest, en toen is hem gebleken, dat de schilderijen, die hij voor zichzelf maakt en die hij niet schijnt te willen verkopen, dit gebrek missen. Stiernvos was er nogal van onder de indruk.'

'Waren dat ook kopieën?'

'Vermoedelijk wel, maar volgens hem waren zij vaak beter geschilderd dan het origineel, en uiterst geacheveerd. Een kunstenaar die zijn vak verstaat, dat is zeker; en men begrijpt niet waarom hij erin volhardt half werk te leveren, wanneer iemand als graaf Gyllenborg hem een opdracht verleent. Het waren allemaal portretten, zei Stiernvos: van koning Gustaaf, en koningin Christina, - als man, Stiernvos had nog nooit zoiets gezien: bijna beangstigend, zei hij, - en Lodewijk de Veertiende, en generaal Rehnskjöld, en Karel de Twaalfde zelf, en nog een paar van diens generaals. Doordat Stiernvos het origineel van Lodewijk de Veertiende kende, - het hangt in het Trianon, - kon hij de deugden van de kopie vaststellen. Stiernvos schildert zelf, en hij heeft

Holm gevraagd of hij geen les van hem kon krijgen, zo niet in het snelschilderen, dan toch in een rustig kopiëren. Maar daar was geen sprake van.'

'Kunt u mij het adres van die schilder opgeven?'

'Geldzuchtig schijnt hij niet te zijn, want voor dit schilderij hier vroeg hij een belachelijk laag honorarium, ofschoon misschien toch voldoende, wanneer hij het inderdaad niet afmaakt... Zijn adres weet Stiernvos, die heeft deze zaak behandeld; ik zal dadelijk naar hem toegaan, een half uur geleden was hij nog in conferentie.'

'Deze schilder Holm boezemt mij belang in,' zei Arouet, 'ik had al eens over hem gehoord, maar ik wist niet, dat hij thuis zo'n kostelijke verzameling heeft.'

Hellichius keek naar de klok, wachtte nog enige minuten, en ging toen het adres vragen aan Stiernvos. Hij bleef lang weg. In zijn afwezigheid bestudeerde Arouet het schilderij nog eens, en stelde vast, dat iedere handtekening ontbrak, - op zichzelf begrijpelijk genoeg, hoewel Holm toch heel goed die van de schilder had kunnen nabootsen, of zelfs zijn eigen naam neerzetten, onder iets dat altijd nog een hand verschilde met het origineel. Of ook de schilderijen bij de Oxenstierna's ongesigneerd waren, kon hij zich niet herinneren. Verder ontdekte hij, dat hij niet de minste lust meer had naar kolonel Siquier te informeren. Dat was iets als een ontnuchtering; maar het was ook iets als een onbestemde angst, en die angst scheen samen te hangen met dit portret van Frederik de Eerste, zo weinig imponerend, en niet eens helemaal afgemaakt, maar dat nochtans iemand voorstelde, die misschien, heel misschien Siquier opdracht had gegeven zijn voorganger naar de andere wereld te helpen. Het was alsof deze zichtbaarheid van de - ongetwijfeld gewetenloze - vorst zijn eigen geweten belastte ten aanzien van de geheimen, die hij in een los gesprek met Hellichius had willen aanroeren; alsof de schuld van deze Frederik, hoezeer problematisch, de ontoelaatbaarheid van het vroeten in deze zaken vergrootte. In zoverre kwam zijn besluit om hier voorlopig van af te zien hem gelegen, dat hij over zijn boek in wording liever niet met anderen sprak, hetgeen hij, wanneer hij niet al te zeer de nadruk had willen leggen op de ontmoeting in de Rue du Temple, nauwelijks had kunnen vermijden. Toen hij weer op straat stond, kon hij zich, zowel

tegenover zichzelf als tegenover Siquier, een toonbeeld van discretie voelen.

Désiré Holm scheen er geen knecht of huishoudster op na te houden, en deed hem zelf open. Hij was, als persoon, even klein als het huisje, dat hij in een der buitenwijken aan de kant van Noisy bewoonde, en dat overigens van schamelheid werd gered door klimop tegen de muren en kleurige herfstbloemen in de tuin eromheen. Arouet kende deze buurt, en was niet verbaasd geweest, toen hem enkele huizen verder met een bescheiden knipoog een verre neef van Sully tegemoet was getreden, in gezelschap van een volksmeisje met verwarde haren en de tekenen van een doorwaakte nacht rondom de mooie, donkere ogen. Er bevonden zich hier optrekjes van jonge edellieden, en er was volop gelegenheid om kamers te huren. In sommige tuinen blonken onder het bruine geboomte goden en godinnen, die altijd Venus en Adonis voorstelden, ook met afwijkende attributen in de hand. Een rustige buurt, Holm had geen ongelijk gehad hier zijn tenten op te slaan. Drinkgelagen hield men hier niet.

Toen hij Arouet voorging, keek deze neer op een stevige, rozig kale schedel, omkranst door onschuldig uitziend sneeuw wit haar. Ook het gezicht was rose en onschuldig. Toen de schilder hem met een uitnodigend gebaar in een ruime achterkamer liet, waarvan de openslaande deuren tot de tuin toegang gaven, werd hij echter getroffen door twee bijzonder heldere ogen van het lichtste blauw, zo licht, dat zij bijna aan de ogen van de standbeelden herinnerden een paar tuinen verder. Klassieke ogen, mocht men zeggen, en van een kalme oplettendheid, maar verder zonder bepaalde uitdrukking. Deze laatste school bij Holm veeleer in de schalks geplooid lippen, waar van kleur en vlezigheid het getal zijner jaren schenen te logenstraffen. Hij had wijd uitstaande oren en een wat karakterloze wipneus. De neusgaten waren met snuif bekleet. Arouet deed hij sterk denken aan een bejaarde acteur, die hem vroeger wel eens technische wenken had gegeven, en die toen op een goede dag verdwenen bleek te zijn, niemand wist waarheen.

‘Mijnheer Stiernvos herinner ik mij,’ zei Holm, die over een zeer zachte, wat hese stem bleek te beschikken, ‘hij is hier mijn portretten komen bekijken... Wilt u plaats nemen? We kunnen ook blijven staan... U bent dus een vriend van mijnheer Stiernvos?’

‘Ik ken hem heel goed, en ook de gezant, graaf Gyllenborg, ken ik. Ik heb uw schilderij van de Zweedse koning op de legatie gezien. Bovendien ken ik gravin Oxenstierna en haar broer, zo dit tot afronding van de introductie kan dienen.’

‘Hoe zei u, dat de naam was?’ vroeg Holm, terwijl hij het hoofd scheefhield.

‘Arouet. Maar mijn schrijversnaam is Voltaire, sinds enige jaren.’

‘*Voltaire!*’ - De kleine schilder spalkte zijn ogen wijd open, zodat er een extatische lichtzee uit scheen te stromen. Hij verhief zich op de tenen, en strekte gebiedend de rechterhand uit. - ‘Dit is een kolossale eer, mijnheer! Uw naam... De gravin, die mij nog van Zweden kent, heb ik, toen zij, begerig naar meerdere kennis... Ik verwar mij helemaal in mijn woorden... Voltaire!... En nog zo jong, zo betrekkelijk... onschuldig om te zien. Het is altijd weer nieuw en boeiend, mijnheer, om grote mannen van nabij te mogen aanschouwen, hoewel het ook wel eens tegenvalt. Ik ben er altijd wat bang voor, eerlijk gezegd. Maar zullen wij niet gaan zitten?’

Arouet stemde toe, zij gingen op zware gebeeldhouwde stoelen zitten, niet ver van de tuindeuren, waardoor een aangename, niet al te kille luchtstroom binnendrong, en Holm vervolgde:

‘Toen... niet hijzelf, daar is hij te bescheiden voor... toen men mij verzocht een portret te schilderen van Emanuel Swedenborg, even nadat hij in de adelstand was verheven, - dat is nu drie jaar geleden... Voltaire, - ik kan er nog steeds niet van bekomen... Ik zit u maar aan te staren.’

‘O, dan sla ik mijn ogen wel neer,’ zei Arouet, ‘maar u sprak over een zekere Swedenborg. Ik ken de naam niet.’

‘Swedenborg is een wereldwonder. Hij heeft over de planeten geschreven, en over eb en vloed, - niet dat ik daar iets van begrijp, - en hij construeerde een machine, waarmee acht grote boten over de hoogste bergen vervoerd kunnen worden, en die koning Karel gebruikt heeft bij de belegering van Frederikshal. Ik zie, dat dit u interesseert, ik kan er u helaas niets van vertellen, want deze werktuigen... of moet ik zeggen moordtuigen... kortom, ik ben een man des vredes. Ook over algebra heeft Swedenborg geschreven, - een universeel geleerde. Nu had ik mij al min of meer voorgenomen het aanbod om zo'n man te schilde-

ren af te slaan. Ik kan namelijk in het geheel niet schilderen.'

'Dat lijkt mij overdreven,' mompelde Arouet.

Holm plooid zijn mond tot nog grotere schalksheid en tekende met een fraai blank handje een spiraal in de lucht. - 'Ik kan alleen naschilderen. O, vroeger heb ik natuurlijk wel naar het leven geschilderd, - vandaar ook die opdracht, - maar daarin ligt mijn kracht toch niet. Ik kan u daar wel iets over vertellen, in de vermoedelijk niet ongegronde veronderstelling, dat u als beoefenaar der schone letteren, geen vreemdeling bent in het Jeruzalem der schone vormen. Een portret, - een gezicht, - gaat pas voor mij leven, nadat een ander het geschilderd heeft. Niet dat ik dit dan verbeteren wil, maar ik kan het niet meer vergeten, het beheerst mij, ik wil het... nabootsen is het woord niet...'

'Herscheppen?'

'Neen, neen... Misschien wil ik het alleen maar bezitten: dat zal het zijn. Zoiets begrijpt men van zichzelf gewoonlijk pas op latere leeftijd, na veel doolwegen. U bent nog jong...'

'Ik geloof, dat ik u begrijp. Ik heb mij altijd voor een dramaturg gehouden, maar de laatste tijd geloof ik veeleer, dat er een geschiedschrijver in mij steekt.'

'O neen, neen...' - De schilder knorde bestraffend, en zette grote ogen op. - 'Drama's, natúurlijk... Goed, ik kopieer dus alleen nog, en daarmee verdien ik, op een wat eigenaardige wijze, mijn brood. Kopiëren... zo kan men het noemen. Het is eigenlijk in het geheel geen kopiëren.'

'U kopieert uit het hoofd, heb ik gehoord. Ik heb een en ander van u gezien...'

'Uit het hoofd is het óók niet precies... Het is... Nu goed: uit het hoofd. Het komt in elk geval uit mijn hoofd.'

'Maar het viel mij op, dat geen van die doeken, hoe voortreffelijk ook geschilderd, in eigenlijke zin voltooid was.'

Holm zuchtte bevredigd. - 'Dat heeft u dus gemerkt. Goed, u heeft oog voor die dingen... Inderdaad, mijnheer, geen van de doeken, die ik verkocht heb of ten geschenke heb gegeven, is voltooid of zal ooit voltooid worden. Ik zou dat niet kunnen. Voor mij is de daad van dit... kopiëren, dit... uit het hoofd schilderen van wat anderen mij met een zekere... onwetendheid, of laat ik zeggen onbewustheid, hebben voorgedaan, voor mij is deze daad iets heiligs, en wanneer ik zo'n schilderij afmaak, geef ik

het niet meer uit handen, voor geen fortuin. Bovendien: voltooide ik het doek, dan zou het moeten worden gesigneerd, met de naam van de schilder die mijn... voorganger was, - voorganger, voorbode, - mijn Johannes de Doper. Maar dat zou ik niet kunnen, mijnheer. Het schilderij is van mij, - mijn... schepping. Ik heb die gezichten duidelijker, scherper, levendiger, bewuster voor mij gezien dan de oorspronkelijke schilder.’

‘Verandert u er dan niets aan?’

‘Ik schilder het zoals ik het in mijzelf waarneem, zonder mij ook maar in het minst om het origineel te bekommeren, dat meestal ook elders is. Er zullen wel verschillen zijn, waarom niet, maar dan zou men even goed kunnen beweren, dat de oorspronkelijke schilder iets veranderd heeft ten opzichte van mijn latere visioen. Dit visioen is de maatstaf, het vaste punt...’

‘Ik heb mij visioenen altijd voorgesteld als iets anders dan vaste punten,’ glimlachte Arouet, ‘maar ik neem aan, mijnheer, dat u weet waarover u spreekt. In elk geval zou ik de schilderijen, die u voltooid heeft, heel graag willen zien.’

‘Met het grootste genoegen. Ze zijn boven. Maar eerst moet ik u nog over Swedenborg vertellen. Wat ik u zoëven zei beseftte ik toen nog niet in zijn volle omvang; ik verkeerde nog in een overgangstijd; en mijn onwil om Swedenborg te schilderen had meer te maken met mijn ontzag voor zijn persoon dan met mijn eigenaardigheden als schilder. Ik zal gedacht hebben: wanneer hij een gewone man blijkt te zijn, dan schilder ik hem tóch... Kunt u mij volgen? Ik bedoel: kunt u mij verstaan? Ik spreek wat zacht.’

‘Voortreffelijk,’ haastte Arouet zich te zeggen.

‘Dus werd ik bij Emanuel Swedenborg toegelaten...’

‘Mag ik u even onderbreken? Heeft u nooit de behoefte gehad om uit het hoofd... om het zo te noemen... een gezicht na te schilderen in plaats van een portret?’

‘Mijnheer Arouet!’ - Holm ging kaarsrecht zitten, en uit zijn blauwe ogen golfde al het noorderlicht van zijn land over de jonge bezoeker. - ‘Het is ongelooflijk wat u daar zegt. Het is van een uitgezochte, verbazingwekkende en niet te overtreffen schranderheid. Ik maak u mijn compliment, mijnheer. Het kan zijn, dat u mijn gedachten geraden heeft, maar ook dan... Maar laat mij vertellen. Ik werd bij Swedenborg toegelaten, een man van een jaar of 30, niet opvallend, neen, niet wat men zou ver-

wachten, - en toen keek hij mij aan, en toen ik zijn ogen ontmoette, toen... toen *wist* ki.'

Holm zweeg. Buiten roerde de wind in de struiken, en reeds enkele malen had de bezoeker bedenkelijk naar de tuindeuren gekeken, waardoor thans merkbare kilte binnenstroomde. Het was waar, dat het vertrek, met de oude, solide meubelen, het dikke tapijt, en aan de wanden kleurige tekeningen in plaats van schilderijen, nog iets van de zomerwarmte van de vorige dagen bewaard scheen te hebben. Uit de tuin kwam getjilp van vogels, de wind wakkerde aan, en een van de deuren bewoog zich zacht knarsend in zijn hengsels.

'Ik *wist*,' herhaalde Holm met bijna toonloze stem, toch zeer beslist, 'de schellen vielen mij van de ogen; ik wist, dat menselijke aangezichten, - *menselijke* aangezichten, - aangezichten zoals het zijne, - *niet geschilderd mogen worden*, niet rechtstreeks, alleen door het medium van de voltrekker... op straffe van... een onteigening der ziel. Maak ik mij duidelijk genoeg?'

'Neen,' zei Arouet, 'neen, mijnheer, volstrekt niet, maar schrijf dat, ik bid u, op rekening van mijn nuchtere inborst. Duidelijk is mij alleen, dat deze Swedenborg een bijzonder mens moet zijn.'

'Een *mens*, mijnheer, daar is alles mee gezegd. Hoort u maar wat ik u vertellen zal, het is nog lang niet afgelopen. Gij zult u geen gesneden beeld noch enige gelijkenis maken van hetgeen boven de aarde is, noch hetgeen onder de aarde is, noch hetgeen in de wateren onder de aarde is. Het is evident, dat hier niet alleen God mee bedoeld is, maar ook de mens. Dat is altijd verkeerd uitgelegd. Schilders zondigen: dat heb ik toen begrepen. Zij zondigen tegen het tweede gebod.'

'Maar door de schilder na te schilderen doet u dat toch ook?'

'Daarvan staat niets in het gebod,' zei Holm met een listig knipoogje, 'bovendien is het kwaad dan al geschied. Boven de aarde, dat is: een hoge berg, of die pater, die twaalf of dertien jaar geleden in Lissabon met een luchtballon is opgestegen, - onder de aarde, dat is: de mijnwerker, - neen neen, het is duidelijk genoeg, dat óók de mens bedoeld moet zijn... Ik begreep dat onmiddellijk, en bijgevolg nam ik mij ook onmiddellijk voor Swedenborg's portret niet te schilderen. En dat heeft hij gevoeld. Dat is het merkwaardige en ongelooflijke: hij heeft dat gevoeld. Uit bepaalde... Hij zei bijvoorbeeld: het lijkt mij overdreven om

een man, die alleen maar de wetenschap gediend heeft, op een andere wijze te vereeuwigen dan door op die wetenschap metterdaad voort te bouwen. Een waar woord! Hij zei nog meer... Uit alles bleek, dat hij mijn gedachten had geraden, - zo men dit nog raden mag noemen. Er zou hier nog veel meer over te vertellen zijn... Zullen wij nu de schilderijen maar gaan zien?’

Dit voorstel was Arouet des te welkomer, waar de mededelingen over Swedenborg - een soort snoeverij in commissie - hem een beetje begonnen te vervelen. Hij stond op, en volgde de schilder naar de deur. Hier werd hij aan de arm tegengehouden, en Holm keek hem recht in de ogen, met iets tussen opdringerigheid en hulpeloosheid:

‘Ik wil het u wel vertellen. Het zou kinderachtig zijn om dit niet te doen... Geloof u in geesten?’

‘Neen,’ zei Arouet, ‘tenminste... Het hangt ervan af wat u onder geesten verstaat.’

‘Wel, wat iedereen eronder verstaat. Maar dat doet er niet toe... Toen ik dat gesprek met Swedenborg had gehad, liet hij mij uit, dat wil zeggen hij liet mij de kamer uit, op de gang: een lange gang, die een hoek maakte. Pas na afloop heb ik begrepen waarom hij mij niet naar de straatdeur bracht. Die gang was vrij donker. Swedenborg had de kamerdeur achter mij gesloten. Ik zette mij in beweging. Ik deed enkele stappen. Ik naderde de hoek van de gang. Plotseling zag ik. Wát zag ik? Swedenborg zag ik, die mij langzaam tegemoettrad, van de andere kant, dus van een plaats waar hij in werkelijkheid onmogelijk kon zijn. Hij zag er precies zo uit als ik hem verlaten had, - een beetje doorschijnend misschien, maar dat was door de duisternis moeilijk te beoordelen, - en hij bracht de vinger aan de lippen, en toen wees hij met diezelfde vinger op zijn gezicht, schudde glimlachend het hoofd, en liep mij voorbij. Toen ik omkeek, was hij verdwenen. Wat zegt u daarvan?’

Arouet, die welbeschouwd geen reden had om Holm naar de mond te praten, haalde de schouders op. - ‘Van ieder ander zou ik geloven, dat het inbeelding was geweest.’

‘Zeer elegant uitgedrukt,’ zei de schilder, met iets vals in zijn anders zo guitig glimlachje, ‘ik herken de beroemde jonge schrijver. Maar u zult niet willen beweren, dat het u geen belang inboezemt.’

Enige ogenblikken keken zij elkaar strak aan: woordeloos duel met geloof of ongeloof, of alleen maar eerbied van de jongere voor de oudere als inzet. Arouet was de eerste, die de ogen neersloeg, al was dat in hoofdzaak omdat de lichtzee in die van Holm hem onaangenaam aandeed. Daarop werd hij weer bij de arm gegrepen.

10

Hetzij uit geprikkeldheid door Arouet's sceptische houding, hetzij doordat hij de bezichtiging van zijn schilderijen als een plechtigheid beschouwde, die gewoon museumbezoek verre te boven ging, werd het stilzwijgen door de gastheer niet eens verbroken, toen hij de bezoeker door een der deuren in de bovengang liet gaan en hem waarschuwde niet te struikelen over een opgerold tapijt, vlak achter de deur. Hij deed dit door zich klein te maken, langs Arouet naar voren te sluipen, en met uitgestoken wijsvinger enige malen dringend op het tapijt te wijzen. De ruimte, die zij betraden, was donker, en voor de achterraamen waren gordijnen neergelaten van dunne blauwe stof, waardoor het spaarzame licht koel en kloosterachtig werd. Daar de kamer vrij groot was, vroeg Arouet zich af waar de schilder zijn atelier kon hebben; maar toen de gordijnen waren opengetrokken, zag hij tegen de muur een palet staan met verf erop, - een paar ruwe kwasten, - en tegen de andere muur, die aan de gang grensde, een vrij groot aantal schilderijen van verschillende afmetingen, in twee groepen op de gewone wijze tegen elkaar aangezet, met de achterkant naar de toeschouwer. De ruimte had nu opeens niets geheimzinnigs meer; er stonden stoelen, waarvan één met drie poten; en uit een der muurkasten haalde Holm een oude en ongewoon vuile schildersezal, die hij midden in het vertrek plaatste. Het was of men op het hout tubes verf had uitgeknepen, alsof huisgeesten - wanneer men dan tóch aan geesten wou geloven - 's nachts schilderijtjes hadden willen maken op de plek waar anders een schilderij tegenaan stond. Ook de kale vloer was hier en daar met verf besmeurd. Het opgerold tapijt, dat Holm amper met de voet opzij had geschoven, lag nog steeds voor de deur, en zou iemand,

die het te kwaad kreeg, de ontsnapping kunnen bemoeilijken. Daar Arouet besloten had niet toeschietelijker te zijn dan zijn gastheer, keek hij zwijgend toe hoe deze een schilderij uitkoos om het naar de ezel te zeulen. De zwaarte ging zijn krachten te boven, Arouet hielp hem, en begaf zich toen op een stil gebaar van de schilder naar het raam.

Hoewel hij van Karel de Twaalfde verscheidene kopergravures kende, bijna alle naar Zweedse schilderijen, was hij slecht voorbereid op wat hem vertoond zou worden, en had alleen houvast aan de namen, die Hellichius had genoemd. Het mansportret tegenover hem stelde de koning zeker niet voor. Het leek hem fameus geschilderd, vol licht en leven in de toch overwegend stemmige vormgeving, en met veel uitdrukingskracht in het van nature niet al te expressieve gelaat van de stoere vijftiger, die het gevest van zijn degen omklemd hield met een onverzettelijkheid meer burgerlijk dan soldatesk. Het wapen links boven gaf iets ouderwets aan de voorstelling. Hij vroeg zich af, of de naam van de schilder er nu opstond, maar kon geen letters onderscheiden. Reeds eerder was het bij hem opgekomen, dat Holm hem, en wie weet zichzelf, maar wat op de mouw spelde, en in het geheel geen schilderijen van anderen kopieerde, al had hij misschien altijd wel een voorbeeld, dat hij als uitgangspunt benutte voor zijn eigen fantasie.

‘Het is prachtig,’ zei hij, en liet de hand, die hij boven de ogen had gehouden, dalen.

Holm sprak zo zacht als maar paste bij het staken van wat als een strafoefening bedoeld moest zijn. - ‘Dit is generaal Magnus Stenbock, graaf Stenbock, die met een dochter van kanselier Oxenstierna getrouwd is geweest. Ik heb het de gravin niet laten zien, dat had zijn bijzondere redenen...’

‘Wie is de schilder?’

‘Doet dat er iets toe? Een Zweed. Zweden telt veel bekwame schilders... Had de gravin het gezien, dan had ze ook hiervan een kopie willen hebben... Stenbock moet een zeer beminnelijk mens geweest zijn; men zegt, dat zijn gevangenenbewaarders in Kopenhagen hem aanbaden en hem zelfs bij zijn ontsnappingspoging hebben geholpen. Dergelijke karaktertrekken gaan een schilder natuurlijk niet aan.’

‘Als schrijver denk ik daar misschien anders over,’ zei Arouet,

‘maar het uiterlijk hoeft het innerlijk niet altijd te weerspiegelen.’

Holm bromde wat, zette het schilderij weg, zonder hulp, en bracht nu een klein doek op de ezel, dat Arouet terstond herkende als het portret van Lodewijk de Veertiende, waar Hellichius over had gesproken. Het origineel herinnerde hij zich niet meer; maar de gelijkenis was onmiskenbaar en deed evenveel recht wedervaren aan het geslepen en Italiaans intrigante van deze vorst als aan de preuts gebogen neus, waarvan de punt het op een ontmoeting met de mond scheen te willen laten aankomen. De kleuren waren rijk en voornaam, de ongezone vleeskleur ontstellend reëel, maar het was zonder twijfel een kopie. Ditmaal was ook de handtekening van de schilder te onderscheiden.

‘Prachtig!’ riep Arouet, werkelijk opgetogen, ‘een kapitaal schilderij! Ik vermoed, mijnheer, dat dit niet zo vlug geschilderd is als koning Frederik, die bij Hellichius in de kamer hangt. Hoe vindt u dit gezicht?’

‘Van Lodewijk? Een slecht mens.’

‘U zegt?... O, maar misschien heeft u gelijk. De meeste vorsten komen in geschilderde staat niet op hun voordeligst uit. Ze hebben allemaal iets van landverraders; behalve natuurlijk deze zelfde Frederik, die daar te slaperig voor is, en ook geen tijd heeft voor iets anders dan het verraden van de ene maîtresse voor de andere. Een slechte nabootsing van het Franse hof, - u staat mij in dit opzicht wel enig gering patriottisme toe. Maar gelooft u ook niet, mijnheer, dat, onverschillig of hij het ernaar gemaakt heeft of niet, iedere koning op het doek iets wegheeft van een misdadiger?’

‘Dan zal ik u eens iets laten zien,’ zei Holm, en maakte zich gereed om het kleine schilderij voor een ander te verwisselen.

Arouet verwachtte nu Gustaaf Adolf te zullen zien verschijnen. Schilderijen van deze vorst, of reproducties ervan, kende hij vrij goed, en hij herinnerde zich op dit ogenblik geen gezicht, van koning of onderdaan, dat zo weinig misdaad uitstraalde als deze bebaarde kop, met in de brave ogen hoogstens iets van bedrieglijke sluwheid. Een krijgsheld, vermomd als koopman. Maar het kon ook zijn, dat Holm de dochter, koningin Christina, te voorschijn zou halen, om het zwakke geslacht een kansje te geven. Misdaad genoeg hier, en ofschoon hij zich voor deze eru-

diete mannin nooit bovenmate geïnteresseerd had, was hij niet weinig nieuwsgierig hoe Holm zich van zijn taak had gekweten. De schilder leek hem nog steeds wat op zijn tenen getrapt, en hij besloot hem verder zo weinig mogelijk tegen te spreken, en hem te verwennen met loftuitingen.

Maar toen het derde schilderij, ditmaal weer van vrij aanzienlijke afmetingen, eenmaal op hem was gaan inwerken, bestierven de woorden hem op de lippen. Zijn allereerste indruk was, dat dit nooit een koning kon zijn, al baseerde zich dit zonderlingerwijs in hoofdzaak op het ontbreken van een kroon. De diep donkere achtergrond had zulk een kroon kunnen baren, maar was daar niet aan toegekomen, en het haar, hoog boven het blanke voorhoofd, stak niet voldoende tegen dat duister af om de koninklijke illusie te kunnen bewerkstelligen. De donkerblauwe jas met hoge kraag, waarop geen ridderorde blonk, alleen een rij koperen knopen, evenmin, en zelfs het gezicht nauwelijks. Het was een jong, glad gezicht, dat uit al dat duister, al dat blauw, ruim belicht naar voren kwam, met de spottende allure van iemand die om een hoekje komt kijken, vervuld van ondeugende grappen. Die starre, toch uitnodigende glimlach gaf iedere toeschouwer het recht alvast te beginnen, en dan zou het portret wel meelachen. Het was eigenlijk een prachtige grijns, die daar uit de geheimen van zwart en oker opdoemde, ter afschrikking van nuchtere en onparadoxale lieden. Hij amuseerde zich kostelijk, deze man, hij verbeet een ietwat vernielzieke vrolijkheid, hij geloofde nergens aan, en had het bepaald ook niet moeilijk in het leven, en hij heette Karel de Twaalfde. Aan het glimlachje had Arouet hem herkend, en wel terstond, maar hij had nooit kunnen vermoeden, dat het glimlachje toeschouwers omver zou kunnen werpen, eenvoudig door het duister en de stilte, waaruit het te voorschijn kwam. Want dit schilderij was heel stil, en niemand had kunnen zeggen, of het de stilte was van de ironie, of van het gezag, of van de dood. Toch deed dit onhoorbaar proestende masker hem op een of andere wijze vertrouwd aan. Het was of hij het altijd gekend had; en dat gaf ook die schrik, die mysterieuze beklemming, als tegenover iets dat uit hemzelf was opgeweld. Onwillekeurig keek hij naar Holm. De schilder keek terug, met zijn grote, lichte, lege ogen.

‘Misdad is hier ver te zoeken,’ zei hij eindelijk, om aan het

vorige gesprek te kunnen aanknopen.

‘Een demon, nietwaar?’ Holm wierp een vluchtige blik op het schilderij. ‘Ik zie, dat u ontvankelijk bent voor deze hoogst zonderlinge gelaatstrekken. Uw Zweedse vriend, mijnheer Stiernvos, maakte alleen maar de opmerking, dat hij zich de koning altijd anders had voorgesteld.’

‘O, maar dat zou ik óók kunnen zeggen. Deze uitdrukking althans is volkomen nieuw voor mij, en moet wel zeer levenswaar zijn. En inderdaad: het gezicht heeft iets demonisch; en wat de misdadigheid betreft heeft men de indruk, dat, waar andere vorsten op hun schilderijen van de misdaden dromen die zij graag zouden begaan, deze Karel alle misdaden achter zich heeft gelaten. Ik ben blij het te hebben mogen aanschouwen.’

‘De schilder is geen Zweed, maar een Duitser; het doek moet nu in Beieren hangen, op een der kastelen van de Pfaltser familie. In 1718 was het in Stockholm, de schilder heb ik toen nog even ontmoet. Het merkwaardige was, dat ook hij het min of meer uit het hoofd geschilderd had, deels met behulp van oudere schilderijen. Na Karel's vertrek naar Rusland had hij immers geen gelegenheid meer gehad hem te zien, laat staan hem voor zich te laten poseren. Hij was een groot bewonderaar van hem. Ik niet; of laat ik mij voorzichtiger uitdrukken: ik heb geen mening over hem, hij laat mij onverschillig, al ben ik uiteraard niet ongevoelig voor de... duivelse macht die dit gelaat uitstraalt, dat ikzelf geschilderd heb. Ik kan u ook de verzekering geven, dat die op het origineel ontbreekt. Maar ik ben een man des vredes, deze al maar oorlogvoerende vorsten zeggen mij niets.’

‘Mij evenmin. Toch moet ik bekennen bij het aanschouwen van deze beeltenis niet in de eerste plaats aan oorlogvoeren te denken. Of zo ja, dan aan de hemelse heirscharen, die zich op Lucifer hebben gestort. Er schuilt in deze gelaatstrekken iets van een gevallen engel.’

‘Misschien,’ zei Holm, en keek weer naar het schilderij.

‘Of iets... maar nu zeg ik heel veel..., of iets van de God der deïsten die de wereld heeft geschapen en die nu toeziet hoe zij bezig is zich daaruit te redden. Deze God is als het ware het spiegelbeeld van Lucifer, want door Zijn afzijdigheid nodigt Hij de engelen uit om de heerschappij van Hem over te nemen. Een gedachte, die nadere uitwerking verdienen zou.’

‘Wilt u nog meer zien?’

‘Arouet moest lachen. ‘Eigenlijk niet. Naar dit schilderij zou ik uren kunnen kijken, maar wie weet tot welke wijsgerige ontboezemingen het mij nog verlokken zou. Ik ben u zeer erkentelijk.’

Samen tilden zij het schilderij van de ezel, en Arouet betraptte er zich op met de wijsvinger over het vernis te strijken, dicht bij de onderrand. Toen het weer bij zijn makkers tegen de muur stond, kon hij een gevoel van spijt niet onderdrukken.

‘Ik kom graag nog eens terug om de andere te zien, en ook dit nog eens. U bent een groot kunstenaar, mijnheer, en uw bescheidenheid, zich uitlevend in een kopiëren dat geen kopiëren is, is misschien het grootste in u. Dit zweemt naar vleierij, maar het geeft mijn gedachten weer.’

‘Zonder bescheidenheid bereikt men niets,’ zei Holm, ‘al geloof ik, dat u mijn talenten overschat, hetgeen ik zo vrij ben als een der voorrechten van de jeugd te beschouwen. Mijn grootheid - om dit woord niet uit de weg te gaan - dank ik uitsluitend aan Emanuel Swedenborg. Het doet er niet toe, of men aan geesten gelooft of niet...’

Reeds eerder was het Arouet opgevallen, dat Holm steeds terugkwam op de onderwerpen, waarover hij uit humeurigheid of om andere redenen niet meer had willen praten, en met het vaste voornemen de oude man niet tegen te spreken wachtte hij op wat er komen zou. Holm was naar het raam gelopen, maar zonder nog de gordijnen te laten zakken.

‘In die donkere gang, neen, eerder reeds, vielen mij dus de schellen van de ogen. In die gang weerklonk voor mij het gebod. Gij zult *niet*... Maar, en dat zult u met uw praktische aard wel willen onderschrijven, wij mensen zijn meer gebaat met: gij zult *wel*. Zoals wel vanzelf spreekt had ik geen andere keus dan om in de tweede Swedenborg, die mij in de gang tegemoetkwam, een geestverschijning te zien, al dan niet willens en wetens door de eerste uitgezonden. Deze verschijning had geglimlacht en op zijn gezicht gewezen. Men kon dit opvatten als een verbod om gezichten te schilderen, - ik druk mij nu zo huiselijk mogelijk uit. Men kon het ook opvatten - en al spoedig vatte ik het zo op - als een hoger bevel. Gij zult geen werkelijke gezichten schilderen, o schilder, maar wel de gezichten van de schimmen diergenen die op uw weg komen...’

‘Als ik mij wel herinner,’ zo onderbrak Arouet hem, ‘wees de geest op zijn eigen gezicht, en schudde daarbij het hoofd. Daaruit zou men eerder opmaken... Maar misschien beoordeel ik dat verkeerd...’

Holm, die naar buiten had staan kijken, draaide zich om. - ‘Neen, neen, dat had - zo vatte ik het tenminste op - uitsluitend betrekking op het gezicht van de eerste Swedenborg, de werkelijke, levende, die zich op dat ogenblik in de kamer bevond. Aangenomen, dat de geest alleen gebarentaal tot zijn beschikking had, kon hij zich immers niet anders uitdrukken dan hij deed? Had hij op zijn gezicht gewezen en ja geknikt, dan had ik daarin een aansporing kunnen zien om de werkelijke Swedenborg te schilderen. Overigens ben ik niet over één nacht ijs gegaan, en ik heb hem geschreven, en gevraagd of ik het bij het rechte eind had. Hij schreef mij terug, dat daar geen twijfel aan mogelijk was. Dat was toch ook wel begrijpelijk: het kon immers nooit in zijn bedoeling hebben gelegen, dat men, dat ik, in het geheel niet meer zou schilderen.’

‘Dat zou ook wel iets te veel gevergd zijn,’ mompelde Arouet.

Na hem met een snelle blik te hebben opgenomen, of hij in ernst sprak, vervolgde de schilder:

‘Hiermee was voor mij de cirkel gesloten, de verklaring volledig. Wat ik schilder zijn niet de werkelijke mensen... Ja, begrijpt u mij nu niet verkeerd, mijnheer, ik doel hier alleen op de gevallen waarin het mij lukt, dus niet op al die Oxenstierna's, die ik voor de gravin, of op koning Frederik, die ik voor de ambassadeur vervaardigde, en zelfs niet op graaf Stenbock, en in het geheel niet op uw Lodewijk. Wat ik schilder zijn niet de mensen, doch hun geesten, nadat die zich hebben losgemaakt van het eerste schilderij, waarin zo goed mogelijk de werkelijkheid is vastgelegd. De schilder, de eerste schilder, doet voorbereidend werk, ik doe het eigenlijke werk. Verder gaat het niet. Wellicht dat ik weer voorbereidend werk doe voor schilderende engelen, - en zo door, tot God toe, - maar daar laat ik mij liever niet over uit... U bent, hier in Frankrijk althans, de eerste die ik hierover in vertrouwen heb genomen.’

‘Een vertrouwen,’ zei Arouet, ‘dat ik mij niet beter waardig weet te betonen dan door u een, wellicht domme vraag te stellen. Dat ik niet in geesten geloof, laten we nu maar rusten; ik kan mij

eel goed verplaatsen in het standpunt van degene die er wel in gelooft en daarvan getuigenis aflegt in zulke fraaie en indrukwekkende kunstwerken. Maar wanneer ik u goed begrepen heb, kunt u alleen doden schilderen.'

'Dat hangt ervan af,' zei Holm, na enige tijd te hebben nagedacht, 'zelf weet ik dat natuurlijk niet, ik zou op de resultaten af moeten gaan. Is iemand in staat zijn eigen geest bij wijze van verdubbeling uit te zenden, zoals Swedenborg kennelijk, dan zie ik niet in wat zich tegen de andere veronderstelling zou kunnen verzetten. De geest zou dan door de eerste schilder in verf vastgelegd moeten zijn. Dit gehele proces is zo duister, en vermoedelijk ook bedoeld om duister te blijven, dat niemand...'

'Maar ook de doden zijn bij hun leven door de eerste schilder vastgelegd. Dat is onvermijdelijk. Het zou er dus alleen om gaan, of het model gestorven moet zijn voor ú aan het werk kunt tijgen.'

'Het is mogelijk. Bij mijn meest geslaagde portretten waren de modellen inderdaad inmiddels gestorven.'

'Men zou zich dan een schilder zoals u kunnen voorstellen, die het model vermoordt om aan het werk te kunnen gaan.'

'Inderdaad, dat zou men, dat wil zeggen: dat zou ú - Holm sprak nu heel zacht en hortend. - 'Wilt u wel geloven, mijnheer, dat dit gesprek een verbijsterende uitwerking op mij begint te krijgen s Uw... ongeloof heeft mij gedwongen... daar waar ik anders nooit zo ingespannen over deze dingen nadenk, en alleen maar schilder... Een slapeloze nacht zal het gevolg zijn, zo al niet uit angst voor geesten, dan toch door het vele praten over dingen waarover het beter is te zwijgen.'

Onder het spreken waren zij de deur genaderd, waarbij de schilder zijn gast onnodigerwijs met fladderbeweginkjes opjoeg; daar, bij de deur, waar hen het opgerolde tapijt in de weg lag, ontladde zich plots zijn onderdrukte woede, het tapijt kreeg een trap, zodat de deur nu in het geheel niet meer open kon; en het eindigde ermee, dat zij het samen een eind de kamer indroegen, waarna Holm naar het raam liep om de gordijnen te sluiten. Toen Arouet hem verbaasd opnam, zag hij, dat er zweetdruppels op zijn voorhoofd stonden. Hij leek oud en vervallen; de lege, kille trots in de lichtblauwe ogen stond in geen verhouding meer tot de rest van het gezicht.

Bij de straatdeur, verheugd wellicht dat de bezoeker vertrok,

putte hij zich uit in koddige plichtplegingen van een ouderwets karakter, waarbij Arouet's genius nog eens in de hoogte werd gestoken. Arouet durfde nu wel te vragen wat hem al enige minuten op de lippen brandde.

‘Mijnheer Holm, zou het mogelijk zijn, indien ook een vriend van mij het portret van Karel de Twaalfde te zien kreeg? Wij zullen maar kort blijven, en in geen geval de geesten bezweren in een voor u vermoeiend gesprek. Het is iemand, die onder de koning gevochten heeft. Of is het te veel gevraagd?’

Zonder veel geestdrift verklaarde Holm, dat het niet te veel gevraagd was; tenslotte gaf hij zijn toestemming nog in een iets positiever vorm, en het afscheid was hartelijk, en ging met handopsteken gepaard.

Dat Siquier het schilderij zou kunnen zien, ja moest zien, was hem eerst tot bewustzijn gekomen, toen hij met Holm over leven of dood van diens modellen had gesproken. Maar natuurlijk had hij het al eerder geweten. De kolonel had recht op het portret, en hij had recht op het portret met de kolonel erbij. Zou deze bezichtiging niet een weg kunnen openen naar nieuwe zekerheden - of onzekerheden - over de sluipmoord? Nieuwe onzekerheden waren altijd te verkiezen boven de oude; en het was voor hem aan geen twijfel meer onderhevig, dat, zo ergens, bij Siquier de oplossing lag, - of wat een oplossing zo dicht mogelijk nabijkwam, - niet bij derden als Hellichius of Stiernvos, die er niets mee te maken hadden.

Zijn adres had de kolonel nog steeds niet opgegeven; maar voor hun bijeenkomsten bij Arouet aan huis maakten zij de laatste tijd bindende afspraken, zodat hij het voorstel reeds de volgende dag kon doen. Hij deed het heel terloops, zonder te reppen van de diepe indruk, die het schilderij op hem had gemaakt. De kolonel, die dadelijk toestemde, bleek Holm niet alleen van naam te kennen, maar ook als protégé van de gravin. Van de fragmentarische schilderwijze was hij op de hoogte, zonder de diepere zin ervan te doorgronden; maar hij noemde Holm spontaan, en niet zonder spot, een ‘geestenziener,’ hetgeen Arouet noopte hem te waarschuwen tegen al te lichtvaardige behandeling van dit onderwerp in het bijzijn van de schilder.

Hij kwam nog meer te weten. Zonder Swedenborg te kennen, en ogenschijnlijk zonder er veel waarde aan te hechten, had de

gravin, al dan niet onder invloed van Holm, meer dan eens blijk gegeven zich tot het geestenrijk aangetrokken te voelen, al had zij weinig of geen geliefde doden als aanleiding daartoe. Siquier zelf lachte erom en beschouwde het als kunsten van vrouwen. Met al haar verstand betoonde de gravin hierin de goedgelovigheid van een kind; waarbij nog kwam, dat bepaalde gebeurtenissen in haar eigen huis haar telkens weer in de verleiding moesten brengen zich met het bovenzinnelijke in te laten. De graaf was in dit opzicht neutraal; die interesseerde zich alleen voor zijn nog niet zo lang geleden in de adelstand verheven voorgeslacht; maar dan was daar nog de huisknecht met de roodwollen kousen en zijn voorliefde voor afgedragen muilen van de gravin, en deze knecht zag ongetwijfeld geesten, of deed alsof, en daar hij er geen persoonlijk voordeel van had, was hij voor zichzelf vermoedelijk oprecht. Zonderling lawaai op zijn kamertje, wanneer hij naar zijn zeggen in diepe slaap was geweest, had de gravin voor het eerst op deze eigenaardigheid opmerkzaam gemaakt, en wel in Parijs, nog niet in Stockholm, zodat men haast zou geloven, dat het Zweedse geesten waren, die hem bezochten, als uitvloeisel van heimwee, of van schuldgevoel tegenover familieleden, of wat dan ook. Een tijdlang was er een rode kat in huis geweest, die af en toe het woord 'vrouw' uitsprak, maar alleen wanneer de knecht in de buurt was. Verder wist Siquier er niets van. Toen de gravin gemerkt had, dat hij er geen belang in stelde, had zij er het zwijgen toegedaan, en hij geloofde ook niet, dat zij in staat was haar familietrots in die mate te overwinnen, dat zij zich met haar eigen huisknecht zou afzonderen om geesten te citeren, geruisen te verwekken of vaasjes om te laten vallen.

Deze inlichtingen bereikten Arouet, toen zij zich reeds op weg naar de schilder bevonden, op een druilerige oktobermiddag, die de amoureuze optrekjes in een vreemd grijs licht scheen te isoleren, en aan de grijze standbeelden het droef berustende meegaf van wellustige verzinnebeelding zonder enig denkbaar profijt voor de symbolen zelve. Diana mocht haar boog spannen, zij bleef nuchter van Endymion, en de Amor in de ene tuin had het niet genoeglijker dan de Amor in de andere. Alles leek uitgestorven. In een moestuin lag een oude vrouw op haar knieën, diep gebogen over teelaarde, - vermoedelijk een der ergste koppelaarsters van Parijs en omstreken, maar onder dit nevelige herfst-

licht van een waardigheid en een nederigheid, die men zelfs bij de boerenstand niet meer aantrof. De rook uit de schoorstenen sloeg neer, regen voorspellend. En naast Arouet liep de kolonel met zijn lange passen in een gloednieuw kostuum, waarvan de dure paarse stof langs geheimzinnige, zij het ook niet bovennatuurlijke weg wel uit de beurs van de gravin gekomen zou zijn. Siquier stak zijn arendsneus in de lucht, en was vrij spraakzaam voor zijn doen; zij vermeden het doel van hun tocht aan te roeren, en het was in een vrolijke, bijna uitgelaten stemming dat zij het huisje van de oude schilder bereikten, die hen aan de deur opgewacht scheen te hebben, zo vlug werden zij opgedaan.

Toch kreeg hij de indruk, dat Siquier voor - deze gelegenheid als kolonel Lefèvre voorgesteld - een minder welkome gast was dan hijzelf. Niet alleen dat Holm de ogen van de kolonel vlijtig verreed en bijna nooit rechtstreeks het woord tot hem richtte, hij was er ook zo vlug mee het tweetal naar de bovenverdieping te brengen, dat men wel besluiten moest tot antipathie op het eerste gezicht, of anders tot afkeer om geheimen prijs te geven, die reeds de vorige maal tot enkele pijnlijke momenten hadden geleid. Voorts was niet weinig hinderlijk, dat hij voortdurend zijn neusgaten met snuif volpropte, uit een oude, groen uitgeslagen koperen doos. In zijn genies en geproest lag bepaald iets demonstratiefs, te meer omdat hij weinig deed om zijn bezoekers de bijbehorende snuifregen te besparen.

De niezende schilder had haast met de demonstratie. De meeste tijd besteedde hij aan het opentrekken van het gordijn. Bij het verplaatsen van het schilderij assisteerden de bezoekers hem, elkaar over zijn hoofd bedenkelijke blikken toewerpend. Arouet hield er rekening mee, dat het schilderij hem, en wellicht ook Siquier, zou tegenvallen. De bedekte lucht, het kwade humeur van de gastheer, het ontbreken van ieder voorafgaand gesprek, het moest allemaal de stemming wel verstoren. Daarbij kwam, dat hij de vorige maal veel beter voorbereid was geweest. Generaal Stenbock - zijn generaal - en koning Lodewijk, een zoveel geringer vorst eigenlijk, toch ook een groot man in zijn soort: zij waren geweest als de herauten van wat vorstelijkheid zijn kon in haar opperste, alleen door zelfironie draaglijk gemaakte verschijningsvorm.

‘Zet u schrap, kolonel,’ zei hij en hij merkte, dat zijn keel was dichtgesnoerd.’

‘Wanneer de heren aan weerskanten gaan staan...’ - Holm maakte fladderbewegingen met zijn kleine, blanke handen.

‘Ik kan zo heel goed zien,’ zei Siquier met rustige stem.

En weer boog uit het geverfde duister zich de glimlach naar voren, in de vorm van een gezicht dat een koning voorstelde. Het hoge voorhoofd, de donkere ogen, met bijna iets gezelligs, niets dreigends erin, - de blauwe jas, en verder zo weinig. Het was hetzelfde, en toch was het anders. Niet alleen dat Arouet nieuwe details opmerkte, - de leren handschoenen met grote kappen, het degengevest, door de linkerhand krijgshaftig omklemd, - maar de gedempte belichting scheen ook iets van de starheid aan de glimlach te ontnemen, een geheime vonk in de ogen te ontsteken, de omtrekken van het gezicht zachter en vloeiender te maken. Het was minder angstaanjagend; maar tegelijkertijd was het oneindig veel droeviger, scheen het als bij stil kaarslicht een verheven zwaarmoedigheid uit te stralen, die door het roerloze van de glimlach zowel ontkend werd als bevestigd.

‘Het is een van mijn beste schilderijen,’ zei Holm op onverschillige toon.

Op dit ogenblik keek Arouet naar Siquier, wiens gezicht zich geheel in de schaduw bevond. De kolonel stond vrijwel in de militaire houding, de armen neerhangend, en reeds vroeg Arouet zich af, of er dan in het geheel niets in hem omging, toen plotseling het hoofd gebogen werd, zich behoedzaam in zijn richting draaide, en de bruine, troebele ogen zichtbaar werden, gericht op hém. Het duurde misschien drie seconden, dat Siquier zo onderuit naar hem gluurde, met iets dat uit onderworpenheid en schrik gemengd scheen te zijn. Langer niet, toen keek de kolonel weer naar het schilderij, tamelijk rood in het gezicht, voor zover het licht daar een oordeel over toeliet.

Zijn hart bonsde. Wat was er gebeurd? Wat bewezen? Was Siquier's blik niet de blik van een schuldige geweest, en niet eens maar van een beschuldigde? Was dit niet de manier om te gluren bij het schilderij van iemand die men vermoord had? Hij wist niet of hij huilen moest, of dansen en springen en als een gek in de handen klappen.

11

Op straat voelde hij zich nogal opgewonden. Het was gaan motregen, maar hoewel geen van beiden een mantel bij zich had, bleven zij maar doorlopen, en sloegen, in de stad gekomen, geen acht op aanbiedingen van draagstoelen. De kolonel loofde het schilderij, en liet zich vrijmoedig uit over de gelijkens, die volgens hem opmerkelijk was, zonder evenwel aan alle aspecten van het uiterlijk van de koning recht te doen wedervaren. Niet alleen dat hij er waarlijk niet de hele dag zo sarcastisch placht uit te zien, er was ook een eigenaardige tegenstrijdigheid in het gezicht, al was het alleen maar tussen de kaalheid en de rimpelloze huid. Hiervan kon Arouet een verklaring geven, - de eigenaardige ontstaanswijze, waarvan Holm hem had verteld, en - bijna stelde het hem teleur, dat Siquier zo scherp en nuchter oordelen kon, en zijn gemoedsbeweging kennelijk geheel meester was geworden. Zelfs hield hij er rekening mee, dat hij zich vergist kon hebben. Wanneer Siquier iemand aankeek, kon dat gemakkelijk een eigenaardige indruk maken, met die grote bruine ogen in dat geelachtige gezicht.

‘Het is het meest indrukwekkende dat ik ooit gezien heb,’ zei hij, ijverig naast de kolonel voortstappend, van wie er twee passen gingen op drie van de zijne, ‘ik zou het wel eens met het origineel willen vergelijken. Die ogen hebben iets doorborends, hoewel ze zich niet schijnen in te spannen.’

‘De ogen waren ongeveer wel zo,’ zei Siquier, ‘ik ben blij, dat ik het schilderij gezien heb. Die oude heer zag ons liever gaan dan komen, leek mij.’

‘O, hij heeft allerlei geheimen, of beeldt zich dit in. Eigenlijk schildert hij geesten, - schimmen, - dit beweert hij tenminste.’

‘Indertijd in Stockholm heb ik wel eens van hem gehoord. Ik geloof, dat men hem een middelmatig schilder vond, maar over geesten is mij toen niets ter ore gekomen. Ik vrees, dat de gravin hem daaraan geholpen heeft.’

‘Neen, Emanuel Swedenborg, een geleerde daar. Ik kan u dit nu wel vertellen, want wij zullen wel nooit meer naar hem toegaan. Maar vond u ook niet, dat in de blik van de koning iets school alsof hij, geest of geen geest, onze geheimste bedoelingen zou kunnen raden? Had hij dat ook in werkelijkheid?’

‘Ik kan niet zeggen, dat geheime bedoelingen, tenminste van mensen uit zijn omgeving, zijn belangstelling gaande maakten,’ zei Siquier, die even gelachen had, omdat Arouet alweer aan het informeren was gegaan, ‘u moet ook bedenken onder welke omstandigheden ik hem gekend heb. Allemaal mensen loyaal tot in het merg die hem omringden. Of diplomatieke tegenstanders, - neen, dat niet eens: diplomaten, die hem tot een andere gedragslijn wilden overhalen. Die waren niet moeilijk te doorzien. En babbelende Turken kon een kind doorzien.’

‘Ik bedoel meer zaken van het geweten. Een eenvoudig voorbeeld: een bediende had gestolen, en die liet hij door de mand vallen door hem zo aan te kijken.’ ‘Dat kwam niet voor, stelende bedienden. Er wáren ook geen bedienden, alleen soldaten, die van de eerste tot de laatste voor hem door het vuur gingen. Hij bemoeide zich ook nooit met de persoonlijke aangelegenheden van anderen. Alleen wanneer de mensen ziek waren: daar had hij veel hart voor. Ziekte scheen hij als ernstiger te beschouwen dan verwondingen. Maar in het algemeen waren die dingen toch niet te voorspellen. Hij was een abstracte natuur, in zijn hart een wiskunstenaar, en kwam hij met de werkelijkheid in aanraking, dan moest men op verrassingen bedacht zijn. In dat... boek van u zult u toch wel niet zo diep op zijn karakter ingaan?’

Arouet zuchtte. - ‘Ja, dat boek... Over zijn karakter schrijf ik natuurlijk alleen wat ik zeker weet.’

‘Volgens uw wetenschappelijke stelregel,’ zei Siquier op luchtige toon.

‘Inderdaad.’

Zij zwegen een poos. Arouet telde hun beider stappen, raakte in de war, en voelde zijn hart kloppen, in weer een ander ritme. Siquier floot een populair deuntje. Zij liepen nu door drukkere straten.

‘We moesten naar een koffiehuis gaan,’ zei Siquier, ‘deze regen begint hinderlijk te worden, en naar uw kamer, over de Seine, is het nog ver. Een glas wijn, wanneer ik u dat mag aanbieden... Ik zal maar eens over de schreef gaan voor deze gelegenheid. Het schiet mij nu te binnen, dat ik de koning één keer meegemaakt heb in een gewetenszaak, waarbij die blik, waar u over sprak, hem zekere voordelen verschaftte. Dat trof kolonel Düring, die hem op zijn rit door Duitsland vergezeld had, en die een jaar later in Straalsund sneuvelde. Ik had weinig op met Düring, al was hij een moedig en kundig officier; maar hij liet mij, en ook Maigret, altijd voelen, dat wij maar Fransen waren. U weet vermoedelijk, dat wij met ons allen de koning uit Turkije waren gevolgd, totdat het langzame reizen hem begon te vervelen, en hij er met Düring en Rosen vandoorging. Nu was Rosen geen gelukkige keus. Van zijn moed en beleid wil ik niets zeggen, maar hij was ziekelijk, had het meen ik aan de borst, en is dan ook halverwege achter moeten blijven. Later is hij in Straalsund nog bij ons gekomen, nu werkelijk ziek. Iedereen mocht hem graag, en er gingen stemmen op, dat de koning hem beter had kunnen sparen. Toen moet Düring tegen andere officieren gezegd hebben: dat is mijn fout geweest, ik heb Rosen aangewezen, maar ik had geen andere keus, want degenen die ik aanzocht voelden er niets voor, en weigerden onder een of ander voorwendsel. Daarbij noemde hij ook mijn naam. Voor de overigen kan ik niet instaan, maar wat mij betrof was het een pertinente leugen. Men had mij niet gevraagd, omdat ik eigenlijk in dienst was van Hessen-Kassel, met de rang van adjudant-generaal, - tamelijk formeel, maar zoiets weegt, wanneer men snel een beslissing moet nemen en iemand als de koning al op een paard ziet zitten, gereed om weg te rijden zonder behoorlijk escorte... Zullen wij hier binnengaan?’

Het was een vrij stil etablissement, waar in een hoek wat oudere heren met de hoofden bij elkaar zaten te fluisteren. Op de tegelvloer lagen hier en daar kleurige tapijtjes, zoals die in Parijs door Turken of Turkgelijken werden verhandeld, en aan de muren hingen beroekte schilderijen, jachttaferelen en dergelijke voorstellend. Het zaaltje was erg donker, en het duurde enige tijd voordat Arouet aan een ander tafeltje een als jager gekleed heer opmerkte, die met zijn jachthond aan zijn voeten paperassen bestudeerde. Een ogenblik meende hij graaf Oxenstierna te her-

kennen, de broer van Siquier's veeleisende verloofde; het smalle, grijze snorretje, dat hij voor de hazelip had aangezien, ontdekte hij eerder dan dat het onwaarschijnlijke tot hem doordrong van zulk een ontmoeting. Het was hoogstens de schim van Oxenstierna, geschilderd als iemand anders.... Siquier bestelde wijn, en vervolgde zijn verhaal:

‘Nu was er in Straalsund niemand bij wie ik mij kon beklagen dan bij de koning. Door mijn positie kon ik mij moeilijk tot generaal Ducker wenden; en de zaak kon ook niet onder elkaar geregeld worden, want Düring ontkende mijn naam te hebben genoemd, en de officieren, die het gehoord hadden, wilden er niets mee te maken hebben, en zeiden, dat wij in Straalsund wel iets beters te doen hadden dan erekwesties te regelen. Ik dus naar de koning. Het was mij er alleen om te doen, dat Düring mij zijn verontschuldigen aanbod; van een duel, of van straf of iets dergelijks, was onder die omstandigheden natuurlijk geen sprake, en bovendien kon Düring na die gemeenschappelijke rit als een gunsteling gelden. Het was niet in het heetst van het gevecht, dat de koning mij te woord stond; maar gevochten werd daar altijd, en tijdens het korte onderhoud ontploften twee bommen, niet eens zo ver van ons vandaan. Hij luisterde aandachtig toe, knikte een paar maal, en greep mij toen bij de bovenarm. Die liet hij niet meer los, en zo nam hij mij zonder een woord te spreken mee naar Düring, die drie straten verder toezicht hield bij het blussen van een brand. In de verte zag hij ons al aankomen, de koning met zijn lange benen en in zijn donkerblauwe jas, die mij aan de arm vasthield alsof hij mij gearresteerd had. De koning stond stil, keek naar Düring, en begon zachtjes te lachen. Düring kwam naar ons toe, en toen hield de koning op met lachen, en keek Düring alleen maar aan. Niemand lette op ons. Dat duurde even, toen sloeg Düring de ogen neer, en zei: het spijt mij, uwe majesteit, ik ben tot de overtuiging gekomen, dat ik generaal Siquier belasterd heb, en ik bied u en hem mijn verontschuldigen aan. Braaf, zei de koning, en liep dadelijk weg. Düring en ik keken elkaar aan als schooljongens, die onverdiend door de meester zijn geprezen, en toen begonnen we maar over iets anders te praten. Ik vermoed, dat hij allang van plan was bakzeil te halen; maar zonder het ingrijpen van de koning zou hij dat toch niet gedaan hebben.’

‘Een voorbeeld van de kracht van zijn blik dus,’ zei Arouet, ietwat teleurgesteld door het slot van het verhaal, ‘ik vraag mij af wat er gebeurd zou zijn, wanneer Düring onschuldig was geweest en uw naam niet had genoemd.’

‘Ik vermoed, dat de koning van het geval gehoord had, en min of meer verwachtte, dat ik bij hem zou komen. Hij kende Düring, - niet als leugenaar, dat wil ik niet zeggen, maar als iemand nogal los in de mond over zijn medeofficieren. Was dit anders geweest, dan had hij geen reden gehad mij eerder te geloven dan Düring.’

‘Dan had hij ú zo aangekeken.’

‘Of ons beiden om beurten.’

‘Dan had het een Salomonsoordeel kunnen worden. Of eigenlijk waren er dan meer dan twee partijen geweest: uw zegslieden ook nog.’

‘O ja, die ook nog,’ zei Siquier, die voor zulk een half juridisch commentaar het geval niet belangrijk genoeg scheen te vinden.

Zij dronken hun wijn, en toen Arouet het zaaltje rondkeek, stuitte zijn blik op de jager, die zo juist zijn jachthond dicht bij zich had geroepen, aangezien het dier de doorgang versperde van nieuwe bezoekers, die door de regen naar binnen waren gedreven. Zonder het snorretje, en met een hazelip, zou hij werkelijk op graaf Oxenstierna hebben geleken. Arouet kende hem niet; hij leek iemand van adel, en zou heel goed een vreemdeling kunnen zijn. Een gedachte vormde zich in zijn brein, zonder zich nog geheel te laten grijpen. Deze gedachte stond inderdaad met graaf Oxenstierna in verband, onder andere; de graaf was niet de hoofdpersoon, hetgeen ook moeilijk te verwachten was geweest... Na enige ogenblikken te hebben gearzeld, zei hij tegen Siquier, die door het raam verstrooid naar de voorbijglijdende draagstoelen zat te kijken:

‘Stelt men bij de Oxenstierna's nog altijd dezelfde eis?’

Siquier bleef nog enkele tellen naar buiten staren, en draaide zich toen langzaam om naar Arouet, waarbij hij er zorg voor droeg diens ogen te vermijden. ‘Dat punt is niet meer aangeroerd. Het standpunt van de gravin zal wel hetzelfde gebleven zijn. Er is geen sprake van een ultimatum; zij wil wel wachten, en haar vertrek naar Zweden een paar maanden uitstellen. Zij is niet moeilijk. Dat is veeleer haar broer.’

‘Er zou een middel gevonden moeten worden om hen te overtuigen, een afdoend middel, in hún ogen. Daarbij denk ik toch meer aan de gravin dan aan de graaf. Op dat plan ben ik gekomen door het gesprek met Holm, de vorige keer... Of eigenlijk nog meer door wat u mij over de gravin vertelde: dat zij aan geestenbezwingen hecht.’

Meer verbaasd dan onderzoekend nam Siquier hem op. Het was niet gemakkelijk onder deze blik half gevormde gedachten onder woorden te brengen.

‘Het ligt niet in mijn bedoeling deze mensen te bedriegen. Dat wij beiden niet in geesten geloven, houdt nog geen ontkenning in van de mogelijkheid van hun bestaan. Maar ik had gedacht... Wanneer u onschuldig bent, - en u bént onschuldig, - zou het dan niet voor de hand liggen diegene te vragen, die er het nauwst bij betrokken is geweest?’

Siquier staaarde hem aan, lang. Hij trok één wenkbrauw op, als een omgekeerde kniphoog, en zijn hand speelde met het wijnglas, - een oude hand, niet alleen geelachtig van huid, maar ook met bruine vlekken overdekt. Hij mompelde wat. Hij scheen het zo best naar zijn zin te hebben, bij dat wijnglas, droog in het koffiehuis met de donkere jachtaferelen tegen de muur in hun gouden lijsten.

‘Ik begin te begrijpen waar u heen wilt. Het maakt op mij een belachelijke indruk, maar dat komt dan misschien omdat ik inderdaad niet in geesten geloof.’

‘Maar toch wel in een voortbestaan na de dood?’

Siquier knikte. ‘Ik geloof wat de kerk leert, en heb mij daar verder nooit in verdiept. Maar misschien heb ik uw bedoeling toch niet helemaal goed begrepen. U bedoelde...’

‘De koning.’

Weer knikte Siquier, en bekeek de nagels van diezelfde bruinegevlekte hand. Toen keek hij om zich heen, en liet zijn stem dalen:

‘Maar zou het dan niet veel eenvoudiger zijn, wanneer u de wens van de gravin inwilligde, mijnheer Arouet?’

‘Daar heb ik aan gedacht,’ zei Arouet onmiddellijk, ‘maar wat mag men zich daarvan voorstellen?’

‘Wat haar betreft is het toch maar een formaliteit: om haar broer te paaien. Dat weet u toch?’

‘Ja...’

De vaderlijk overredende toon van Siquier maakte hem kribbig. Tot nog toe had hij stellig gemeend, dat de kolonel zich de ‘apologie’ uit het hoofd had gezet; en nu bleek hij altijd nog in de hoop te leven van de reddende uitwerking van iets dat de schrijver zo weinig moeite zou kosten. Weinig moeite, inderdaad, en niemand mocht hem van kwade wil betichten. Maar kwade wil was iets anders dan de onwil om te doen waar anderen op aandrongen. Die onwil was onoverwinnelijk, want die kwam uit zijn lichaam voort, wroette in zijn maagstreek, kneep en aaide in zijn keel.

‘Het ene sluit het andere niet uit, dunkt mij.’ - Hij maakte een sierlijk gebaar van de meest vluchtige bereidwilligheid. - ‘Ik stel mij voor, dat de gravin er niet eens meer waarde aan zou hechten, wanneer, op de manier die ik mij had voorgesteld...’

‘De schim van de koning laten verklaren, dat ik hem niet vermoord heb?’

‘Daar komt het ongeveer op neer. Vindt u dat zo vreemd? Misschien heeft dat verhaal over kolonel Düring mij op de gedachte gebracht. De koning hééft het al eens voor u opgenomen toen u onschuldig was.’

‘U vergeet blijkbaar, dat wat de gravin wil niet het bewijs van mijn onschuld is, maar openbaarheid.’

‘Het zou toch openbaar te maken zijn? In mijn boek kan ik het moeilijk vermelden, maar er zijn genoeg andere wegen.’

‘Ik zou niet weten welke, mijnheer Arouet. We zouden er getuigen bij moeten hebben, en daar voel ik niets voor. Daarbij gaat u van de veronderstelling uit, dat de schim van de koning die u eerst al heeft verondersteld - weet wie hem vermoord heeft. Dat is niet aannemelijk, zelfs niet voor de gravin. De koning werd door een kogel getroffen, en was op slag dood. Hij zou dus na zijn dood ingelicht moeten zijn. Of we zouden moeten aannemen, dat de geesten van gestorvenen alwetend zijn, en in dat geval waren we niet op de koning aangewezen, en konden evengoed een ander nemen... Weet u wat ik geloof?’ - En op Arouet's vragende blik: ‘Dat u helemaal niet zo vast van mijn onschuld overtuigd bent als u altijd heeft voorgegeven.’

Hierop had hij niet gerekend. In gedachten mocht hij al wekenlang aan Siquier's onschuld gewrikt en gemorreld hebben, hij

mocht jonge Zweden hebben willen uithoren, hij mocht Siquier bespied hebben bij schilderijen, - in woorden had hij alles nagelaten wat hem daarbij had kunnen verraden. Of had Siquier deze behoedzaamheid, dit zwijgen, juist op het spoor gebracht? Arouet doorstond zijn blik, en dacht na. Het beste zou zijn te zeggen: zeker, kolonel, ik twijfel. Dan was hij meteen van de ‘apologie’ af. Maar zou hij dat durven?

‘Het zou u in het geheel niet verbazen, mijnheer Arouet, wanneer ik zei: ja, ik heb het gedaan. Niet?’

‘Iemand moet het gedaan hebben,’ zei Arouet, zijn lippen bevochtigend, ‘maar wat brengt u eigenlijk op die gedachte?’

‘Wel,’ zei Siquier, die weer met zijn wijnglas was gaan spelen, ‘in de eerste plaats omdat u mij niet in het openbaar verdedigen wilt.’

‘Dat is niet waar! Ik heb u de redenen uiteengezet... Verplaats u in mijn omstandigheden: ik had u beloofd uw naam in het boek niet te noemen. Nu komt gravin Oxenstierna, en wil mij het omgekeerde laten beloven! U sloot zich daarbij aan, zeer zeker, maar niet van ganser harte, dat heb ik maar al te goed gemerkt. Wat uw geheime roerselen betreft meen ik nog steeds in uw geest te handelen door...’

‘Maak het niet ál te geheimzinnig, mijnheer Arouet. In de tweede plaats dit voorstel om de geest van de koning te bezweren, een voorstel, dat een vernuftig man als u - ik wil niet zeggen: een schrijver van toneelstukken - bepaald geen eer aandoet. Ik weet niet hoe u zich de gang van zaken had voorgesteld. De gravin is zelf niet in staat geesten op te roepen. Had u misschien aan Holm gedacht?’

‘Neen, maar u zei, dat de huisknecht...’

‘De huisknecht. Het aangewezen sujet om zich in onze particuliere zaken te mengen. Goed, de huisknecht, goed. Evenals ik gaat u ervan uit, dat het allemaal onzin is, en dat er geen geesten bestaan. De huisknecht kan dus zeggen... aangenomen, dat hij spreekt, verstaanbaar spreekt... kan dus zeggen wat hem voor de mond komt. Wanneer hij nu eens zegt: kolonel Siquier heeft het gedaan...?’

‘Dat zou ik immers niet hoeven te geloven...’

‘Dan had u mij van de wal in de sloot geholpen, - waar het u zeker niet om te doen is. Maar tevens zou het erg interessant

voor u zijn om te zien wat voor gezicht kolonel Siquier dan trok.’

‘Laat mij er dan niet bij tegenwoordig zijn, en houdt u alles voor mij geheim! U wrijft mij bedoelingen aan, kolonel...! Ik herhaal wat ik u vroeger al zei: ik kan niet overtuigd zijn van uw onschuld, omdat geen sterveling dat kan zijn! Dat betekent helemaal niet, dat ik in uw schuld geloof, of ook maar ernstig met de mogelijkheid daarvan rekening houd!’

Zijn stem was luider gaan klinken, zodat Siquier, na even naar de tafel in de hoek te hebben omgekeken, zijn hand op zijn arm legde. Daarna ledigde hij zijn glas, veegde zijn snor met zijn handrug af, en knikte een paar maal, nadenkend, bijna droevig.

‘Het is wellicht uw gewoonte om in zaken als deze nóg strenger, nóg kieskeuriger en... onmeedogender te zijn dan een rechter. U heeft mij trouwens verteld, dat u korte tijd een opleiding als jurist hebt genoten. U hoeft zich niet te verontschuldigen, mijnheer Arouet, ik kan niet eens zeggen, dat ik het u erg kwalijk neem. U bent nu eenmaal iemand, die voortdurend op de loer moet liggen, en in weerwil van uw frivole, deïstische levensopvatting zou een inquisiteur van u kunnen leren. Maar zou het onder deze omstandigheden niet beter zijn, wanneer wij elkaar niet meer ontmoetten?’

Arouet voelde het bloed uit zijn wangen wegtrekken. Met deze mogelijkheid had hij nooit rekening gehouden. Een breuk met Siquier leek hem erger dan alles, ontmoedigender dan wanneer om de een of andere reden het boek over Karel de Twaalfde ongeschreven zou blijven, - ontmoedigend juist voor de schrijver Arouet, bijgenaamd Voltaire. Want de laatste maanden had zijn eigenlijke scheppende arbeid, met al zijn vindingrijkheid en fantasie erin gestoken, niet bestaan uit het beschrijven van Karel, maar uit het uithoren van Siquier. Zonder Siquier had zijn leven geen doel meer. Hij besloot zijn schepen achter zich te verbranden.

‘Het karakterbeeld, dat u van mij ontworpen heeft, kolonel, kan juist of onjuist zijn, - eerder juist, lijkt mij, - maar er blijft mij niets anders over dan u te beloven...’

‘U moet het niet tegen uw zin doen,’ zei Siquier haastig.

‘U te beloven het in mijn boek openlijk voor u op te nemen. Dat zeg ik niet om u opnieuw aan mij te binden, maar omdat ik het als mijn plicht beschouw. Ik wil het ook gravin Oxenstierna

beloven. Ik ben overtuigd van uw onschuld, niet juridisch, maar menselijk. Het boek schrijf ik als mens, niet als jurist.'

'Ik dacht vooral als geschiedkundige, als geleerde... Maar ik waardeer uw houding, mijnheer, de wijziging in uw houding... Goed. En als ik u nu eens zei, dat ik het tóch gedaan heb?'

Aan het verrukkelijke gevoel van ontspanning, dat hem doorgolfde, bespeurde Arouet, dat hij dagen, ja weken en maanden lang hierop had zitten wachten: op dit ene. Het juichte in hem: laat hij het zeggen, laat hij het uitspreken, laat hem niet vragen, maar laat hem bekennen... Het was nog niet zo ver. Nooit? Maar zou Siquier dan niet kunnen bekennen, dat hij het een heel klein beetje gedaan had, als een heel kleine misstap, een minuscule moord, iets heel kleins en vergeeflijks alleen tussen hen beiden, waar niemand anders van hoefde te weten?... Neen, Siquier zou niets bekennen. Siquier plaagde hem alleen maar; dat bleek duidelijk genoeg, wanneer men Siquier bekeek, met zijn zware, troebele ogen, zijn uitdagende arendsneus, de verticale kuilen in zijn wangen, die even goed aan een moordenaar hadden kunnen toebehoren, maar die thans alleen maar bijdroegen tot de ondoorgrondelijke spot op dat geelachtige gelaat... Zich tot kalmte dwingend zei hij:

'Dan zou ik het niet geloven. Ik zou uw verdediging tóch op mij nemen.'

'Met het gevoel dat u zat te liegen,' zei Siquier.

'Dan kent u mij niet, kolonel... Daarmee is niet gezegd, dat deze valse bekentenis mij niet aan het peinzen zou brengen. Alles schijn, toegegeven; maar wanneer ik de overtuiging had, dat u er zelf in geloofde, dan zou het mij zijn alsof er een streep onder deze historie getrokken was, alsof zij nu eerst recht tot het verleden behoorde. U zou hierin trouwens een lijn van de minste weerstand hebben gevolgd, want u heeft de bekentenis al eens afgelegd. In een koortsaanval zou u dat zelfs opnieuw kunnen doen... Hoe gaat het er nu eigenlijk mee? Ik hoor de laatste tijd niets meer over uw koortsen.'

'Mijn koortsen laten niets te wensen over,' zei Siquier, en de ironie in zijn stem ontging de ander niet.

'Nog afgezien van deze dwang tot herhaling van wat al eens eerder is geschied, schuilt er naar mijn mening onder alle omstandigheden iets nobels in om de schuld op zich te nemen. Sommige

mensen beschuldigen zichzelf uit ijdelheid of om opschudding te verwekken, bij u zouden natuurlijk andere drijfveren in het spel zijn, - trots en minachting bijvoorbeeld. En wat ik zoëven al zei: de behoefte om er een streep onder te zetten, om schoon schip te maken! O, alleen al omdat de mensen dan minder over u zouden praten, juist minder! Hij heeft het gedaan, zouden ze zeggen, dan is het ook niet meer de moeite waard om hem erop aan te zien. Het zou dwaasheid zijn om u het afleggen van een valse bekentenis aan te raden, maar ik maak mij sterk, dat u zich na afloop in uw hart minder schuldig zou voelen dan thans.'

'Het is mogelijk,' zei de kolonel, die opmerkzaam had toegeluisterd, 'ik moet zeggen, dat u zich veel moeite geeft om u in mijn gemoedstoestand te verplaatsen... Alleen, en dit moet u nu vooral niet als een verwijt beschouwen, kan ik mij nog steeds niet aan de gedachte onttrekken, dat u mij half en half, of voor één kwart of minder, toch nog voor de dader houdt. Ik meen dit in alle ernst, mijnheer Arouet.'

'Dat is niet waar!' riep Arouet, en keek nu zelf naar het tafeltje waar de oude heren zaten te beraadslagen, 'maar stel dat het waar was, zelfs dan zou ik uw verdediging op mij nemen, en wel een paradox dan! De onschuldige zou zichzelf hebben beschuldigd, en die van zijn schuld overtuigd is zou hem ontlasten! Niemand zou er nog iets van begrijpen, en tenslotte zou men mij nog voor de medeplichtige houden! Een komedie van de zotste verwisselingen... Ik vraag mij af, of zoiets al eens in een drama is verwerkt; ik kan mij niet anders voorstellen, hoewel natuurlijk de neiging tot onzinnige zelfbeschuldiging onder de mensen even weinig verbreid is als die om voor misdadigers in de bres te springen... Toch herinner ik mij een voorbeeld, uit mijn eigen jeugd. Ik ben bij de Jezuïeten opgevoed, in het Collège Louis le Grand, en bewaar daar de aangenaamste herinneringen aan. Uiteraard kwam het bij de biecht, die daar zeer ernstig, ik zou haast zeggen in virtuoze zin wordt opgevat, herhaaldelijk voor, dat men zichzelf vals beschuldigde, eenvoudig omdat men iets te vertellen moest hebben; maar dat betrof toch meer kleinigheden, of overdrijvingen. Ik schijn daar de smaak van te pakken te hebben gekregen, want op een goede dag nam ik de schuld op mij van een diefstal, waarvan ik trouwens werd verdacht, maar dan met anderen samen. Ik herinner mij nog goed hoe superieur ik mij voelde: dat ik

voor de dader werd aangezien, had mij geschokt en vernederd, en nu was ik opeens hun meerdere, en voelde mij bijkans hun weldoener. Zij hoefden nu niet meer te zoeken, welk een opluchting! Toen ik eenmaal door de mand gevallen was, begreep ik niet meer hoe ik zo dwaas had kunnen zijn... Jezuïeten hebben niet veel tijd nodig om zoiets te doorzien. Zij schreven de bekentenis toe aan mijn levendige fantasie, en brachten mijn vader op de hoogte... Iets anders is, kolonel, dat zulk een bekentenis als waar u op zinspeelde een toetssteen zou kunnen zijn voor de gevoelens, die de gravin u toedraagt.'

'Dat is niet nodig,' zei Siquier droogjes, 'ik ken die gevoelens. De gravin heeft veel genegenheid voor mij, - zij heeft altijd met een oud-militair will trouwen, desnoods van nederige komaf, - en de moord zelf zou zij mij niet kwalijk nemen. Er zou eevoudig niets veranderd zijn. Zij zou naar Zweden teruggaan en mij nooit meer schrijven. U moet vooral ook niet menen, dat mijn leven dan verwoest zou zijn. Ik zal aan de derdendaagse koorts sterven, of aan de geelzucht, maar niet aan een gebroken hart.'

12

Geen gebroken hart, dacht Arouet, toen zij weer op straat liepen, geen verwoest leven, maar wel een lege beurs... Vol ijver nu om het de kolonel naar de zin te maken, vroeg hij toestemming om gravin Oxenstierna op de hoogte te stellen en tegenover haar de belofte te herhalen. Hij was blij, de kolonel met de 'apologie' voorlopig tevreden te hebben gesteld. Dit verschaftte hem een vrijbrief tot allerlei, zelfs om af en toe in zijn schuld te geloven. Niet dat hij dit deed, of vermoedelijk ooit nog doen zou, maar hij had het graag willen doen. Het was een spel, en toch ook weer meer dan dat. Langzamerhand was het ervan gekomen, dat Siquier hem een beetje teleurstelde door geen moordenaar te zijn; en bovendien: had iemand als Karel de Twaalfde niet het recht op een behoorlijke moordenaar, in plaats van een sans-valeur, die men betaalde voor het werk en dan de woestijn instuurde?

Het allerliefst had hij natuurlijk de werkelijke moordenaar ontdekt, en hij besloot daar zijn gedachten over te laten gaan, deze avond nog. Eerst moest hij zijn brief schrijven aan de gravin. Daarna... en het was hem of het onderzoek naar de ware 'sicaire' hem een zee van mogelijkheden bood, waaruit hij maar een keuze had te doen, - een golvende tuin der historie, een hof van Eden, waar de werkelijk gebeurde feiten met hun eigen jaartal aan bomen der kennis hingen, toegankelijk voor het doortastend vernuft. Glanzende appels, en een dikke Zweedse gravin als Eva. Maar welk een vondst zou het niet zijn! Hij maakte Siquier gelukkig, het huwelijk ging door, en zelf werd hij beroemd...

Na de gravin een kort biljet te hebben gestuurd, waarin hij om een onderhoud verzocht, ging hij in bed liggen om over de moordenaar van Karel de Twaalfde na te denken, half overtuigd

nog steeds, dat denkkraft alles vermocht en zelfs voor ontbrekende feiten in de bres kon springen. Thiériot was enkele dagen bij familie op het land, en zou misschien weken wegblijven. Of zelfs voorgoed; het leek hem niet onmogelijk, dat deze trouwe hondennatuur, maar die als vriend en assistent hinderlijk overbodig was, een nieuwe roeping zou ontdekken in het staren naar zwellende druiven of het zich vereenzelvigen met een kluit aarde. Thiériot had altijd iets pastoraals in zijn wezen gehad, een soort mythologische laksheid; op het land zou men hem inhalen als een godheid, die men daar altijd al had willen hebben. Betreuren zou hij dit niet, want deze nadrukkelijke luiheid, bij iemand die het zo goed met hem meende, was zeker niet zonder invloed gebleven op zijn eigen werkijver... Hoe dit zij, hij had het rijk alleen. Op een tafeltje naast zijn bed lag papier en potlood. Twee kaarsen verlichtten het vertrek.

De beste getuige was natuurlijk Siquier zelf. Niet alleen dat die alles van nabij had meegemaakt, hij had ook alle reden om er niets van te vergeten. Nu was hij ervan overtuigd, dat Siquier hem niet alles had verteld. Niet uit wantrouwen, of omdat hij werkelijk iets te verbergen had, maar omdat het onmogelijk was alles te vertellen. Siquier had ook geen systematische geest; alles moest bij stukjes en beetjes uit hem getrokken worden; hij miste het vermogen om zijn aandacht te verdelen, om aan de dingen te denken, die toevallig niet aan de beurt waren. Soms leek het alsof hij het maar het gemakkelijkst vond zich aan de traditionele voorstelling van zaken te houden, hetgeen des te opmerkelijker was, waar hij de desbetreffende memoires niet kende en er ook geen belang in stelde. De gebeurtenissen schenen meteen in een vaste vorm gegoten te zijn, volgens een bepaalde selectie, waar iedereen, geletterd of ongeletterd, zich voortaan aan hield.

Uit de memoires liet zich het volgende afleiden. Karel was in de loopgraven gegaan, omdat Maigret hem gezegd had, dat de vesting binnen een week stormrijp zou zijn. Dit was te controleren, het was niet aan te nemen, dat Maigret hem in de val had willen lokken. De Denen hadden brandende pekkransen opgehangen en schoten lichtkogels af, nu en dan ook gewone kogels, maar voor musketvuur was de afstand te groot. Karel begaf zich naar het verste punt, daar waar de loopgraaf een hoek maakte; hij groette de arbeiders, en ging staan kijken, met zijn hoofd en

schouder boven de borstwering uit. Maigret, die hem met Siquier gevolgd was, zei tegen hem: 'Dit is geen geschikte plaats voor uwe majesteit: kogels hebben even weinig respect voor een koning als voor een gemeen soldaat.' Een der Zweedse officieren, die wat verderop stonden, zei tegen Maigret: 'Laat hem maar. Hoe meer u hem waarschuwt, hoe meer hij zich blootstelt.' Hieruit kon men opmaken, dat de ingenieur zich op dat moment niet al te dicht meer bij de koning bevond, hetgeen klopte met andere gegevens, want Maigret en Siquier waren inderdaad niet bij hem gebleven. Om 10 uur kwam de maan op, en de officieren, Zweden en Fransen, zagen hem nog steeds op diezelfde plek, thans liggend, met het hoofd boven de borstwering uit, de wang gesteund op de linkerhand. De officieren beraadslaagden hoe zij hem het best weg konden krijgen; toen hoorden ze een plof, de koning scheen getroffen te zijn, - later bleek hij nog naar zijn degen te hebben gegrepen, - en een der officieren riep: 'Here Jezus, de koning is doodgeschoten!' Maigret zei: 'Het toneelstuk is afgelopen, laten we gaan souperen.' Siquier ging graaf Schwerin waarschuwen, en vervolgens de erfprins.

Dat was alles, en het was heel weinig. Door dit weinige misschien des te indrukwekkender, vond Arouet, die meer dan eens naar zijn potlood gegrepen had, maar zonder iets op te schrijven. Het was een tragedie in de karigste omtrekken, en wanneer men aannam, dat er zich tien of vijftien officieren en honderden soldaten op minder dan een musketschot afstand van het slachtoffer hadden bevonden, dan was het zoeken naar de dader het zoeken naar een naald in een hooiberg. Zelfs minder dan dat, want iedereen, die voor naald in aanmerking kwam, had de andere naalden onder een zekere controle gehad; zij hadden heus niet allemaal naar de koning gekeken, maar ook op elkaar gelet. Houvast had men alleen aan uitlatingen; zo kon Maigret, die Karel gewaarschuwd had, ondanks zijn later cynische opmerking veilig van de lijst worden geschrapt. Kende men de verhouding van Siquier tot Maigret, dan wist men ook al weer meer over Siquier. Maar volgens deze laatste was er in het geheel geen verhouding geweest, want Maigret was een droog, gevoelloos man, hetgeen ook wel uit zijn grafrede was gebleken, tenzij men deze opvatte als een uiting van spijt en verbittering, omdat de koning zijn woorden in de wind geslagen had. Van de Zweden kende hij, be-

halve graaf Schwerin, de bevelhebbende generaal, en de generaal-majoor Cronstedt, die zeker niet in de buurt was geweest, de volgende namen: graaf Posse, een gardekapitein, en de aide de camp Kulbert. Hij wist niet eens, of een van die twee de bewuste woorden tegen Maigret had gezegd. Volgens Siquier waren er Zweedse officieren in de buurt geweest, die de laatste jaren nauwere betrekkingen met de erfprins hadden onderhouden dan hijzelf; maar wie dat waren wist hij niet, en Siquier was er zeker van dat geen van hen de dader had kunnen zijn. En verder? Een soldaat kon met een musket hebben geschoten, een Deen kon uit de vesting tot in de loopgraven zijn doorgedrongen. Dat was werkelijk alles.

Wie was de dader? Hoewel het onzinnig leek, dat de dader niet te vinden was en nooit gevonden zou worden, was hij bereid toe te geven, dat er aan de menselijke denkkraft grenzen waren gesteld, - niet aan de kracht als zodanig, maar aan het gebied, waarop zij zich kon openbaren. Hoe groter de kracht, hoe kleiner, onvollediger dit gebied kon zijn. Een groot filosoof, een Aristoteles, een Locke, zou met nog twee namen erbij, en wat uitlatingen, de dader kunnen aanwijzen. God zelf, dacht Hij erover na, zou met nóg minder feiten kunnen volstaan, - een ogenblik verondersteld, dat God het niet van het begin af aan had geweten, en gewild. De God der deïsten zou zich in elk geval op de hoogte moeten stellen. François-Marie Arouet daarentegen bereikte niets, en noemde hij zich Voltaire, ter onderscheiding van een bekrompen vader en een Jansenistische vlerk van een broer, dan bereikte hij ook niets. En kolonel Siquier bereikte evenmin iets, maar had wellicht iets kunnen bereiken, wanneer hij beter uit zijn ogen had gekeken. Niemand bereikte iets. Tenzij...

Arouet richtte zich op in de kussens, en tuurde met schemerend oog naar het door kaarslicht beschenen stuk papier op het tafeltje, waaraan hij zo aanstonds een enorme waarheid zou toevertrouwen. Wanneer hij eens in het wilde weg een naam opschreef... De dader zwart op wit... Want hij verdroeg het niet langer *niet te weten*. Het was gebeurd, het was er geweest, de moord was gebeurd. De moordenaar moest nog leven, op zoveel mijl afstand van Parijs, in het koude noorden, waar hij gewoon liep te wandelen op straat, en de mensen recht in de ogen keek, en zijn zorgen had, en misschien wel een dochttertje, een kind met

blonde vlechten, die heen en weer zwaaiden wanneer ze naar school liep. Het was allemaal van een verpletterende realiteit, een harde aantoonbaarheid in ruimte en tijd, - feiten, en niettemin ontoegankelijk... Maar was dit niet een schande voor de mens, deze onwetendheid, een onnodige en onvergeeflijke schande, juist omdat alle ondeugden eruit voortvloeiden? Luiheid en liefdeloosheid, en gemis aan hulpvaardigheid. Want hij wilde immers niet weten voor zichzelf, hij wilde het immers alleen maar terwille van Siquier? De kolonel had genoeg geleden, wat was dat voor vreselijk lot... Zou hij bidden? Er was altijd de mogelijkheid van rechtstreekse openbaring, een stem, of een woord aan de wand; maar als mens was hij aangewezen op de denkkraft, - desnoods tien jaar achtereen denken, in het atelier van Désiré Holm, bijgestaan door Holm zelf, die meedacht, beiden oog in oog met de koning, die hun moest voorzeggen wat zij denken moesten. Want de koning wist, Karel wist! Hij kende al zijn mensen, Fransen en Zweden, hij wist wat van hen te verwachten was; hij was gewaarschuwd; hij had zijn gedachten laten gaan over elk van hen, in soevereine alwetendheid. Men hoefde hem maar te vragen... Knikkebollend keek hij naar het papier, dat woorden zou ontvangen, cijfers, kabbalistische tekens, - een naam...

Hij droomde. Hij lag met zijn linkerwang op koele aarde, en keek naar rechts, en kon alles onderscheiden bij het geflakker van brandende pekkranen. Er stegen lichtkogels op, een heel vuurwerk, maar te horen was er niets, behalve een bijna toonloze stem, die zei: 'Laat hem maar, hij weet wat hij wil, hij weet...' Ver achter hem stonden de beangste officieren. Toen zag hij een gedaante naderen, als jager gekleed, in wie hij graaf Oxenstierna herkende. Oxenstierna had zijn jachthond bij zich, en leek ongewapend. Toen hij tot op vijf pas afstand genaderd was, bracht hij de hand aan de mond, en verwijderde het grijze snorretje, dat de hazelip bedekte. Door de spleet in de lip blies hij als door een blaaspijp een kogel, en deze kogel zweefde goed zichtbaar op hem af, zou nog met de hand te grijpen zijn, en doorboorde zijn slaap. Het deed geen pijn. Met de linkerwang op de grond lag hij naar Oxenstierna te kijken, hoe die zich, gevolgd door de jachthond, langzaam verwijderde, langs de roerloze officieren en de gravende manschappen...

De volgende ochtend schoot hem te binnen, dat Siquier beter niet bij het onderhoud met de gravin tegenwoordig kon zijn, en dat hij hem dit nog moest schrijven. Voor hij hiertoe overging ontving hij een briefje van de kolonel, waarin deze hem nog eens zijn erkentelijkheid betuigde. Blijkbaar had hij de vorige dag kou gevat, hij voelde zich moe en rillerig, en vreesde, dat het op een koortsaanval uit zou lopen. Wie het briefje gebracht had was niet meer na te gaan. Daarentegen werd, in de loop van de middag, het antwoord van de gravin door de huisknecht bezorgd, naar de beschrijving te oordelen. Zij schreef, dat zij hem gaarne deze zelfde avond nog zou ontvangen. Een bijeenkomst met adellijke vrienden offerde Arouet daar graag aan op; maar hij verbaasde zich over de haast van de gravin, terwijl zij toch niet weten kon wat hij op het hart had. Dat Siquier haar reeds had ingelicht, was moeilijk aan te nemen.

Dit bleek die avond inderdaad niet het geval te zijn. Zelfs was de gravin niet op de hoogte van Siquier's ongesteldheid, die zij enigszins scheen te bagatelliseren. In den beginne leek zij haast nog toeschietelijker dan tijdens het eerste bezoek, schonk eigenhandig koffie, waarbij zij voor zoete versnaperingen had gezorgd, die Arouet altijd bijzonder op prijs stelde, en gaf tot in haar kledij de blijken van een wat bestudeerde huiselijkheid, die hij in verband bracht met de min of meer geheim gehouden verloving, waarvan hij nu immers op de hoogte was. Dit kleed, tot aan de hals gesloten, zou de gravin niet in staat stellen haar boezem te bewaaijen; maar het was nu ook niet warm in de kamer, al poogde het haardvuur daar verandering in te brengen. De enige maal, dat de huisknecht zich vertoonde, was ter verzorging van dit vuur, waarbij hij knetterende houtblokken deed kantelen, aswolkjes en vonken opjoeg, en tenslotte een allergeheimzinnigst gerommel in de schoorsteen verwekte, alsof hij zich reeds oefende in het bezweren van geesten. Toen er een gloeiende sintel op een van zijn roodbekouste voeten viel, waaraan ditmaal muilen of pantoffels ontbraken, vermengde zich met de geurige houtwalm een akelige schroeilucht. De gravin keek onbewogen toe, en op de gravin keken vele Oxenstierna's neer, de een zonder hand, de ander met een gat in zijn jas, een derde met een weggevreten schouder. Arouet maakte de gravin nog eens op deze leemten attent:

‘In uw plaats, mevrouw, zou ik een andere schilder opdragen om het ontbrekende in te vullen.’

Met veel gewring en gekraak draaide zij zich om op haar stoel. - ‘Dat zou Holm mij nooit vergeven, mijnheer. Het is niet alleen opzet van hem, maar het heeft ook een diepere betekenis.’

‘Daarvan ben ik op de hoogte, mevrouw. Ik heb Holm namelijk bezocht, en daarna nog eens, in gezelschap van de kolonel. Men had mij verteld, dat hij een portret van Karel de Twaalfde had geschilderd, en die kans wilde ik mij niet laten ontgaan. Ongetwijfeld kent u het. Ik was diep onder de indruk.’

De gravin zweeg, veelzeggend genoeg, hetgeen zij nog trachtte te onderstrepen door enige malen met het hoofd te wiegen, waarbij zij de ogen sloot en de gepenseelde wenkbrauwen optrok. Dit wiegen ging over in een berustend schokken en trillen, dat allerbeschaafdst tot rust kwam.

‘Ook de kolonel was diep onder de indruk,’ zei Arouet, om te tonen, dat dit mimisch temperen van zijn enthousiasme niet ongemerkt aan hem voorbij was gegaan.

‘Ach ja, de kolonel... In het algemeen is hij niet gemakkelijk te impressioneren. Hij blijft graag met beide voeten op de grond, na alles wat hij in zijn leven al heeft meegemaakt. Wist u, dat hij nog tegen de Turken heeft gevochten?’

‘Ja zeker, mevrouw, dat was toen hij Karel de Twaalfde gezelschap hield.’

‘Het was *meen ik* bij een andere gelegenheid,’ zei de gravin op peinzende toon, ‘o ja, dat weet ik wel bijna zeker, hij was toen nog jong, de kolonel. Kunt u hem zich jong voorstellen? Ik heb daar moeite mee. Een woelwater zal hij wel geweest zijn... Ik denk, dat de Turken de handen vol aan hem hebben gehad, al zijn ze op dit punt natuurlijk minder kwetsbaar dan christenmannen... O neen, ik weet het zeker: Karel de Twaalfde heeft nooit in Turkije gevochten.’

‘Hij is er in ieder geval geweest, mevrouw,’ zei Arouet, wie het reeds was opgevallen, dat de gravin minder vertrouwelijk was gaan spreken, en er zich zorgvuldig voor hoedde in al te moeilijke Franse zinnen te verdwalen, ‘en hij heeft er ook gevochten, al geef ik toe, dat hij er niet was óm te vechten. Hij heeft er zelfs tegen een overmacht gevochten.’

‘Ach ja... Is uw belangstelling voor deze vorst nog altijd even groot, mijnheer Arouet?’

Arouet had moeite om het niet uit te schateren. Het leek hem een erg doorzichtige diplomatie van de kant van de gravin, met geen ander doel dan hem te straffen omdat hij haar verzoek niet eerder had ingewilligd. Toen schoot hem te binnen, dat hij háár kon straffen door haar quasi onnozele vraag onbeantwoord te laten en met de deur in huis te vallen.

‘De kolonel heeft u er blijkbaar nog niet van op de hoogte gesteld, - kón dit ook nog niet doen, - dat ik om hem, en ook om u terwille te zijn, het besluit heb genomen om in mijn boek over Karel de Twaalfde alles te doen om zijn onschuld in het licht te stellen, al kan ik die helaas niet bewijzen. Ik hoop, dat dit het resultaat zal hebben, dat u beiden, en ook uw broer, de graaf, er zich van voorstellen.’

Aan de gravin was niets te merken. Zij knikte niet, zuchtte niet, en vergenoegde er zich mee haar kleine ogen met boerse sluwheid dicht te knijpen. Zij zweeg. Het hout knapte. De schoorsteen was stil. Axel Oxenstierna overzag zijn leven, en had zich niet te beklagen over zijn nakomelingen. Er waren slechter zaken gedaan in Zweden. Arouet kon niet anders denken dan dat de gravin zat uit te rekenen hoeveel het haar zou kosten.

‘Dit alles onder het voorbehoud, dat het boek nog geschreven moet worden, en dat ik nog niet eens aan het vierde hoofdstuk toe ben.’

‘U schrijft langzaam?’ vroeg de gravin, nauwelijks de lippen bewegend.

‘Dat hangt ervan af, mevrouw. Dit is geen gewoon boek. En het is mijn eerste geschiedkundige verhandeling.’

Hierop keek de gravin naar de haard, en scheen het besluit te nemen zich ietwat te ontspannen. Onder het spreken vermeed zij zorgvuldig Arouet's ogen. - ‘Volgens kolonel Siquier kent u onze situatie. Rijk zijn wij niet, maar wanneer de voltooiing van uw boek bespoedigd zou kunnen worden...’

Arouet hief de hand op. ‘Dat in geen geval. Voor dit boek neem ik geen ander geld aan dan het honorarium van mijn uitgever. Ik wil volkomen vrij blijven, niet alleen wat het tijdstip van voltooiing, maar ook wat de vorm van mijn verdediging betreft.’

‘Wanneer had u zich voorgesteld, dat uw studie gereed kan zijn?’

‘Dat kan ik onmogelijk zeggen, mevrouw.’

‘Kom, noemt u een tijdstip. U bindt zich in het geheel niet. Bij benadering...’

‘Twee jaar,’ zei Arouet schouderophalend.

‘Twee jaar,’ herhaalde de gravin langzaam, ‘daarbij neemt u blijkbaar stilzwijgend aan, dat de kolonel dan nog in leven zal zijn.’ - Voor het eerst keek zij Arouet aan.

‘Daar heb ik niet aan gedacht, mevrouw. Ik hoop, dat hij nog heel lang zal leven.’

‘Twee jaar,’ zei de gravin, met een droefgeestige klank in haar stem, ‘terwijl ik mij voorgenomen heb hier niet langer meer dan een half jaar te blijven. Is er niet iets op te vinden, mijnheer Arouet? Mij dunkt, dat de genius van... Voltaire toch wel weg zal weten met hinderpalen, die misschien de historie, maar nauwelijks de kunst van het stileren hem zal... opwerpen... in de weg zal leggen. U hoeft al die historische feiten toch ook niet te kennen?’

‘Neen, mevrouw. Maar ik kan werkelijke geen toezegging doen.’

‘U helpt er de kolonel mee.’

‘De kolonel zal de eerste zijn om mij niet te willen overhaasten. Hij weet hoe conscientieus ik te werk ga bij het verzamelen van het materiaal. Geen enkele schrijver - serieuze schrijver - zou u een dergelijke garantie kunnen geven.’

De gravin had het hoofd in de nek geworpen, zodat de halsplooi zich aftekende als een teugel tussen kin en borst. Zo staarde zij over Arouet heen, met iets van het majestueus apatische van een wassen beeld. Hij verwachtte nieuwe financiële verleidingen.

‘Kunt u dan niet een afzonderlijke verhandeling aan de zaak van de kolonel wijden? Een pamflet, waarin u hem tegen die laster verdedigt. Dit zou dan veel eerder kunnen verschijnen.’

‘Ik zie er het nut niet van in, mevrouw, werkelijk niet. Het zou alleen maar de aandacht op de kolonel vestigen. In het boek blijft het een betrekkelijk ondergeschikt punt, valt daardoor minder op, terwijl ik er toch alles in kan zetten wat mensen van goeden wil overtuigend voorkomt. Een pamflet maakt ook onmiddellijk de indruk dat ervoor betaald is, en wanneer het publiek er dan nog achterkomt, dat ik de kolonel persoonlijk ken...’

‘Wordt hier in Frankrijk altijd voor pamfletten betaald?’ vroeg de gravin hooghartig.

‘Niet altijd, mevrouw... Vergeet u ook niet, dat de kolonel nergens van beschuldigd is. Het zijn alleen maar praatjes. Van nature ben ik zeker geneigd om voor de belaagde onschuld op te komen, en wanneer de kolonel vervolgd werd, of in staat van beschuldiging was gesteld, of wanneer er pamfletten over hém verschenen waren...’ Een ander argument: dat de publikatie van de biografie een verrassing moest zijn, en dus niet door pamfletten over het onderwerp voorafgegaan mocht worden, hield hij voor zich. De gravin zou daar misbruik van kunnen maken.

‘We zouden zo'n pamflet eerst kunnen laten verschijnen,’ zei de gravin.

‘Och neen, mevrouw...’

‘Ik laat het pamflet verschijnen, en dan bent u... dan is *Voltaire* verplicht om erop te antwoorden.’

‘Dan kent u *Voltaire* niet,’ zei Arouet op gemeenzame toon.

Hierop begon de gravin zachtjes te lachen, en scheen zich vooreerst gewonnen te willen geven. Zij stond op om de bezoeker nog eens koffie in te schenken. Aan de tafel teruggekeerd, begon zij hem rustig te bekijken, met iets van welgevallen. De vorige maal, met de manoeuvre van het koelte toewuiven der borsten, mocht zij hem nauwelijks begerenswaard zijn voorgekomen, thans, zoveel stemmiger in houding en kostuum, kon hij zich haar heel goed voorstellen als de begeerten wekkend van iemand als Siquier, die in zijn koortsdromen wel naar veel koel vlees verlangen moest, en naar een moederlijke figuur om hem te verzorgen, en die als slotenmakerszoon en soldat de fortune wel geïmponeerd moest zijn door haar aristocratische afstamming, al ging die dan ook niet verder terug dan de ridderslag door koningin Christina. En zij van haar kant was geïmponeerd door de militaire stand: dat had Siquier hem zelf verteld. Dat zij de kolonel ooit zou willen opgeven, leek hem al heel erg onwaarschijnlijk.

‘Ik zal alles doen om het boek zo spoedig mogelijk af te maken, mevrouw, verder kan ik niet gaan. Mij dunkt, dat dit vooruitzicht u, en ook de graaf, over alle bezwaren zou moeten doen heenstappen. Ik neem aan, dat u veel genegenheid voelt voor de kolonel...’ ‘U neemt veel aan, jongeman,’ meesmulde de gravin.

‘Ik neem zelfs aan, dat de... genegenheid wederkerig is, en dat

dit alleen bij een verdorde grijsaard in dit geval verwondering zou baren,' zei Arouet onbeschaamd, en toen de gravin het uitproestte, vroeg hij zich af, of haar stroeve houding niet een reflex was geweest van een al te officieel optreden van zijn kant. - 'U zou met hem kunnen trouwen en hier in Parijs blijven tot het boek verschenen is. Dan kunnen u, en de graaf, geen lasterpraatjes uit Zweden bereiken.'

'De graaf zou iedere ochtend de post doorsnuffelen naar brieven uit Zweden.'

'Maar mijn hemel, dan láat u hem snuffelen... Ik moet eerlijk bekennen, dat ik u niet begrijp. Wanneer een vrouw een man bemint...'

'Maakt in hun *persoonlijke betrekkingen* het sluiten van een huwelijk niet zo bijster veel verschil,' viel de gravin met kracht in, 'dat zult u, als onderdaan van de Regent van Frankrijk, misschien wél begrijpen. De kolonel althans beklagt zich nergens over, al is het waar, dat hij zich soms inbeeldt, dat mijn eer op het spel staat onder omstandigheden, die een andere constellatie... op hun plaats... eerder getolereerd... maatschappelijk gegrond... eerder getolereerd zouden kunnen worden. Ik bedoel helemaal getolereerd zouden kunnen worden. In ieder geval ga ik naar Zweden terug, uiterlijk over een half jaar, kolonel of geen kolonel, getrouwd of niet getrouwd, en indien niet getrouwd, dan zonder kolonel. Het begint mij te vervelen mij hier verborgen te houden voor giechelende kleine Fransen; ik voel mij soms net het omgekeerde van een dikke dame op de kermis. Dat moet uit zijn. Dan moet Octave er maar voor zorgen, dat zijn naam gezuiverd is.'

'Dat is een hard vonnis, mevrouw. Ik zwijg nu nog over de ziekelijke toestand van de kolonel, waarin hij door u achtergelaten zou worden zonder de hulp en de steun...'

'O, ik zou hem natuurlijk geld...' De gravin keek naar de zoldering, in stilte vermaakt doordat ze haar mond voorbij had gepraat. - 'Ik heb er zelfs over gedacht hem mee te nemen vermomd als knecht. Maar ik geloof niet, dat mijn broer dit graag zou zien, en ontdekte men het bedrog, dan was het dubbel erg. Bovendien, wat moet ik met twee huisknechten? Die lopen elkaar maar voor de voeten. Ik herhaal het, mijnheer Arouet Voltaire, en het mag hard klinken, - ik herhaal, dat de kolonel

middelen moet vinden om niet met mij in Zweden te verschijnen als betaalde sluipmoordenaar. Dat is hij trouwens volkomen met mij eens. Dat van u vind ik geen middel. Twee jaar wachten...' - Voor het eerst liet zij iets van geprikkeldheid merken, hield het hoofd scheef, en keek beknorrend naar een denkbeeldige tegenstander naast haar stoel.

'Ik vind, dat u de meest overdreven eisen stelt, mevrouw. Deze eis, dat de kolonel zijn onschuld aantoot... nog een stap verder, en u zou van hem kunnen eisen, dat hij de werkelijke dader aanwijst. Ik heb mij daarmee beziggehouden, als historicus. Het is onmogelijk. Er zijn geen gegevens. Die daarover beschikken zwijgen, want ze zijn zelf schuldig. Ook de koning heeft het niet geweten, al heeft hij het misschien kunnen raden. Wanneer wij zijn schim konden raadplegen, - met die mogelijkheid heb ik gespeeld, een frivool spel, maar uit vriendschap voor Kolonel Siquier, - dan zou hij zeggen...'

De zin werd niet voltooid. Onbeweeglijk staarde Arouet naar de gravin, die even onbeweeglijk tegenover hem zat. In haar ogen las hij iets, dat hij niet thuis kon brengen. Die ogen, bijna geheel toegeknepen, waren op zichzelf zonder uitdrukking; eerst door de rimpeltjes ernaast, en in het voorhoofd, verkreeg deze blik iets van een ondoordringelijke hoon, een gemeenzaam cynisme, een medelijden met jeugdige onnozelheid. Hij wachtte. Hij kon niet anders doen dan dat.

'Mijnheer Arouet,' zei de gravin eindelijk op zachte toon, 'u spreekt over het vinden van de schuldige. Die is toch allang gevonden?'

Hij wilde iets zeggen, maar er kwam geen woord over zijn lippen.

'Ik verkeerde steeds in de mening, dat wij een beetje komedie tegenover elkaar zaten te spelen. Wanneer u iemand van schuld wil zuiveren, dan hoeft dat toch niet in te houden, dat u in zijn onschuld gelooft?'

'Dat...' Hij kuchte een paar maal om zijn heesheid te verdrijven. - 'Dat is niet waar. Dat kunt u niet geloofd hebben.'

'Wát niet geloofd hebben?'

'Dat ik niet in de onschuld van de kolonel geloof.'

'O, ik wil desnoods wel aannemen, dat u dat gedaan heeft, mijnheer Voltaire, al beschouwde ik u tot nog toe meer als een

geroutineerd toneelspeler. Als u maar niet denkt, dat ik in zijn onschuld geloof.’

‘Dat kunt u...’

‘Kom mijnheer... U bent helemaal bleek, ik zal aanstonds nog wat koffie voor u inschenken, uw vernuft, uw esprit laat u deerlijk in de steek... Mijnheer Arouet is mijnheer Voltaire helemaal kwijt... Natúurlijk heeft de kolonel het gedaan.’

‘Heeft hij u dat dan verteld?’

‘Hij weet in ieder geval, dat ik het niet erg vind.’

‘Maar dan begrijp ik niet... U bent toch niet de enige die het weet... in Zweden moeten er toch meer zijn? Hoe kunt u dan verwachten, dat een boek van mij, of wat mij betreft een pamflet, de mensen daar overtuigen zal?’

‘Dat stelt u zich verkeerd voor. Er zijn maar heel weinig mensen die het weten. Met uw boek, of met uw pamflet, wanneer u daar nog de voorkeur aan geeft, iets waar ik u buitengewoon dankbaar voor zou zijn, had u dus vrij spel.’

‘Maar wie zijn dat dan?’

‘Dat kunt u zelf wel verzinnen. De kolonel is verrukt van uw kennis van de recente Zweedse geschiedenis.’

Arouet greep zich aan het hoofd. - ‘Maar dat kunnen ze u toch niet verteld hebben? Mijn God, en hoe kan ik nu nog in mijn boek zetten, dat hij onschuldig is? Ik geloof het niet, mevrouw! Dat hij mij zo bedrogen zou hebben, steeds maar voorgelogen; ofschoon, nu begrijp ik ook waarom hij in het eerst niet zo geestdriftig was, dat ik het voor hem zou opnemen... Ik schrijf het boek niet! Ik schrijf het niet! Alle werk voor niets, maar ik weiger mij in te laten...’

‘Mijnheer Arouet, u praat als een kind,’ zei de gravin streng, ‘of u dit boek schrijft of niet schrijft, laat mij volkomen onverschillig. Het komt tóch te laat. Daarom is het voor mij ook niet meer van belang, dat u in mijn vertrouwen in de onschuld van de kolonel gelooft. Begrijpt u? Luister nu eens rustig naar me. Ik ben ouder dan u, en ondanks uw geleerdheid weet ik beter wat er in de wereld te koop is. U hoeft de kolonel niet hard te vallen, of te minachten. Hij heeft u in niets benadeeld. Hij heeft Karel de Twaalfde doodgeschoten, omdat hij daar een flinke som gelds mee verdienen kon, maar óók in de overtuiging, dat hij er een goed werk mee deed, een menslievend en christelijk werk. Zwe-

den stond aan de rand van de ondergang, mijnheer, dat zal u als historicus toch wel bekend zijn. Deze man, deze Karel van u, was een misdadiger.'

'Jawel,' zei Arouet bitter, 'en nu begrijp ik ook waarom hij mij zo eigenaardig aankeek bij het bezichtigen van Holm's schilderij, zo ontsteld, zo bang...'

'Ik zal Holm zeggen, dat hij u geen schilderijen meer laat zien. Ik zie u daar al staan met zijn beiden, zo ontsteld, zo bang... Kleine kinderen... Wat had u dán gewild? Dat hij u alles had opgebiecht? Weest u liever blij, dat hij u nog zoveel inlichtingen over de boef heeft gegeven. U heeft zich in geen enkel opzicht te beklagen.'

'Dank u voor de lessen, mevrouw,' zei Arouet, zich tot kalmte dwingend, 'ik beloof u zakelijker te zullen zijn. De houding van de kolonel tegenover mij laat ik nu verder rusten. Maar er moet veel gebeuren voor ik geloof wat u mij verteld heeft.'

'Dan gelooft u het niet,' zei de gravin, haar dik gezicht opblazend in een burleske dreiging, alsof ze 'boe' zou roepen, 'ik heb geen belang bij uw geloof, mijnheer de kleine Fransman. U gelooft misschien niet eens, dat het vuur heet is, voor u er zich aan gebrand heeft. U heeft geen werkelijkheidszin, mijnheer. Wat dacht u eigenlijk wel van de kolonel? Dat hij gek is? Dat is hij niet eens in een aanval van koorts. Zelfs toen hij in Stockholm uit het raam riep, dat hij de koning had doodgeschoten, zelfs toen was hij niet gek. Ha! Hij had alleen maar last van zijn geweten. En mijn hemel, misschien had hij werkelijk een zekere bewondering voor deze moordenaar en uitzuiger opgevat.'

'Mag ik u vragen wie het u verteld heeft?'

'Dat mag u gerust vragen,' zei de gravin, haar stem tot een honigzoet fluiten dwingend, 'men heeft het trouwens niet aan mij verteld, maar aan mijn broer. Ik zal mijn broer halen, want het begint mij een beetje te vervelen door u voor een fantaste te worden versleten. U verdenkt mij er misschien wel van, dat ik tragediën en blijspelen geschreven heb.'

Na deze pijl te hebben afgeschoten stond de gravin, die werkelijk boos scheen te zijn, met een ruk op, en stevende de kamer uit, zodat het glas- en zilverwerk in een kastje ergens achter Arouet ervan rinkelde. Hij was alleen. Tegenover hem zat een Oxenstierna naar hem te kijken, een nog jeugdige, rozige staats-

man met een open blik en een goedgevormd voorhoofd, al ontbrak er door de schuld van Désiré Holm iets aan het linkeroor en de hals. Ondanks zijn verslagenheid had hij de neiging zijn tong uit te steken tegen dit schilderij, of schilderijtje veeleer, want het was vrij klein. Holm scheen er met zijn formaten rekening mee te hebben gehouden, dat alle Oxenstierna's in één kamer moesten. Alleen Axel, de kanselier, was een kniestuk van de gebruikelijke afmetingen.

Daar ging de kamerdeur weer open, en achter hem klonk de fluisterstem van zijn gastvrouw:

‘Houdt u er rekening mee, mijnheer Arouet, dat mijn broer in de mening verkeert, dat ik het niet geloof. Anders had hij immers geen reden gehad tegenover de kolonel de schijn op te houden. Hij is een hoffelijk man, maar dat zou hem te ver zijn gegaan... Hij kan dadelijk hier zijn.’

Zij bleef bij de deur staan, half op de gang, om de graaf op te wachten.

13

Achter zijn zuster aan stapte graaf Oxenstierna de kamer binnen met een boek in de hand, dat hij met een half spijtig half minachtende blik bekeek, alsof hij het achter zich op de gang wou smijten. Arouet, die was opgestaan, bereikte hij rechts om de tafel, na een schijnbeweging naar links. Zijn lange, bruine pruik was zo slordig alsof hij ermee op bed had gelegen, en zijn hazelip schonk hem iets van een in zijn winterslaap gestoord knaagdier. Het boek lei hij met een demonstratieve omzichtigheid op de tafel. De gravin ging koffie voor hem inschenken. Haar houding had zich gewijzigd; zij scheen vooral te willen laten blijken, dat het komende onderhoud iets was tussen mannen, om niet te zeggen grote jongens, waar zij als verstandige vrouw buitenstond. Zij bleef bij de koffie treuzelen, en toen zij tenslotte aan de tafel was komen zitten, geeuwde zij een paar maal achter haar hand, en zei niets. Ook de graaf zei niets.

Toen dit enige tijd geduurd had, besloot Arouet het initiatief te nemen, en zich daarbij van het begin af aan zo neutraal mogelijk te houden. Toonde hij zich een partijganger van de kolonel, dan zou de graaf hem tot iedere prijs willen overtuigen en daarbij de feiten wellicht geweld aandoen. Ook wat de gravin hem bij de deur had toegefluisterd maakte een neutrale houding wenselijk. Wanneer de graaf als scheidsrechter moest optreden, dan betekende dit, dat de gravin en hij gekibbeld hadden over de schuld van de kolonel; en aangezien, in de ogen van de graaf, de gravin in diens onschuld geloofde, kon hij niet precies hetzelfde standpunt innemen.

‘Ik weet niet, mijnheer,’ zo begon hij, met al het weifelende van vooropgezette objectiviteit in zijn stem, ‘of mevrouw de gravin u

ingelicht heeft over het kleine verschil van mening, dat ons aangenaam gesprek verlevendigde...’

‘Neen, mijnheer,’ viel de graaf in, ‘mijn zuster riep mij om koffie te komen drinken.’

‘Zegt u het hem maar,’ zei de gravin, haar gegeeuw onderbrekend.

Arouet zuchtte. - ‘Ons geschil had betrekking op de dood van Karel de Twaalfde. Ik weet, dat u geen vriend van hem bent geweest, maar volgens uw zuster bent u op de hoogte van de omstandigheden, waaronder hij gestorven is.’

‘Op de hoogte?’ - De graaf keek naar zijn zuster, die de ogen gesloten hield. - ‘Ik weet niet meer dan iedereen weet.’

‘Dat is misschien net voldoende,’ glimlachte Arouet.

‘Ik weet, dat hij vermoord is, en dat hij dat verdiende.’

‘Ja, maar de dader.’

‘Daarover...’ - Weer gluurde de graaf naar zijn zuster. - ‘Daarover zijn verschillende meningen mogelijk, en ook verschillende meningen uitgesproken. De een zegt: sluipmoord, de ander: een Deense kogel.’ - Hij kuchte, en wierp over zijn hand Arouet een wantrouwige blik toe. - ‘Maar neemt u mij niet kwalijk, mijnheer, ik dacht, dat u zich daar allang een oordeel over had gevormd. Ik hoorde iets over een boek... een historische...’ - Zijn hand beschreef een glooiende lijn.

‘Zeker,’ zei Arouet, ‘maar als serieus geschiedkundige ben ik te allen tijde bereid mijn opinie te herzien. Ik had mij voorgenomen een verdediging te schrijven van kolonel Siquier. Ik meende daarmee in het belang te handelen van de kolonel zelf, van de gravin, en misschien ook van u.’

‘Tot zekere hoogte,’ mompelde de graaf.

‘Wanneer ik nu hoor, dat er goede gronden bestaan om aan zijn onschuld te twijfelen, dan schrijf ik die verdediging niet. Voor mijn boek is dat niet van belang. Dan zwijg ik over de zaak, zoals ik ook in werkelijkheid er tegenover iedereen over zal zwijgen.’

‘Een gewetensvolle jongeman, nietwaar, Gustaaf?’

‘Uiterst correct,’ knikte de graaf, ‘het zou van mij wellicht het meest correct zijn, wanneer ik verder mijn mond hield. Ook tegenover Octave is dat misschien juister.’

‘Je kunt precies zeggen hoe je erover denkt. Het blijft onder

ons, we kunnen volkomen openhartig tegenover elkaar zijn. Ik wil mijnheer Arouet nergens toe dwingen: ook daar is over gesproken. Zijn boek heeft voor mij geen waarde meer, aangezien het niet eerder dan over twee jaar zal kunnen verschijnen, op zijn vroegst.'

'Geen waarde meer?' De graaf keek van de een naar de ander.

'O, wel literaire waarde, dat hoop ik tenminste voor hem. Geen waarde om de huwelijksbeletselen uit de weg te ruimen. Dit moet je als hemelse muziek in de oren klinken. Overigens betekent het allerminst, dat ik niet met Octave trouw. Ik zal er iets anders op moeten verzinnen.'

'Dus je wilt naar Zweden terug zonder... Maar weet Octave dat dan al?'

'Je moet niet zo bang voor Octave zijn, Gustaaf.'

Het werd nu een onderonsje tussen de Oxenstierna's. Het amuseerde Arouet nogal, en hij had ook geen haast, te meer omdat hij weinig belangrijks meer verwachtte te zullen vernemen uit de mond van iemand, die niet zozeer bang leek voor Siquier als wel voor zijn zuster. Het geharrewar ging nog enige tijd door, en eindelijk zei de gravin:

'In elk geval maakt het niet het minste verschil voor mijnheer Arouet. Je kunt volkomen oprecht tegen hem zijn. Hij spreekt er met niemand over, want hij is óók bang voor Octave.'

'Pardon mevrouw,' zei Arouet, 'zelfs een galant man hoeft zich van u niet alles te laten welgevalen. Maar ik geef toe: ik ben nog wel zó bang voor de kolonel, dat ik, in uw plaats, niet zo gemakkelijk zijn schuld tot onderwerp van een gesprek bij de koffie zou maken.'

'Maar u bent niet in mijn plaats, mijnheer Arouet. Daarvoor zijn er drie van uw kaliber nodig. Vooruit Gustaaf!'

'Goed dan,' zei de graaf, 'maar wat wou hij eigenlijk van mij weten?'

'Zo nauwkeurig mogelijk uitgedrukt,' viel Arouet in, 'wou ik dit weten: welke zijn de argumenten, die voor de schuld van kolonel Siquier spreken? En geen argumenten zoals zijn zelfbeschuldiging, of dat hij zo goed schieten kan. Ik zeg alles maar zo bondig mogelijk, mijnheer, naar ik hoop zonder daarbij aan de hoffelijkheid tekort te doen. Ik ben veel te verheugd, dat u mij opheldering wilt geven. Wij geschiedschrijvers hechten juist de

meeste waarde aan het oordeel van mensen als u, die zich langzaam uitspreken, en die zich bij voortduring laten leiden door het non numeranda, sed ponderanda sunt argumenta.’

‘Argumenten?’ echode de graaf, zichtbaar in verlegenheid gebracht door deze geleerde lofredenen, ‘nu, in de eerste plaats, dat hij in dienst was van de erfprins, die alle belang had bij de dood van de koning.’

‘Dat is mij bekend. Zo ook, dat de kolonel de erfprins is gaan waarschuwen. Nauwelijks een bewijs, lijkt mij. Hij kon moeilijk anders doen. Een bewijs zou ik vinden, wanneer hij dadelijk na de moord over veel geld had beschikt.’

‘Iemand heeft het mij verteld, die goed op de hoogte was,’ zei de graaf, ‘Siquier was omgekocht, en dat heeft ook weinig moeite gekost, want hij had iets tegen de koning.’

‘En u heeft dat geloofd?’

‘Waarom niet? De persoon, die het mij vertelde, maakte een betrouwbare indruk. Ik hoefde ook geen boek over het geval te schrijven.’

‘Door die opmerking verzwakt u uw standpunt, mijnheer,’ zei Arouet met een glimlach, ‘trouwens, bij niet álle mensen scherpt de noodzaak om een boek te schrijven het oordeel... Mag ik u dit nog vragen: was u zelf soms ingewijd, van het begin af aan?’

‘Ingewijd?’

‘Ja, in het komplot.’

‘Mijnheer Arouet!’ riep de gravin, ‘u moet zich over mijn broer niet vrolijk maken. Hij houdt niet van schieten, en hij houdt niet van komplotten.’

‘O, ik ook niet. Maar laat ons nu eens redelijk overleggen. Er zijn twee mogelijkheden: óf uw zegsman heeft de kolonel zelf omgekocht, laten we veronderstellen uit naam van de erfprins, óf hij was erbij tegenwoordig toen dit geschiedde. Dat zou een bewijs zijn. Maar de mogelijkheid bestaat ook, dat hij er alleen maar over gehoord had, wat mij betreft van de erfprins zelf.’

‘Het laatste is het geval,’ knikte de graaf, ‘neen, niet van de erfprins zelf, dat wil ik niet gezegd hebben. Ik wil koning Frederik niet als een moordenaar beschouwen.’

‘En kolonel Siquier wel?... Maar goed, uit dit alles volgt, dat de kolonel, laten we zeggen door iemand uit de onmiddellijke

omgeving van de erfprins, als de dader is aangewezen. Er volgt niet uit, dat hij de dader *is*.’

‘Dat gaat me te hoog,’ zei de graaf.

‘De erfprins - om ons voor het gemak tot hem te bepalen - weet van tevoren, dat hij als de opdrachtgever of als de voornaamste opdrachtgever zal worden beschouwd. Wanneer alles goed afloopt, is daar geen gevaar bij. Zo niet, bijvoorbeeld door een tegenrevolutie van het leger, dan heeft hij er alle belang bij, dat de dader niet gevonden wordt, aangezien die tegen hém als opdrachtgever zou kunnen getuigen. Dus wijst hij iemand anders aan, iemand die drie, laat eens kijken, ja drie voordelen in zich verenigt: een vreemdeling te zijn, van wie men bij voorbaat het kwade gelooft, - zijn eigen aide de camp te zijn, zodat de opdracht, of omkoping, voor de hand ligt, - en zichzelf reeds als de dader kenbaar te hebben gemaakt, door dat roepen uit het raam in Stockholm. Uw zegsman zal het u ongetwijfeld pas na dit betreuenswaardige incident verteld hebben. Is het niet?’

‘Vrij lang daarna, inderdaad. Ik zie alleen niet in...’

‘En nog een vierde voordeel: dat de kolonel Zweden waarschijnlijk spoedig weer zou verlaten. Er zou dus binnenkort geen gelegenheid meer zijn om hem te verhoren. Dit alles klemt evenzeer, wanneer de mededeling niet van de erfprins afkomstig is; en het klemt zelfs, wanneer de erfprins en zijn omgeving er part noch deel aan hebben, en alleen maar weten, dat zij verdacht zullen worden. Zij kunnen dan gezegd hebben: men beschouwt ons tóch als de aanstokers, laten we dus Siquier maar noemen. Ook kan de dader zelf het gerucht in de wereld hebben gebracht, of een vriend van hem. Let wel, mijnheer, dit alles zijn geen bewijzen voor de ónschuld van kolonel Siquier. Het zijn alleen zeer goede redenen om úw bewijs uiterst suspect te achten. Ben ik voldoende duidelijk?’

‘Voor mij niet,’ zei de gravin, ‘de erfprins wel en de erfprins niet, dat gaat boven mijn verstand. U doet alsof u erbij bent geweest.’

Arouet boog. - ‘In zekere zin ben ik dat ook, mevrouw, want ik heb mij beter in de situatie ingeleefd dan u of uw broer. En mijnheer de graaf, is het u duidelijk geworden?’

Graaf Oxenstierna liet het hoofd hangen, gluurde naar zijn zuster, en schoof zijn stoel iets van het haardvuur vandaan. - ‘U

bedoelt, dat men Siquier de schuld gegeven heeft om iemand anders te kunnen sauveren?’

‘Zo kunt u het opvatten. Het is de gedragslijn, die bij dergelijke complotten gewoonlijk in acht wordt genomen; ik zou u hiervan frappante voorbeelden kunnen geven uit de geschiedenis van mijn eigen land. In de meeste gevallen heeft men zulk een zondebok, of schijndader, van tevoren bij de hand, in het geval van de kolonel zal men pas op de gedachte gekomen zijn na het incident in het hotel.’

‘Het is mogelijk,’ zuchtte de graaf, ‘het kan zijn, dat ik bevooroordeeld was, juist omdat Siquier een vreemdeling is, en dan had hij dat toch ook geroepen...’

‘U kent de kolonel langer dan ik. Maakt hij op u de indruk van een sluipmoordenaar?’

‘Dat is een vraag op de man af...’ - Als om hulp zoekend keek de graaf naar zijn zuster, die het gezicht had afgewend. - ‘Waaraan herkent men sluipmoordenaars? De kolonel is zeker niet iemand, van wie men dadelijk zegt...’

‘Met sluipmoordenaar bedoel ik niet iemand, die niets anders doet dan dat, maar iemand die tot zoiets in staat is, onder normale provocatie. Onder abnormale provocatie zijn wij er allemaal toe in staat, - met een miljoen dukaten maakt men brave mannen tot schelmen. Kolonel Siquier lijkt mij iemand, die een moord zou kunnen plegen om wraak te nemen, of uit woede of gekrenktheid, maar niet iemand die zijn eer verkoopt.’

‘Misschien heeft u gelijk,’ zuchtte de graaf weer, ‘dat Siquier eergevoel heeft, heb ik nooit ontkend.’

‘Zo ziet u, mevrouw,’ zei Arouet tegen de gravin, en hij wees met een trots gebaar op de graaf, die zijn hazelip had opgetrokken en verlegen zat te grinniken. De gravin was vlekkig rood in het gezicht geworden, en wierp het hoofd in de nek.

‘Ik moet zeggen, dat dit gesprek mij begint te vervelen. Het lijkt hier wel een tribunaal. Uw redeneringen, mijnheer Arouet, zouden het Colosseum doen wankelen en de toren van Babel doen instorten. Zo kan men alles bewijzen en alles ontkennen! Mijn broer gelooft nu al bijna vier jaar, dat kolonel Siquier het gedaan heeft, en enkele sofismen van u zijn voldoende om hem bakzeil te doen halen. Wanneer u weg bent, draait hij weer bij, en dan is Octave weer een moordenaar.’

De graaf zat haar verwezen aan te kijken; hij slikte een paar maal, maar kon geen woord uitbrengen.

‘U bewijst alles wat los en vast is, mijnheer Arouet, en van los maakt u vast, en van vast los. U heeft een zwak voor de kolonel, en nu mag hij opeens geen moordenaar zijn.’

‘U lijkt mij pas in de laatste plaats de persoon om daartegen te protesteren, mevrouw,’ zei Arouet met grote waardigheid.

‘Ik kan dat vervloekte gedraai niet velen! Mijn broer is een weerhaan, altijd geweest! O Eleonora, die corpulentie staat je zo goed!... Wij beiden, mijn broer en ik, hebben geloofd, dat de kolonel die moord heeft gepleegd, en dat hij daar goed aan heeft gedaan, en nu komt er een Frans jongmens, die de boeken niet kan afmaken die hij...’

‘Maar hoor eens even!’ riep de graaf plotseling, en hij werd vuurrood, schudde zijn slordige pruik, en sloeg met de vuist op tafel, ‘dit gaat te ver, Eleonora! Je beledigt een gast! Neen, stil! *Ik* ben hier... Jij hebt altijd in de onschuld van Siquier geloofd!’

De gravin staarde hem aan, en stiet toen een schrill hoongelach uit, waarbij haar machtige boezem schudde.

‘Jij hebt hem altijd verdedigd!’ schreeuwde de graaf, ‘is dat waar of niet? Ik laat mij niet als een schoothond behandelen! Voor de donder, geef antwoord!’

‘Woorden tegenover een dame,’ lispelde de gravin, die daarmee haar zelfbeheersing wilde bewijzen, maar toch wel enigszins overrompeld scheen te zijn, zo niet door de woede van haar broer, dan door haar eigen ondoordachtheid.

‘Jij hebt Octave zelf verzekerd, dat je hem voor onschuldig hield! Je wilt toch niet beweren, dat je altijd...’

Met een kwijnend gebaar hief de gravin de hand op, en haar persoonlijk overwicht was nog wel zo groot, dat de graaf er dadelijk het zwijgen toe deed, en alleen nog steun zocht bij Arouet, door het hoofd tegen hem te schudden en de wenkbrauwen op te trekken.

‘Laten we kalm blijven, mijne heren. Ik geef toe altijd een rol te hebben gespeeld, en niemand zal willen beweren, dat ik daar geen goede redenen voor had. Dat is heel iets anders dan jouw weezinwekkend gedrag als weerhaan, Gustaaf. Ik weet heel goed, dat ik er mijn mond over zou moeten houden, en ik was ook niet van plan er vanavond over te spreken, maar voor iedere

vrouw komt er een moment, dat zij door de onnozelheid van volwassen mannen uit haar tent wordt gelokt, en we zijn hier tenslotte onder elkaar, en geen van drieën de kolonel vijandig gezind. Mijnheer Arouet moet zelfs een boek over hem schrijven.’

‘Mevrouw,’ zei Arouet met opgeheven hand, ‘het ogenblik is te ernstig voor kwinkslagen. Zou u mij nu eindelijk willen zeggen wat u doet geloven, dat kolonel Siquier een moordenaar is?’

‘Zeker mijnheer,’ zei de gravin op overdreven meegaande toon, ‘hij heeft het mij zelf verteld.’

‘Zelf verteld...!’ - De graaf staarde Arouet aan.

‘U zult dit iets nader moeten toelichten, mevrouw,’ zei deze op strenge toon.

‘De nadere bijzonderheden doen niet ter zake. Hij heeft het mij verteld, toen ik er hem naar vroeg, en is er nooit meer op teruggekomen. Uiteraard was het niet iets dat hij graag aanroerde. Hij weet alleen, dat ik het niet erg vind.’

Arouet dacht enige ogenblikken na. - ‘Mag ik u vragen, of deze bekentenis de voornaamste oorzaak is geweest van de voorwaarde, die u gesteld heeft ten aanzien van uw huwelijk? Ik zal mij iets duidelijker uitdrukken: zou u, indien u zeker wist, dat de kolonel onschuldig is, nog even beducht zijn voor onbescheidenheden van de kant van het Zweedse publiek?’

‘Tribunaal in actie,’ mompelde de gravin. En luider: ‘Daar heb ik niet over nagedacht. In de eerste plaats omdat mijn broer gevoeliger is voor die onbescheidenheden dan ik. Hield ik hem voor onschuldig, dan zou mijn verontwaardiging het wellicht winnen van de consideratie met mijn broer. Ik zou het gevoel hebben, dat hij belasterd werd, en hem daar in geen geval onder willen laten lijden. Ja, mijnheer, ik geloof, dat ik dan die voorwaarde niet zou stellen.’

‘Het doet mij genoegen dit te horen, mevrouw. Uw goed hart heeft gesproken. Er blijft echter toch nog dit: dat de kolonel nu gestraft wordt, niet voor een moord, die u onverschillig schijnt te laten, maar voor zijn openhartigheid tegenover u. Ik spreek van openhartigheid, ik zou er ook andere namen aan kunnen geven. Ik geloof namelijk *niet*, dat de kolonel schuldig is.’

‘Maar wanneer hij het nu zelf zegt!’ riep de graaf opgewonden.

‘Dit is niet zijn eerste zelfbeschuldiging. Natuurlijk zal hij wel geen koorts hebben gehad...’

‘Niet bepaald,’ zei de gravin met een scheef glimlachje.

‘De kolonel is tot zelfbeschuldigingen geneigd van nature. Ik heb daarover met hem gesproken. Hij wil degenen die hem beschuldigen als het ware de loef afsteken, hij wil zich boven hen verheffen door hun zin te doen. Ik maak mij sterk, mevrouw, dat hij, toen hij die bekentenis, zogenaamde bekentenis, aflegde, redenen had om u te zien als een van diegenen. U wantrouwde hem reeds.’

‘Dat wil ik niet ontkennen. Ik heb hem hier in Parijs opnieuw ontmoet, en in Zweden had ik alle gelegenheid gehad om mij een voorlopig oordeel over de zaak te vormen.’

‘Uw mededeling zou meer indruk op mij maken, wanneer de kolonel u bijzonderheden had verteld: hoe hij de koning heeft doodgeschoten, hoeveel geld hij had gekregen, en zo meer. Nu geloof ik eerder, dat hij het maar zei om ervan af te zijn.’

‘Het is een hoogst zonderlinge geschiedenis,’ zei de graaf, ‘het lijkt wel een gezelschapsspel, pandverbeuren, of blindemannetje, neen, stuivertje verwisselen, zoals we vroeger in het park deden, weetje nog wel, Eleonora: eerst geloof jij, dat hij onschuldig is, en ik niet, en nu geloof ik...’

‘Alles goed en wel,’ zei de gravin, ‘maar op dergelijke gedachten zou u nooit gekomen zijn, indien u van tevoren niet alreeds van Siquier's onschuld overtuigd was geweest. Uw opmerking over mijn goed hart is niet onopgemerkt aan mij voorbijgegaan, mijnheer, en ik zou hetzelfde kunnen zeggen van u. U heeft een zwak voor de kolonel. Ik ook. Maar het verschil tussen ons is, dat ik die moord geen ernstige zaak vind, en u wel... Maar ook op uw tegenwerpingen weet ik wel weer een antwoord: de kolonel noemde mij geen bijzonderheden, omdat de omstandigheden zich daar niet toe leenden. Later zijn wij er niet meer op teruggekomen, zoals ik u al zei.’

‘Ook niet, toen u samen heeft beraadslaagd over mijn verdediging in dat boek?’

‘Ook toen niet. U moet bedenken, dat het hier niet ging om zijn schuld of onschuld, maar om de meningen van het Zweedse publiek daaromtrent... Ik vind overigens, mijnheer, dat ik u wel erg veel inlichtingen geef, voor iemand die dit boek pas over een paar jaar zal laten verschijnen. U heeft een waar talent om de mensen tegelijk boos te maken en tot confidenties te bewegen. Ik

beschouw u dan ook als een charmante deugniet, en die gevoeligheid voor moorden op vorsten, die zich misdragen, vind ik iets dat bepaald niet bij u past.'

'Dat is misschien een van de tegenstrijdigheden in mijn karakter,' gaf Arouet toe, 'iedereen heeft die: kolonel Siquier is bijvoorbeeld iemand, die niet graag belasterd wordt, en die niets liever doet dan de laster zelf in de hand werken... Geen koorts had hij dus, toen hij het u zei. Was hij misschien slaperig, had hij veel gedronken?'

'De kolonel drinkt alleen wanneer hij koorts heeft, en dat heb ik hem afgeleerd. En slaperig... Even later was hij misschien slaperig, toen hij het zei beslist niet.'

'U bent van een volledigheid, die bewondering afdwingt, mevrouw,' zei Arouet met een buiging, 'maar nu doen zich weer nieuwe vragen voor, vragen die in het bijzijn van uw broer...'

'Na de gezelschapsspelen de charades!' riep de graaf.

Op dit ogenblik werd er geklopt, en de huisknecht stak zijn hoofd om de deur. Ver daaronder vertoonde zich de schim van een rood onderbeen, alsof hij, om er niet dadelijk weer te worden uitgesmeten, zijn voet tussen deur en drempel had gezet.

'Mevrouw de gravin, mijnheer Siquier is er.'

Zij sprongen op. De graaf greep zich aan het hoofd. De gravin fluisterde 'geen woord hierover,' en keek om zich heen, of er van het gesprek geen zichtbare sporen waren achtergebleven. Arouet moest zich met de hand op het tafelblad steunen. De gravin richtte zich hoog op:

'Voor mijnheer Siquier zijn wij altijd thuis. Laat hem bovenkomen.'

14

Zojuist nog het toneel van een opgewonden en nog lang niet beeindigde woordenwisseling, scheen de kamer de nieuwe bezoeker te ontvangen met een verlegenheid, die zich eigenlijk in scheefhangende schilderijen had moeten openbaren. De drie sprekers van zoëven letten meer op elkaar, wie hem het eerst de hand zou reiken, dan op de kolonel zelf, die met iets heftigs in zijn bewegingen zich van de een naar de ander wendde. Met de moederlijke behoedzaamheid van het slechte geweten gaf de gravin hem een kus op het voorhoofd. Voor Siquier's bezoek, hoe onverwacht ook, bleek overigens een aanleiding te bestaan.

‘Het is mijn naamdag vandaag,’ zei hij met een schuldbewust lachje, ‘vanavond schoot het mij pas te binnen.’

‘Dan moet er punch gedronken worden,’ besliste de gravin.

Allen omringden nu opnieuw de kolonel, om hem geluk te wensen; waarna de graaf de eerste was, die tot zitten werd geroepen, namelijk door de huisknecht, die met een paar vilten pantoffels binnenkwam. Nadat de graaf zijn laarzen waren uitgetrokken, kreeg hij de pantoffels aan. Dit aartsvaderlijk ritueel ontlokte Siquier enige kwinkslagen, die Arouet schril en onnatuurlijk in de oren klonken; maar de anderen bewaarden het stilzwijgen zolang de knecht in de kamer was. Na de verwisseling van schoeisel verzorgde hij het houtvuur, snoot de kaarsen, en ging de punch halen.

Ook toen wilde het gesprek niet vlotten. Het was Arouet niet duidelijk, of de kolonel nog last van verkoudheid had. Toen hij er hem naar vroeg, bereikte hem zulk een bevreemde blik, dat hij zich niet aan de gedachte kon onttrekken, dat de kolonel zich het briefje niet meer herinnerde, dat hij 's morgens had geschreven.

Had hij koorts? Hij was roder en voller in het gezicht dan gewoonlijk, maar door het kaarslicht viel de gele bijtint minder op.

Toen de punch gebracht was, verbrak de gravin vastberaden het gedwongen stilzwijgen:

‘Ik vind het onvergeeflijk van ons die naamdag vergeten te hebben, Octave. En onvergeeflijk van jou om er ons niet aan herinnerd te hebben. De aanwezigheid van mijnheer Arouet in hoogst eigen persoon draagt in elk geval tot de feestelijkheid bij. De muzen zijn nu tenminste behoorlijk vertegenwoordigd.’

Siquier wierp een snelle blik op Arouet, maar zei niets.

‘Wij Zweden,’ bespiegelde de graaf met een weids handgebaar, ‘kunnen niet alle roomse heiligen in het hoofd hebben.’

‘De kolonel heeft vermoedelijk een tweede naam,’ zei Arouet, ‘Octave was geen heilige, bij mijn weten. François? Ah, dank u, kolonel. Octavianus was de naam van een helaas nog onchristelijke, en zeker ook niet heilige Romeinse keizer, die er zo weinig tevreden mee was, dat hij de naam in Augustus veranderde. Ook dat hielp hem niet, al is daar tenminste nog een maand naar genoemd. Ik drink op de tweede naam van de kolonel, en daar het tevens mijn eerste naam is, heb ook ik mijn naamdag vandaag, en drink daar eveneens op. Die was ik namelijk óók vergeten.’

‘Ik sta een deel van de mij toekomstige feestvreugde af,’ zei de kolonel stijfjes.

Er werd geklonken en gedronken, waarbij echter niemand Arouet gelukwenste. De kolonel ledigde zijn glas voor de helft. Arouet vervolgde:

‘Als verloren zoon, in stilte, maar dan ook werkelijk in stilte, vervloekt door mijn goede vader, ben ik langzamerhand mijn feestdagen gaan verwaarlozen. Mijn broer Armand is daar sterker in.’

‘Oók geen heilige, voor zover ik weet,’ zei de gravin, ‘trouwens, onder de Fransen komen weinig heiligen voor. Dat heb ik langzamerhand wel gemerkt.’

‘Mijn broer is erger dan een heilige, mevrouw. Hij is Jansenist, en drukt zich uit in proza. Dat is namelijk een gevleugeld woord van mijn vader: ik heb twee gekken als zoons, de een schrijft proza, de ander verzen. Ik zou u het proza van mijn broer niet graag tonen, want u zou ook in het mijne geen vertrouwen meer stellen. Het proza van Armand is in elk geval ónheilig, hetgeen

hij meer dan goedmaakt door zijn onlibertijnse levenswandel. Genoeg over deze zot. Ik merk dat ik al weer het hoogste woord heb. Mijn verontschuldigen.'

De gravin lachte, terwijl Siquier, die slecht had toegeluisterd, zijn glas leegdrank. Na zijn zuster met de ogen te hebben geraadpleegd, schonk de graaf hem opnieuw in. Weer begon de stilte te wegen. Ergens in het huis sloeg een klok tien slagen.

'Een eigenaardige gewoonte van vorsten om hun naam te veranderen,' begon de graaf, voor de tweede maal iets van de haard vandaan schikkend, thans door de warmte van zijn pantoffels, 'hoewel, naar ik meen, Augustus toch een betekenis had.'

'Het waren allemaal bijnamen,' verklaarde Arouet, zij hielden zich voor goden, of werden ervoor gehouden. Geen naam kon deze lieden indrukwekkend genoeg zijn. Ofschoon in onze tijd Le Roi Soleil ook wel van enige onbescheidenheid blijkt geeft. De koning zelf moest er niets van hebben, zegt men. Hij leefde meer in de regenwolken van zijn toorn, de nevels van zijn intriges, de kruitdamp van zijn verloren veldslagen, de vapeurs van zijn ingewand, de spinnewebben van zijn kwezelarij. Mijn vriend Richelieu, de jonge Richelieu, zei mij eens, dat Lodewijk de Veertiende met zijn stralen alles doorboren kon, behalve het masker der vroomheid van de weduwe Scarron.'

'Verder zou ik tegenwoordig geen vorsten met bijnamen weten,' zei de graaf.

'August de Sterke. Maar inderdaad, onder de vroegeren waren er meer. Men had groten, goeden, vromen, korten, stouten, schonen, kalen, en men had er zonder land, die waren het minst te beklagen.'

'Ik meen, dat wij er toch nóg een...' - Plotseling zweeg de graaf. Arouet kon niet uitmaken, of de gravin hem onder de tafel een trap had gegeven dan wel hem met haar ogen had bedwongen.

'En Octave, of François, als je zo liever heet vandaag,' zei de gravin met kunstmatige opgewektheid, 'wat mogen we je voor je naamdag ten geschenke geven? Het komt te laat, maar dan kan het ook eens zo mooi zijn.'

'Een geschenk?' - Siquier haalde de schouders op. - 'Ik heb te veel te wensen dan dat ik een keuze kan doen.'

'De keuze zou je aan ons kunnen overlaten.'

'Een boek,' riep de graaf, 'als men niets weet, vraagt men een

boek. Als jongen vroeg ik altijd boeken, in de hoop dat ik de dingen kreeg, die ik werkelijk wou hebben. Want ik wist niet wat ik werkelijk wou hebben, dat was de moeilijkheid.'

'Waarom gaf men u dan geen boeken?' vroeg Arouet, 'ik kan niet aannemen, dat men verzuimd had u te leren lezen alleen om u de geschenken te kunnen geven die u graag had.'

'Het mooiste geschenk voor mijn naamdag,' zei Siquier met zekere nadruk, 'heb ik gisteren ontvangen.' - En met een gebaar in de richting van Arouet: 'De toezegging.'

'Een kleinigheid,' mompelde Arouet.

De andere twee zeiden niets. Hij vroeg zich af hoe ver de kolonel zijn betuigingen van dankbaarheid drijven zou, en of hij het zou wagen de gravin in zijn bijzijn aan zekere consequenties te herinneren. Het zou in de stijl zijn van deze avond, waarop niemand zich meer voor iemand anders scheen te generen. Strikt genomen hoefde zulk een gesprek nog niet gevaarlijk te zijn. Het was alleen, dat dat andere gesprek eraan vooraf was gegaan, waarvan de echo's nog steeds in deze warme bovenkamer schenen na te sidderen. Dát was het gevaar. Vooral de gravin moest op spelden zitten: als iemand eens zijn mond voorbijpraatte...

Toen zij eindelijk de stilte verbrak, wist hij ook meteen, dat het mis zou lopen. Zij verdroeg de spanning niet langer, zij wilde de onvoorzichtigheden vóór zijn met een onvoorzichtigheid in haar eigen trant. Al wist hij niet wat er zou komen, hij had het liefst met een buiging de kamer verlaten.

'Octave,' begon de gravin, met de hand zachtjes over haar keel strijkend, vlak boven de kanten kraag, 'nu wij hier zo gezellig op je naamdag verenigd zijn, drie mensen die het goed met je voorhebben, nu lijkt het mij onjuist je nog langer in het onzekere te laten omtrent... bepaalde... die dit geschenk van mijnheer Arouet... besloten ben, dingen waartoe ik besloten ben. Wij waarderen, ik waardeer, ten volle zijn bereidwilligheid om zijn groot talent in dienst te stellen van onze wensen. Maar ik heb met hem gesproken, en ik ben... ik heb... Kort en goed: dit boek is een wissel op de eeuwigheid, Octave. Je zou het hoogstens als een geschenk kunnen beschouwen voor je naamdag in het jaar onzes Heren 1724. Ik heb hem gevraagd een pamflet te schrijven, dat over enige maanden zou kunnen verschijnen. Dit wil hij niet, en voor de redenen van deze weigering heb ik ook wel enig begrip,

al is het bij hem wel zo, dat zijn redenen om iets te weigeren altijd overtuigender klinken dan zijn redenen om ergens in toe te stemmen... In de loop van het gesprek, dat zich daarna ontspon, heeft hij een opmerking gemaakt over mijn goed hart. Of hij dat meende, betwijfel ik; ik heb mijzelf ook nooit voor zo bijzonder goedhartig gehouden; maar op een of andere manier heeft zijn opmerking een snaar bij mij aangeroerd; en wanneer ik nu, hier, nu wij hier bij elkaar zijn, dit goede hart wil laten spreken, dan doet het er verder weinig toe of dit is om mijnheer Arouet te verbazen dan wel om de inspraak zelve... van dit hart... te betrachten.'

Buiten adem zweeg zij, en gluurde naar de graaf, op precies dezelfde manier als de graaf een kwartier tevoren naar háar had gekeken. Siquier zat in afwachting, wat geamuseerd, wat sceptisch verbaasd, ongeveer als een huisvader, die op zijn naamdag een van zijn dochters een stichtelijk vers hoort reciteren. Hij was nog roder in het gezicht dan eerst, hetgeen Arouet aan de punch toeschreef.

'Ik heb gezegd, dat ik naar andere middelen zou uitzien. Maar ik zie daarvan af, Octave. Gustaaf zal er zich bij neer moeten leggen. Ik hoop, dat je je verstand zult laten spreken, Gustaaf. Ik heb besloten, Octave, met je te trouwen, en wel zo spoedig mogelijk.'

'Eleonora!' - De graaf was opgesprongen.

'Als vrouw wil ik niet langer de stem van mijn hart...' - Ook de gravin was opgestaan, en bewoog zich nu langzaam in de richting van de kolonel, die twijfelend naar haar opkeek, één wenkbrauw in de hoogte.

'Maar Eleonora,' riep de graaf op klagelijke toon, 'denk toch om Zweden! Ik heb niets tegen Octave, dat weet je, en dat weet hij, maar laat het ons dan eerst nog op een andere manier proberen...'

Geprikkeld, wellicht meer door Siquier's onaandoenlijkheid dan door de tegenstand van haar broer, keerde zij zich eensklaps met vlamme blik tot deze laatste:

'Houd jij je mond! Jij hebt me tot dat marchanderen gedwongen, terwijl nu achteraf blijkt, dat je er heel anders over denkt, en je door de eerste de beste Fransman met een radde tong laat bepraten! Ik trouw met Octave, dat is mijn laatste woord! Jij mag pamfletten schrijven, als je dat kunt!'

‘Maar Eleonora,’ smeekte de graaf, ‘ik heb toch... wat Octave's schuld...’

‘Dat is juist wat ik bedoel! Nú ben je bereid om in zijn onschuld te geloven, lafaard! Zwakke telg van een groot en machtig geslacht! Jij gunde mij Octave niet, omdat je zelf geen vrouw kunt krijgen!... Ik kom er rond voor uit, dat ik Octave neem mét zijn schuld en ondanks zijn schuld. Het kan mij niet schelen dat hij die aap van een koning vermoord heeft, en het heeft mij nooit iets kunnen schelen!’

‘Maar zegt u haar toch,’ zo wendde de graaf zich bevend tot Arouet, ‘zegt u haar toch, dat ik steeds in de overtuiging...’

De gravin sloeg zich met de vlakke hand op de borst. - ‘Ik ben een Oxenstierna, en ik doe wat ik wil! Als ik met een moordenaar wil trouwen, dan trouw ik met een moordenaar!’

‘Mevrouw, matig u!’ riep Arouet, die een verandering in het uiterlijk van de kolonel had opgemerkt.

‘Dan vertel ik het aan iedereen, in Zweden! Die saletjonkers, die hem ervoor betaald hebben! Dan ga ik met hem naar Frederikshal om samen de plek te bekijken waar hij...’

‘Stilte!’

De kolonel was opgesprongen. Hij was donkerrood, zijn onderkaak stak ver naar voren. De gravin steunde zich op de rand van de tafel, wendde zich af, en barstte in snikken uit.

‘Mag ik weten wie hier gelooft, dat ik koning Karel de Twaalfde heb vermoord?’

Siquier's stem schalde als bij een commando. Toen niemand antwoordde, wendde hij zich tot Arouet:

‘U, mijnheer?’

‘Op deze belachelijke vraag geef ik geen antwoord,’ zei Arouet.

‘Jij Gustaaf?’

De graaf begon te trillen. - ‘Ik niet... dat weetje toch... dit is een gekkenhuis... als altijd met Eleonora... Zij heeft juist altijd in je onschuld geloofd...’

‘Jij, Eleonora?’

‘Mijn God, treed niet zo tegen me op, je weet dat ik daar niet tegen kan... Je hebt het me immers zelf verteld.’

‘Wát heb ik jou zelf verteld?’ - Met twee stappen was Siquier bij haar, de vuisten gebald.

‘Dat weet je toch wel,’ snikte de gravin, ‘ik had er niet over moeten spreken, maar ik dacht: het doet er nu immers niet meer toe, nu ik tóch met je trouw...’

‘Wat heb ik jou verteld?!’

‘Dat je de koning...’

Toen Siquier een beweging maakte om zich op haar te storten, kwam Arouet naar voren, doodsbleek:

‘Ik kan niet gedogen, dat een dame, wier gast ik ben, op een dergelijke manier wordt toegesproken. Mevrouw de gravin heeft niets misdreven. Mevrouw, mag ik u verzoeken de kamer te verlaten? Het is beter. De graaf en ik zullen kolonel Siquier alle satisfactie geven die hij wenst. Dit is ongehoord...’

Hoewel zijn optreden diepe indruk maakte, begreep hij snel te moeten handelen, wilde hij een tweede uitbarsting van de kolonel voorkomen. Met grote beslistheid liep hij naar de gravin en bood haar zijn arm. Zijn omgang met Richelieu, Sully, Argenson, en zoveel andere edellieden, die zich bij zulk een incident als een vis in het water voelden, - met het nodige plezier in het verdedigen van een vrouw tegen haar eigen man, verloofde of minnaar, - wierp nu zijn vruchten af, en Siquier was, deze enkele seconden, al evenmin in staat om hem de mond te snoeren als de gravin om zijn arm te weigeren. Jammerlijk snikkend, gebogen als een oude vrouw, liet zij zich op de gang brengen. Toen Arouet terugkwam, hamerde zijn hart hem in de keel.

‘Gaat u zitten, kolonel. Laat ik eerst zeggen, dat ik uw optreden begrijp, al ging het te ver. Maar u kunt de gravin niets verwijten. Zij is volkomen te goeder trouw.’

‘Wie kan ik niets verwijten?’ snauwde Siquier, vrij zinloos. Hij stond nog steeds, en zijn ogen waren met bloed belopen.

‘Gaat u eerst zitten. U ook, mijnheer. De gravin heeft ons gezegd, dat u haar verteld heeft, dat u Karel de Twaalfde heeft vermoord. Is dat waar of niet?’

‘Ik houd mij erbuiten,’ prevelde de graaf, die zijn stoel had opgezocht, welk voorbeeld door Siquier gevolgd werd.

‘Dat spijt mij, want ik heb meer reden om mij erbuiten te houden dan u. Kolonel, ik heb met deze zaak niets te maken. Ik kreeg alleen de indruk, dat de gravin de waarheid sprak...’

‘Wat waarheid sprak?’ - De kolonel monsterde hem, haat in

het oog, zwaar ademend, één wenkbrauw in de hoogte, alsof hij loenste. - ‘Dat ik de koning heb vermoord?’

‘Dat u haar dit gezegd heeft. Zij heeft het geloofd, ik heb het haar uit het hoofd trachten te praten...’

‘Dat zal wel,’ zei Siquier, op een toon die hij zo onbeschaamd mogelijk trachtte te maken.

‘Het is jammer, dat de graaf met stomheid is geslagen. Ik zit hier niet te liegen, kolonel.’

‘Ik dan wel? Ik heb nooit iets van dien aard tegen wie dan ook gezegd.’

‘Dan moet er een misverstand in het spel zijn. De gravin heeft haar verstand goed bij elkaar...’

‘Ik soms niet?’

‘U ook, kolonel. Maar er zijn allerlei redenen te bedenken waarom u tegen beter weten in...’

‘In het bedenken van redenen bent u sterk, mijnheer.’ - De kolonel stond op. - ‘U bent het, die hierachter zit. Ik begrijp nu alles. U heeft altijd in mijn schuld geloofd, mijnheer, en nu heeft u ook de gravin zo ver gekregen, met uw gladde filosofische praatjes. Nu beeldt zij zich van alles in, zoals vrouwen dat doen. U heeft mij altijd voor een sluipmoordenaar gehouden, een sicaire!’

‘Maar zegt u dan toch wat!’ zo richtte Arouet zich wanhopig tot de graaf, die er zich echter toe bepaalde de ogen te sluiten en verslagen het hoofd te schudden.

‘U heeft mij altijd verdacht: eerst uw weigering om mij in uw boek te noemen, thans weer een uitstel van enkele jaren. U, met uw redeneringen en ontleding, u heeft mij er soms haast toe gebracht, dat ik zelf geloofde dat ik het gedaan had! Laatst nog, mijnheer, bij dat schilderij van Holm, toen ik u aankeek. Toen dacht u natuurlijk, dat ik mij schuldig voelde! In werkelijkheid verbaasde ik mij alleen over de gelijkenis met uw gezicht, hetzelfde spottende lachje...’

‘Ik geef toe,’ zei Arouet op zachter toon, ‘dat ik u wel eens gewantrouwd heb. Maar nooit heb ik dat tegenover derden laten blijken. En hier, vanavond, heb ik u alleen maar verdedigd. Wanneer de graaf niet zo bang voor u was, zou hij dit kunnen bevestigen.’

‘Het is anders wel toevallig, mijnheer, dat de gravin met dergelijke onzinnige verhalen komt, juist nu u op bezoek bent... Ah,

nu herinner ik mij... Gustaaf, zei jij niet, dat Eleonora altijd in mijn onschuld had geloofd? Spreek!’

‘Ja ja,’ stotterde de graaf, ‘tot vanavond...’

‘Zo ziet u, mijnheer. U heeft haar bepraat. U bent het, die het probleem van mijn schuld altijd heeft uitgedroogd, niet de gravin, niet de graaf.’

‘U bent niet voor rede vatbaar,’ zei Arouet, die boos begon te worden, ‘ik pluis uit waar ik zin in heb, en wanneer ik u in een boek moet verdedigen, dan wil ik ook weten waar ik aan toe ben. Ik houd u voor onschuldig, ik herhaal het, maar ik houd u niet voor het Lams Gods. In dit opzicht kan ik de vrijheid van mijn gedachten werkelijk geen geweld aandoen.’

Van deze scherpe woorden had hij onmiddellijk spijt. Met een gesmoorde vloek deed Siquier een stap in zijn richting, stak de wijsvinger uit, en zei:

‘Ik zal u morgen mijn getuigen sturen. Ik duld dit niet langer. Ik had dit al veel eerder moeten doen, u of een ander. U zult mij satisfactie geven, mijnheer. Dit is mijn laatste woord.’

‘Als u maar niet de graaf stuurt,’ zei Arouet met trillende lippen, ‘die zou beter uw tegenstander kunnen zijn.’

‘Ik stuur wie ik wil, mijnheer!’

‘Bovendien duelleer ik niet met u. Een scherpschutter als u...’

‘Heren,’ stamelde de graaf, ‘is er nu werkelijk niet...’

‘Dan schiet ik u neer als een dolle hond, mijnheer!’

‘Dat zou mij voor u spijten, mijnheer...’

Reeds was hij op weg naar de deur. Hij hoorde Siquier nog iets tegen Oxenstierna zeggen, toen stond hij op de kille gang, bevend over al zijn leden, en alleen nog kracht puttend uit de gedachte, dat hij tot iedere prijs zijn angst bedwingen moest tot hij het huis uit was. Na een paar stappen bleef hij staan om te luisteren. Waar was de gravin? Een ogenblik kwam het in hem op haar bijstand in te roepen, haar verlossend woord, zich aan haar corpulente gestalte vast te klampen, zich achter haar te verschuilen. Ging hij nu weg, dan was deze kans voorgoed verkeken. Toen liep hij langzaam de trap af en zocht in het donker naar de buitendeur.

15

Hoe hij die avond thuisgekomen was wist hij zich niet meer te herinneren, de volgende ochtend, toen hij geradbraakt na een onrustige nacht, de maag brandend van de Zweedse punch, die hij nog slechter verdroeg dan koppige wijnen, de brokstukken bijeenzocht van een waanzinnig gesprek, dat geëindigd was met een even waanzinnige uitdaging. Een ogenblik dacht hij erover te vluchten. Hij zou bijvoorbeeld naar de Provence kunnen vluchten, om daar met Beauregard te gaan duelleren; dan had hij tenminste nog kans om er levend af te komen. Hij zou naar Holland kunnen gaan met madame de Rupelmonde, een sinds lang gekoesterd plan. Hij zou naar Engeland kunnen gaan, met aanbevelingen van zijn vriend Lord Bolingbroke voor alle grote Engelse schrijvers, filosofen en bankiers; en was hij inmiddels door de Whigs in genade aangenomen, dan was Bolingbroke er zelf ook. Voor de vuist weg kon hij acht kastelen noemen, waarvan de bewoner, soms de bewoonster, hem met open armen ontvangen zou. Hij kon zich verbergen in Parijs. Hij kon de politie waarschuwen...

Het was misschien beter eerst de komst van de getuigen af te wachten. Had hij het duel eenmaal geweigerd, dan pas werd het een zaak voor de politie, hoezeer het hem ook tegen de borst zou stuiten de kolonel aan de kaak te moeten stellen, - waardoor het dan tevens onmogelijk zou worden hem in het boek te verdedigen. Overigens kon hij zich ook rustig laten doodschieten. Er was niets aan hem verloren... Maar inderdaad, zolang de getuigen er niet waren geweest, was hij veilig. Hij besloot dan ook de hele dag thuis te blijven. Het zou Siquier niet gemakkelijk vallen getuigen te vinden, want hij kende niemand in Parijs, en

graaf Oxenstierna was nauwelijks geschikt, en zou ook niet durven.

Van de hulp van de gravin stelde hij zich niets meer voor. Allereerst omdat Siquier, en ook de graaf, wel alles zouden doen om het duelleerplan voor haar geheim te houden. Het leek hem het waarschijnlijkst, dat de kolonel kort na hem vertrokken was en zich daar voorlopig niet meer zou laten zien, om zich niet in zijn moorddadige voornemens te laten dwarsbomen. En wat kon de gravin ook doen? Zij kon hem nogmaals verzekeren, dat hij haar alles had bekend, en hij kon het haar nogmaals heten liegen. Het was er Siquier kennelijk om te doen hem te straffen voor het wantrouwen, dat hij altijd in hem had gevoeld; daarvoor was dit geval met de gravin alleen maar een welkome aanleiding geweest.

Dus bleef hij thuis, kleepte zich zo officieel mogelijk, en liet de huishoudster koffie zetten en later eten halen. Het was een winderige, maar zonnige dag, en met weemoed stelde hij zich het Parijs voor der schone vrouwen, en pétillante ontmoetingen, iets waar hij zich nooit veel aan gelegen had laten liggen, omdat hij van vrouwen altijd goed voorzien was geweest, al waren ze gewoonlijk meer verstandig dan schoon, en niet altijd jong. Welk een gemiste kansen schenen zich voor te doen, stond men eenmaal met één voet in het graf! Men bleek opeens over tien levens te beschikken, met een toekomst niet alleen als dramaturg of historicus, maar ook als minnaar, filosoof, hervormer, natuurkundige, diplomaat, financier, valse munter, en zelfs, maar dat was wel heel wrang bedacht, als duellist. De zekerheid, dat hij in ieder geval toch jong zou sterven, een zekerheid die hem de laatste jaren zelden had verlaten, hield geen troost in. Want hij wist maar al te goed, dat zijn gewoonte om bij ziekte of pijn een keel op te zetten alleen maar de keerzijde was van een soort onsterfelijkheidsinstinct. Wie het hardst schreeuwde werd door de dood, gesteld op stilte als die was, het langst met rust gelaten. Maar om Siquier weeklagend te voet te vallen dat was zijn eer toch te na.

Tegen elven begon hij, half uit verveling, maar ook omdat het bij de situatie paste, zijn papieren te ordenen. Daar was van alles bij: onbetaalde rekeningen, schema's van speculaties, pandbriefjes, epigrammen, historische aantekeningen, vluchtige aforismen,

en vooral brieven, veel brieven, zelfs van zijn vader, - en een vloed van liefdesbrieven, die in verreweg de meeste gevallen ook geleerde brieven konden heten. Brieven van Richelieu, een heel pak, onder andere uit de tijd, dat de Regent hem had willen laten onthoofden, iets dat deze vriend beantwoord had met de dolste en vernuftigste grappen, althans op papier. Zelfs op rijm: toen Richelieu, om zijn hoofd te redden, zijn geliefde, mademoiselle de Valois, aan de hertog van Modena had afgestaan, had hij daar een allergeestigst gedicht aan gewijd, vol mythologische toespelingen, waarbij Mars en Vulcanus uiteraard niet vergeten waren. Dat was nog eens een man, Richelieu! Die zou met kolonel Siquier duelleren als ging het om een jachtpartijtje. Destijds duelleerde Richelieu het liefst voor het ontbijt, omdat hij, naar zijn zeggen, anders de verleiding niet zou kunnen weerstaan op de maag van zijn tegenstander te mikken.

Door deze gedachte afgeleid, ging Arouet naar wapens zoeken. Pistolen moest hij nog ergens hebben, en hij had er ook wel eens een gedragen; maar hij geloofde niet, ook maar op drie meter afstand iemand te kunnen raken, zelfs niet in de maag. Hij zocht maar niet eens meer. Liever verdiepte hij zich weer in de brieven. De meest bekoorlijke combinatie van liefde en geleerdheid zag hij belichaamd in de correspondentie met madame de Villars, die zich voor sterrenkunde interesseerde, en zich daar geheel naar richtte, ook in haar amoureuze bedrijvigheid. Deze weelderig gevormde veertigjarige scheen werkelijk bezeten door de dorst naar hemellichamen, die zij 's nachts met al haar gasten op een beschut terras door toneelkijkers bespiedde. Overdag sliep men op dat kasteel, en voor de liefde bleven dus alleen de schemeruren over, als het oog vermoeid was, de sterren verbleekt, de toneelkijkers rondslingerend. Tot zijn verbazing vond hij tussen de met kriebelschrift overdekte biljetten van de hertogin een paar komische versjes van Fontenelle, die hij aanvankelijk niet thuis wist te brengen. Toen herinnerde hij zich, dat zij in antwoord geschreven waren op een koddig sterrenkundig verslag, dat hij de bejaarde geleerde had doen toekomen. Dat was enige jaren geleden, en toch al vergeten. Als ter dood veroordeelde bespeurde men eerst recht hoe bij het afsterven het eigen verleden het voorbeeld gaf.

Even later zat hij met de aantekeningen en kaarten voor zich,

leven en daden van Karel de Twaalfde betreffende. Zonder bitterheid met droeve vertedering veeleer, bladerde hij de papieren door, waarin ook zoveel van kolonel Siquier te vinden was: de neerslag van al die gesprekken, die zoveel voor hem hadden betekend. Deze gesprekken waren het boek, - het boek achter het boek, de eigenlijke glorificatie van een groot leven en een onopgehelderde dood. Zoek de geschiedenis door, dacht hij bij zichzelf met het kaartje van Poltawa in de hand, en nergens vindt gij dit: dat een schrijver sterft aan de onschuld van zijn zegsman en door de schuld van een dikke gravin en een graaf met een hazelip. Deze constellatie was uniek, en de prijs ervoor te betalen leek hem vooral dan niet te hoog, wanneer men bedacht, dat de meeste geschiedschrijvers van schuld en moord en doodslag leefden, waaraan niet de minste twijfel bestond. Een zeer zinrijke prijs, voor een schrijver die het geweld verafschuwde, en die zijn boek als een humaan exempel voor vorsten had bedoeld. Maar wat kwam daarvan terecht? Niets, want hoe hij het ook zou hebben beschreven, met hoeveel zedekundige lessen doorspekt, Karel de Twaalfde zou uit zijn bladzijden toch steeds als de held te voorschijn zijn gekomen, als de demon van het gevaar en de onbevreesdheid voor het gevaar. Iedere souverain, die het las, zou zo oorlog willen voeren, iedere generaal zo vermetel te werk willen gaan, iedere jongen generaal willen worden. De geschiedenis was een aaneenschakeling van dwaling en misdaad, niet door de Voorzienigheid bestuurd, maar eens door de Rede te overwinnen. Dit had hij altijd geloofd; maar nu geloofde hij veeleer, dat een man als Karel de Twaalfde toch altijd sterker zou zijn dan de Rede. Verspilde moeite dus, en daarom moest de schrijver sterven, ten bewijze daarvan dat het geweld zich tegen elkeen keerde die er zich mee inliet, met pen of degen, musket of pistool. De sluipmoord zette zich over het illustere graf voort, door de hand van degene die het niet had gedaan.

Opeens herinnerde hij zich wat Siquier gezegd had over zekere gelijkens. Of hij inderdaad op Karel de Twaalfde leek, wist hij niet; en het was hem ook niet duidelijk of hij het moest wensen, in verband met Siquier's wraakneming. Zag Siquier de koning in hem, dan zou hij bezeten kunnen raken van de drang om nu eindelijk het schot te lossen, waarvan men hem vier jaar lang had verdacht; maar hij kon zich ook tegen deze verdenking verweren

op de meest doeltreffende manier die hem nog was overgebleven: door na te laten wat hij ook vroeger niet had gedaan. Er waren ook andere mogelijkheden. Hij zou kunnen schieten eenvoudig ter forcering van dit eigenlijk nogal bespottelijke dilemma. Hij zou plotseling woedend kunnen worden op Karel de Twaalfde, - dus op hém, - omdat die de oorzaak van alles was, en zo dom was geweest zich in een loopgraaf voor Frederikshal te laten vermoorden door een volslagen onbekende. Zelfs was het denkbaar, dat de kolonel geleid zou worden door een of ander historisch zintuig, een instinct voor de grote herhalingen, waarnaar de geschiedenis werd ingedeeld: geboorte en dood van koningen met dezelfde voornaam, feesten en gebruiken, verloren en gewonnen veldslagen volgens het klassieke patroon, dat Julius Cesar reeds deed geeuwen, - de wegen van invasies en volksverhuizingen, de levensloop van godsdienststichters, de dood van tirannen. Hoe onhistorischer kolonel Siquier dacht, hoe veiliger François-Marie Arouet voor hem zou zijn...

Hoewel Siquier zich alles wel zou hebben ingebeeld, was er in de glimlach inderdaad enige overeenkomst te bespeuren. Terwijl hij deze glimlach voor de spiegel zo dun en star en spotziek mogelijk trachtte te maken, met iets van jongensachtige trots omdat hij nu bezig was op Karel de Twaalfde te gaan lijken, kwam het hem voor, dat zich achter de geschiedkundige herhaling een diepere zin verborg dan hij eerst had gemeend. De zin van de persoonlijke verantwoordelijkheid voor alles wat er gebeurde. Voor Siquier, nam hij aan, had het vermoorden van de koning nooit een werkelijke verleiding betekend; hij had de moordaanslag niet overwogen, en was er ook niet toe aangezocht. Dat nam niet weg, dat hij, ervan horend, de hand in eigen boezem moest steken: had ik het kúnnen doen? Ben ik tot zoiets in staat? Maar natúurlijk was Octave-François Siquier, in geen enkele kroniek als heilige vermeld, tot zoiets in staat! In zijn leven, op zeker geheim moment, in de tijd of buiten de tijd, wakend of in diepe slaap, was ergens de weigering geboekstaafd om een moord te plegen, die in zekere zin vanzelfsprekend was, omdat een van de ingeschapen mogelijkheden van de mens nu eenmaal was om een willekeurige medemens van het leven te beroven. En deze weigering, waar Siquier zelf geen weet van had gehad, werkte nog altijd na, en moest hem onherroepelijk in situaties brengen, waar de weige-

ring opnieuw haar gewicht en betekenis ontving. Leid mij niet in de verzoeking, want ik ben vroeger reeds verzocht, en ditmaal zou het minder goed kunnen aflopen. Maak geen geschilderde of gesneden beelden van wie dan ook, want ge zoudt dáar op schieten. De oude Holm wist het wel, al zou hij misschien toch beter zijn schilderijen kunnen afmaken. Vermijd het gezelschap van wie over de koning wil schrijven, want de koning is één met hem in de geest, en degenen die u belasterden zijn één met u, en richten uw hand. Dan ging het opmerken van gelijkenissen iemand als Siquier verder wel vanzelf af... Inderdaad ontdekte hij in de spiegel, in welke stand, belichting of grimassering ook, geen enkele overeenkomst meer. Wat had hij ook met de koning gemeen? Hij was een schrijver met een aanzienlijk quantum gezonde lafheid, een optimistisch filosoof, die van het leven hield.

Niet geheel ontevreden na deze eindafrekening, waaraan geen woord meer toegevoegd hoefde te worden, bracht hij nu een half uur werkeloos in zijn stoel door, officieel zetelend in zijn zwart kostuum, wachtende op de getuigen van kolonel Siquier. Het familieklokje wees half twaalf. De wind deed de ruiten zachtjes rammelen, en witte wolken zeilden statig door de hemel, precies in de richting van de Rue des Saints-Pères, waar zijn huis stond. Hij had het uitzicht op een groot aantal Parijse daken en enkele kerken. Hij voelde zich nu vrij onverschillig, redelijk helder van geest, geen stoïcijn misschien nog, maar ook dat zou wel komen. Deze getuigen van de kolonel waren volstrekt onschadelijk. Ze zouden hem met uitgezochte hoffelijkheid behandelen. Vermoedelijk waren het obscure en onooglijke lieden, een arme advocaat, een toevallig opgescharrelde regimentskameraad van vroeger; ze zouden stijfjes op hun stoelen zitten, en in het aangezicht van François-Marie Arouet al hun stroefheid te hulp moeten roepen om niet te vervallen tot een dom en verlegen gestamel. Een pijnlijke opdracht ook! Legde hij hun alles uit, bood hij aan zijn excuses te maken aan wie dan ook voor wat dan ook, dan zou er moeilijk nog een verstandig woord uit hen te krijgen zijn. Bij daglicht bezien was dit toch ook werkelijk geen zaak voor een duel, en het leek hem al waarschijnlijker, dat er niet alleen geen getuigen zouden komen, - ze hadden er ook allang moeten zijn, - maar dat hij ook nooit meer iets zou horen van Siquier. Deze laatste zou er op zijn minst toch tegenop zien om wildvreemde

mensen te gaan uitleggen wie kolonel Siquier was... En wanneer ze toch nog zo gek waren om hem uit te dagen, dan poetste hij de plaat, eenvoudig.

Reeds enkele malen was het geluid van de klopper van beneden tot hem doorgedrongen. Tenslotte lette hij er niet meer op; er was in de morgenuren altijd veel gaande aan de buitendeur: bezoekers voor de andere bewoners, kooplieden, schuldeisers, nu en dan eens een deurwaarder. Het geluid was ook maar zwak; het was de zeer zwakke band, die hem met een straat verbond, waarlangs zijn vijanden in aantocht waren. Door de klopper te minachten, het geluid ervan uit zijn redelijk denkend bewustzijn te bannen, verhief hij zich boven hen. Hij slaagde hier zelfs nog in, toen hij de trap hoorde kraken. Voor hém, want boven hem woonde niemand... Terwijl zijn handen de stoelleuning omklemden, trachtte hij zijn aandacht te bepalen bij het tellen der voetstappen. Reeds had hij uitgemaakt, dat het er maar één was: niet de getuigen dus. Er werd geklopt. Hij kuchte, en verhief zich half uit zijn stoel.

In de open deur stond de huishoudster, hijgend van het trappen lopen. Voor zij iets kon zeggen gleden haar zwarte, stekende ogen over de gestalte van haar huurder in pontificaal, die zich tot een kunstmatige glimlach dwong.

‘Er is iemand die u bezoeken wil: kolonel Siquier.’

‘Was dat de naam?’ vroeg Arouet met een toneelgebaar.

‘Zo heb ik het verstaan, mijnheer.’

‘U kent de kolonel toch van gezicht?’

‘Zeker, mijnheer, maar hij zei mij u te zeggen, dat hij het was. Ik kende zijn naam niet.’

Inderdaad, dacht Arouet, toen zij weg was, Siquier is geen naam die men aan zijn huishoudster openbaart... Hij stond nog voor zijn stoel, betrekkelijk rustig, met al zijn lafheid weggezakt in zijn benen, die hem als holle, doch stevige zuilen droegen. Eerst toen hij de trap weer hoorde kraken, geraakte hij een ogenblik in paniek, en begon aan zijn moeder te denken. Bidden wilde hij nog niet, dat kon altijd nog even voor het schot. Toen drong het tot hem door, dat Siquier werkelijk zou kunnen schieten. Er werd geklopt, en hij riep ‘kom binnen,’ met de meest onnatuurlijke stem ter wereld, maar toch een stem.

16

Kolonel Siquier kwam de kamer binnen met één hand tastend naar voren. Over deze hand viel een oude, versleten mantel, die Arouet nooit eerder had gezien, en die hem zichtbaar hinderde bij het sluiten van de kamerdeur. Hij maakte een lijdende indruk.

Zijn wangen waren hol, zijn gelaatskleur lijkachtig geel, en hij keek Arouet aan met de bruine, onderworpen blik van een hond voor wie slaag nog te goed is, - een zo overdreven expressieve blik, dat men op de gedachte zou kunnen komen, dat hij er zich voor de spiegel in had geoefend. Hoewel Arouet nog niet begrijpen kon, dat het gevaar geweken was, begaf hij zich met uitgestrekte handen naar de kolonel, hielp hem met zijn mantel, dwong hem in een stoel plaats te nemen, en liep toen, in een behoefte aan bedrijvigheid tot iedere prijs, naar de deur, om te zien of er niemand op de gang stond. In zijn stoel zat de kolonel met het hoofd op de borst. Nu hief hij het hoofd op:

‘Wilt u mij vergeven?’

‘Natuurlijk, kolonel.’

‘U moet niet boos op mij zijn.’

‘Geen sprake van, kolonel. Ik was alleen bang. Bang dat u iets onherstelbaars zou doen. Uw redelijkheid heeft gezegevierd.’

Het was hem nog niet duidelijk in welk opzicht Siquier's redelijkheid gezegevierd had; maar hij voelde zich zo opgelucht, zo danserig vrolijk, dat hij zich niet eens zou hebben verbaasd, wanneer de kolonel had gezegd, dat hem iets over de Russen of de Turken te binnen was geschoten, dat hij zijn jonge vriend beslist vertellen moest. Toen werd zijn aandacht getrokken door Siquier's uiterlijk, het vervallene ervan. Hij ging tegenover hem zitten, en vroeg op een toon van hartelijke deelneming:

‘U bent ziek, kolonel? U ziet eruit of u beter naar bed zou kunnen gaan. Dit verklaart ook veel...’

‘Neen,’ zei Siquier, zich vermannend, ‘het is niet mijn ziekte. Ik heb geen koorts gehad, ook gisteravond niet. Voor ik verder ga, wil ik u zeggen, dat ik mijn betrekkingen met de gravin verbroken heb. Dit is vanmorgen geschied, een uur geleden; anders was ik al eerder gekomen.’

‘Was dat nu werkelijk nodig?’

Hij was niet weinig geschrokken. Na de doodstraf, of levenslang Bastille, voor het vermoorden van hemzelf, leek deze breuk, die zijn geldelijke hulpbronnen afsneed, hem het ergste dat Siquier had kunnen overkomen, en hij voelde zich veel schuldiger dan in de tijd van zijn ergste verdenkingen. Bovendien had hij medelijden met de gravin, die nu naar Zweden terugmoest zonder man, en nog altijd even dik. Ontkomen aan Siquier's kogel, had hij geluk om zich heen willen verspreiden, en nu dit...

‘Dit moet bijgelegd worden, kolonel,’ zei hij op ernstige toon, ‘de gravin heb ik leren kennen als iemand met een goed hart, ondanks haar wat bruuske manieren en scherpe tong, over welk laatste gebrek ik althans geen hard oordeel mag vellen. Ik heb met haar gekibbeld, - de degen gekruist, - een onaangename herinnering is dat niet. En wat heeft u haar te verwijten? Toch alleen maar dat zij tegenover mij haar mond voorbij heeft gepraat? Zo er iets is dat men een vrouw vergeven moet...’

‘Was het dat alleen maar,’ zei de kolonel bitter, ‘en hād zij maar een goed hart. Persoonlijk heb ik mij niet over haar te beklagen gehad, dat erken ik graag, en ik liet haar in tranen achter. Maar wanneer u alles weet, praat u wel anders, mijnheer. Dat u nog in leven bent, dankt u niet aan de gravin.’

‘Misschien kunt u iets duidelijker zijn, kolonel? Als pleitbezorger van de gravin ligt dáar voor mij natuurlijk wel de grens...’ - Inwendig juichte hij: ik bēn in leven, en het heeft dan toch maar weinig gescheeld! Hij voelde zich trots en gelukkig, echt een op het nippertje ontsnapte, en hij was de gravin bijna dankbaar, omdat zij hem deze sensatie had doen smaken.

‘Ik zal u alles uitleggen. Dat de gravin u iets verteld had, dat u noch iemand anders mocht weten, was op zichzelf al ernstig genoeg, maar zou mij mijn besluit nooit hebben ingegeven. Zij moet dit uit ijdelheid hebben gedaan, om indruk op u te maken.

Zij had wel een grote bewondering voor u, als schrijver, maar zij vond u ook erg eigenwijs, en zij duldt niemand boven zich... Volgens haar had ik dus die bewuste bekentenis afgelegd. Ik ontkende dit, volkomen te goeder trouw, mijnheer Arouet, want ik herinnerde het mij niet! Ik kon dus niet anders denken dan dat u haar had opgestookt. Voor uw wantrouwen, houd het mij ten goede, had ik enkele bewijzen, terwijl zij zich altijd had voorgedaan als overtuigd van mijn onschuld. Ik dreigde u met een duel, - dat stond gelijk met een bedreiging met moord, zonder zelfoverschatting zij het gezegd.'

'Ik zou gevlucht zijn, kolonel,' zei Arouet nobel, 'nooit zou ik getolereerd hebben, dat deze last op uw geweten...'

'Ik had u vermoedelijk wel weten te vinden... In elk geval: de gravin was daarvan op de hoogte. Ik had verzuimd de graaf geheimhouding te laten beloven, en bovendien had hij zijn mond tóch niet kunnen houden. Zij wist dus, dat uw leven gevaar liep. Zij kon erover oordelen: in de tuin achter hun huis heb ik eens een hartenaas doorboord, dat de graaf opwierp, - een grap, zij zei toen, dat het haar eigen hart was.'

'Valt u haar niet te hard, kolonel,' zei Arouet, niet zonder ontroering.

'Toen ik naar huis ging, was ik er nog steeds van overtuigd nooit zoiets tegen de gravin gezegd te kunnen hebben. Maar in de nacht herinnerde ik mij opeens. Ik had het haar gezegd, en wel onder omstandigheden, die mijn vergeetachtigheid gedeeltelijk verklaarden. U zult wel eens van mij gemerkt hebben, dat ik mij vaak voorstelde de moord inderdaad te hebben gepleegd, en dat ik dit ook wel liet blijken tegenover anderen. Laat dit uit zelfkwelling geweest zijn, of omdat het er mij om te doen was dat de anderen het dan juist niet zouden geloven, - ik weet het niet; en het kan ook zijn, dat toen de gravin mij vroeg: heb je het werkelijk niet gedaan, zich alleen maar een gevoel van onverschilligheid van mij meester maakte; en bovendien..., het was in een nacht dat ik haar had mogen bezoeken. Dat geschiedde in het diepste geheim, de graaf was er onkundig van, spreekt u er dus nooit met iemand over.'

'Dat belooft ik,' zei Arouet, 'maar nieuw is het niet voor mij, en ik geloof ook niet, dat de graaf zo oningelicht is als u schijnt te denken. Haar toespelingen, gisteravond, waren duidelijk genoeg.'

Siquier was rood geworden. - ‘Ook dat nog... Haar eigen broer, en tegenover u, een vreemde. Een slet zou zich daar nog voor schamen.’

‘Ach, kolonel, de ijdelheid waarover u sprak verklaart hier toch alles? Zij vond het natuurlijk erg gewichtig zich te kunnen geven aan een moordenaar. Specerij der liefde. Ik heb een vrouw gekend, die... op die momenten... altijd van mij wilde horen, dat ik mijn vader had vergiftigd; dat is heel eigenaardig, vooral op vergif schijnen sommige vrouwen verzot te zijn. Ik deed haar het genoeg, maar nam de voorzorg mijn vader te vervangen door mijn broer, die ik in gedachten al zo vaak, zo niet vergiftigd, dan toch de hersens ingeslagen had. Maar daar wou zij niet van weten: het moest beslist mijn vader zijn.’

‘Die dingen heb ik ook wel eens van vrouwen gehoord,’ zei Siquier nadenkend, ‘maar ik geloof toch niet, dat zij het van mij horen wou met wellustige bijbedoelingen. In elk geval verklaren de nadere omstandigheden waarom wij er toen niet op door zijn gegaan; zij begon te lachen, zei zoiets als ‘ondeugende jongen, mogen kolonels dat doen,’ en dat was alles. Ik zal wel gedacht hebben, dat zij het niet geloofde. Had zij er later nog eens naar gevraagd, dan had ik mijn woorden natuurlijk teruggenomen; maar ik vergat het weer, of ik vergat het half; het had maar weinig indruk op mij gemaakt, juist omdat ik voor mijzelf vaak dacht: ik heb het gedaan, of: hoe zou het zijn wanneer ik het gedaan had... Hoe dit zij, toen alles mij weer helder voor de geest stond, nam ik onmiddellijk het besluit naar u toe te gaan om ons geschil bij te leggen. Maar eerst wilde ik naar de gravin. Niet alleen om haar gerust te stellen wat het duel betrof, maar ook om nog eens uit haar eigen mond te vernemen hoe alles zich had toege dragen, zodat ik zou kunnen handelen in de zekerheid dat ik u niets te verwijten had. Wie schetst mijn verbazing, mijnheer, toen zij alles ontkende! Ik had haar nooit iets van dien aard gezegd, het was een vergissing van haar geweest, zij had mij verkeerd begrepen, of ik haar, ik weet niet meer wat zij allemaal raaskalde...’

‘Zij zal bang voor u geweest zijn.’

‘Dat is tot daaraan toe. Ik zal de laatste zijn om een vrouw, die in het nauw gedreven liegt, hard te vallen. Maar zij deed nog een stap verder: zij gaf ú de schuld. Door haar gesprek met u was zij alles anders gaan zien, herinnerde zich de dingen verkeerd, zij

smeekte mij om vergeving... Nogmaals, mijnheer Arouet, die leugens nam ik haar niet kwalijk, maar dat zij aan haar persoonlijke belangen ú wilde opofferen, veranderde voor mij de zaak. Had ik nu dadelijk gezegd, dat ik in geen geval met u zou duelleren, of u kwaad zou doen, - welnu, dan was er nog niets gebeurd. Maar, wellicht door een instinct geleid, liet ik alles in het onzekere, en zij moest dus wel geloven, dat uw leven inderdaad gevaar liep, onverdiend. Toen dit tot mij doordrong, heb ik haar nog de gelegenheid gegeven haar houding te wijzigen. Zij zei niets. Uw leven had kennelijk niet de minste waarde voor haar. Deze grenzeloze zelfzucht stuitte mij plotseling tegen de borst, ik wierp haar alles voor de voeten, en na een hevige scène, waarin mijn geprikkeldheid door deze hoogst onaangename geschiedenis een uitweg vond, verliet ik haar.'

Een tijdlang zwegen zij. Eindelijk zei Arouet:

'Ik hoop toch niet, dat de breuk onherstelbaar is. Uw loyaliteit tegenover mij hebt u gesteld boven uw liefde voor de gravin, waaruit men misschien zou mogen opmaken, dat de breuk onder alle omstandigheden te verkiezen was geweest. Maar mocht ik mij hierin vergissen, kolonel, dan zou ik u toch één ding onder het oog willen brengen, om er dan verder het zwijgen toe te doen. De gravin heeft mij willen opofferen uit liefde voor u. Dat staat vast; en dat mag dan zelfzucht zijn, het is geen zelfzucht waar ú zich in de eerste plaats over heeft te beklagen.'

'Daar zit iets waars in,' gaf de kolonel toe, 'en misschien is mijn liefde voor haar inderdaad nooit bijzonder groot geweest. Maar ik kan hierna geen vertrouwen meer hebben in haar karakter. Zelfzuchtig zijn wij allemaal, maar nu zij u heeft willen opofferen aan haar liefde voor mij, zie ik haar best in staat om mij op te offeren aan een ander zelfzuchtig belang, wanneer dit in haar kraam te pas zou komen.'

'Zij heeft er niet bij nagedacht. Zij offerde immers niet alleen mij op, maar ook u. Had u mij gedood, dan was uw lot niet benijdenswaard geweest, en indirect het hare.'

'In een duel? En zij kan niet geweten hebben, dat ik u zou doodschieten, wanneer u het duel weigerde. Maar dit moeten wij laten rusten. Beslissend is misschien toch alleen, dat zij in mijn schuld geloofd heeft. Dat neem ik heel hoog op. Ik heb de koning niet vermoord, en ik geef niemand het recht...'

‘Ook ik heb wel in uw schuld geloofd, tegen beter weten in.’

Weer zwegen zij. En het was alsof het noemen, voor het eerst in dit gesprek, van de machtige figuur, die de laatste maanden hun beider leven had bestuurd, aan hun gedachten een andere richting wilde geven, maar ze vooreerst alleen nog maar onderbrak, ze hulpeloos liet fladderen, als opgeschrikte vogels, gegrepen en weer losgelaten door een wervelwind. Het was alsof uit een duistere kamerhoek de koning zich naar voren wilde tasten om bij dit gesprek tegenwoordig te zijn, met zijn ironische glimlach, zijn gebrekkige alwetendheid, zijn onaantastbare waardigheid van slachtoffer en schim. Langzaam bracht Siquier de hand voor de ogen, de gevlekte handrug, de vlekken bruin als eerlijke roest, - geen bloedvlekken. Arouet keek ernaar met een rustige genegenheid.

‘Innerlijk ben ik er altijd van overtuigd geweest, dat u zoiets niet had kunnen doen. Ik zag dit als een onmogelijkheid. Maar het is nu eenmaal zo, dat de wereld der mogelijkheden en die der werkelijkheden niet altijd tot dekking met elkaar zijn te brengen, dat de feiten soms kunnen wat niet kan, dat eerlijke lieden schelmen blijken te zijn, al was het maar op één moment van hun leven, iets dat men dan een zwak moment pleegt te noemen, en dat alleen maar een werkelijk moment is geweest... Maar nu ik erop terugzie, is het toch wel alleen die zelfbeschuldiging van u, die mij aan het twijfelen bracht. Ik geloof trouwens, dat zonder dat roepen van u in Stockholm niemand op de gedachte gekomen zou zijn u als de dader aan te wijzen. Voor mij ligt daar altijd nog iets raadselachtigs in.’

‘Voor mij zeker niet,’ zei Siquier, ‘maar ik kan mij volstrekt niet meer in mijn toenmalige gemoedstoestand verplaatsen. Het is een leegte, een slaap zonder dromen. In die slaap heb ik blijkbaar iets onzinnigs gedaan.’

‘Herinnert u zich niet, van tevoren aan de mogelijkheid gedacht te hebben, dat men u erop zou aanzien? Het feit, dat u een vreemdeling was, en een goed schutter, en al het andere, geeft toch geen voldoende verklaring voor zulk een noodlottige zelfbeschuldiging. Men had u ook niet aangezocht om de moord te plegen, u had niet gehoord, dat anderen waren aangezocht, of dat men bepaalde plannen had?... Ik hoop niet, dat u het onaangenaam vindt, kolonel, dat ik hier nog eens op terugkom, juist nu wij vrede hebben gesloten.’

Siquier schudde het hoofd. - 'Ik zou u graag alles vertellen, mijnheer Arouet, maar ik weet het niet, en ik begrijp het niet.'

'Er moet in u een gevoel van schuld zijn geweest. Of u moet iets tegen de koning hebben gehad, dat is ook mogelijk. Had hij u altijd behoorlijk behandeld? Hij was een impulsief man.'

'Ik had hem niets te verwijten,' zei Siquier, zijn droeve bruine ogen naar zijn ondervrager opslaand, met iets zoekends erin, alsof hij hem niet duidelijk genoeg voor zich zag zitten.

'Had hij u geen gunst geweigerd, zoals ik dat een tijdlang heb gedaan?'

'Mijnheer Arouet,' zei Siquier, met een plechtige trilling in zijn stem, 'ik kan u alleen zeggen, dat ik mij voor de koning duizendmaal had laten doden, en dat ik bijna stierf van ellende, toen ik van mijn zelfbeschuldiging hoorde. Ik heb geen man gekend als hij. Hierover ben ik tegenover u misschien nooit duidelijk genoeg geweest. Voor een ander lijkt het misschien ook onvoorstelbaar... dat ik hem vereerde.... liefhad...'

Arouet was opgestaan, en keek neer op de nog donkerbruin behaarde schedel, die steeds dieper zonk, als onder een onzichtbare last.

'Misschien is dit de verklaring,' zei hij zacht, 'misschien voelen wij ons nooit zo schuldig als tegenover wie wij onze genegenheid hebben geschonken, kolonel.'

Met zijn hand op de schouder van de kolonel wachtte hij totdat deze zijn gemoedsbeweging meester was geworden.

Kolonel Siquier stierf twee maanden na dit gesprek, zonder Arouet in de gelegenheid te hebben gesteld meer voor hem te doen dan het sturen van geld, wat kleren, wat vruchten. Om zich te verstrooien reisde hij met madame de Rupelmonde naar Holland, waar hij het genoeg had van de val van minister Le Blanc te worden verwittigd, alsmede - al dan niet in verband daarmee - van de inhechtenisneming van kapitein Beauregard, die later tot een geldboete werd veroordeeld. Het interesseerde hem niet meer.

In Parijs teruggekeerd, besloot hij het boek over Karel de Twaalfde af te maken. Dat zou nog lang duren. Eerst moest hij nog eens afgeranseld worden, thans door trawanten van de Chevalier de Rohan-Chabot, die hij in de schouwburg beledigd

had. Deze lieden zaten in een karos, waar zij hem heen hadden gelokt, en in deze zelfde karos bevond zich ook hun opdrachtgever, niet alleen om van het schouwspel te genieten, maar ook om humane wenken te geven voor de voltrekking, iets waarvoor hij door de toegestroomde menigte luid geprezen werd. Arouet besloot te duelleren. Toen hij genoeg schermlessen had genomen en genoeg belliqueuze geruchten rondgestrooid, werd de familie van Rohan bang en verkreeg van minister Maurepas, dat de schrijver in de Bastille werd opgesloten. Daar bleef hij drie dagen.

Na Maurepas te hebben beloofd zich voorlopig niet in Frankrijk te zullen vertonen, vertrok hij naar Engeland, waar hij, ondanks de verstrooiing die hem ook hier werd geboden, er eindelijk in slaagde het boek te voltooien. Tegenover kolonel Siquier hield hij woord: op een der laatste bladzijden vindt men de rehabilitatie, die deze hem had gevraagd, en die door de meeste beoordelaars als afdoende wordt beschouwd. De klassiek gebouwde volzinnen laten weinig raden van het menselijk drama, waarvan hier verslag werd uitgebracht.

Doorn, oktober 1959

S. Vestdijk Verzamelde romans

De uitgave van S. Vestdijk Verzamelde Romans is een gezamenlijk initiatief van de uitgeverijen De Bezige Bij, Amsterdam en Nijgh & van Ditmar, 's Gravenhage. Alle delen worden opnieuw gezet naar de eerste druk, en gecorrigeerd volgens de voorkeurspelling. De grafische vormgeving is van Karel Beunis.

De nummering van de delen is gebaseerd op de volgorde waarin de romans zijn geschreven. Deze chronologie werd vastgesteld door A.C.M. Vestdijk-van der Hoeven en het Nederlands Letterkundig Museum. Niet opgenomen in deze nummering werden de romans die S. Vestdijk schreef in samenwerking met anderen.

De drukgeschiedenis van elk deel is ontleend aan de Documentatiedienst van het Nederlands Letterkundig Museum.

De filosoof en de sluipmoordenaar

Geschreven oktober 1959.

Eerste druk, 1961, N.V. Uitgeverij Nijgh & van Ditmar, 's Gravenhage, Rotterdam, 264 pp., 13,5 × 21 cm.

Tweede druk, 1962, idem.

Derde druk, 1968, Uitgeverij Nijgh & van Ditmar, 's Gravenhage, Rotterdam, Nijgh & van Ditmar's paperbacks 44, 264 pp., 12,5 × 20 cm. Omslagontwerp Niek Wensing.

Vierde druk, 1969, idem.